

Województwo zachodniopomorskie

Przedmioty humanistyczne

**Sprawozdanie z egzaminu maturalnego
w roku 2017**

Opracowanie

filozofia

dr Maciej Smolak (Uniwersytet Jagielloński)

historia muzyki

dr Małgorzata Waszak (Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina)
Mariusz Mroczek (Centralna Komisja Egzaminacyjna)

historia sztuki

Aleksandra Grabowska (Centralna Komisja Egzaminacyjna)
Wojciech Kieler (współpracownik Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Gdańsku)

język łaciński i kultura antyczna

dr hab. Agnieszka Dziuba prof. KUL (Katolicki Uniwersytet Lubelski)
Włodzimierz Kowalczyk (Centralna Komisja Egzaminacyjna)

Redakcja

dr Wioletta Kozak (Centralna Komisja Egzaminacyjna)

Opracowanie techniczne

Joanna Dobkowska (Centralna Komisja Egzaminacyjna)

Współpraca

Beata Dobrosielska (Centralna Komisja Egzaminacyjna)
Agata Wiśniewska (Centralna Komisja Egzaminacyjna)
Pracownie ds. Analiz Wyników Egzaminacyjnych okręgowych komisji egzaminacyjnych

Opracowanie dla województwa zachodniopomorskiego

Jacek Pietrzak (Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Poznaniu)
Marcin Jakubowski (Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Poznaniu)

Centralna Komisja Egzaminacyjna
ul. Józefa Lewartowskiego 6, 00-190 Warszawa
tel. 022 536 65 00, fax 022 536 65 04
e-mail: sekretariat@cke.edu.pl
www.cke.edu.pl

SPIS TREŚCI

I.	FILOZOFIA	4
	1. Opis arkusza	4
	2. Dane dotyczące populacji zdających	4
	3. Przebieg egzaminu	5
	4. Podstawowe dane statystyczne	6
	5. Komentarz	11
II.	HISTORIA MUZYKI	33
	1. Opis arkusza	33
	2. Dane dotyczące populacji zdających	33
	3. Przebieg egzaminu	34
	4. Podstawowe dane statystyczne	34
	5. Komentarz	39
III.	HISTORIA SZTUKI	49
	1. Opis arkusza	49
	2. Dane dotyczące populacji zdających	50
	3. Przebieg egzaminu	51
	4. Podstawowe dane statystyczne	52
	5. Komentarz	57
IV.	JĘZYK ŁACIŃSKI I KULTURA ANTYCZNA	73
	1. Opis arkusza	73
	2. Dane dotyczące populacji zdających	73
	3. Przebieg egzaminu	74
	4. Podstawowe dane statystyczne	75
	5. Komentarz	79

Filozofia

Poziom rozszerzony

1. Opis arkusza

Arkusz egzaminacyjny z filozofii składał się z dwóch części: testu sprawdzającego umiejętność analizy krytycznej tekstu filozoficznego i wiedzę, oraz zadania rozszerzonej odpowiedzi, którego celem było napisanie własnego tekstu. Test sprawdzający umiejętność krytycznej analizy tekstu filozoficznego i wiedzę składał się z 14 zadań, za które maksymalnie można było otrzymać 25 punktów. Ostatnie zadanie, oznaczone numerem 15, polegało na napisaniu wypracowania na jeden z dwóch tematów:

Temat 1. Ernest Cassirer napisał w Eseju o człowieku: „Czas i przestrzeń są ramami, które zamykają w sobie całą rzeczywistość. Nie możemy pojąć żadnej rzeczy realnej inaczej jak tylko w warunkach czasu i przestrzeni”. Czy zgadzasz się z tym poglądem? Odpowiedź uzasadnij, odwołując się do wybranych poglądów filozoficznych.

Temat 2. Święty Augustyn w swoich Wyznaniach zadał następujące pytania: „Gdzież więc jest zło? Skąd i w jaki sposób do tego świata się wkradło? Jaki jest jego korzeń? [...] A może zło w ogóle nie istnieje?” Jaki jest Twój pogląd na genezę i naturę zła? Odpowiedź uzasadnij, odwołując się do wybranych poglądów filozoficznych.

Za rozwiązanie wszystkich zadań zdający mógł otrzymać 50 punktów.

2. Dane dotyczące populacji zdających

Tabela 1. Zdający rozwiązujący zadania w arkuszu standardowym*

Liczba zdających		
Zdający rozwiązujący zadania w arkuszu standardowym	ogółem	35
	z liceów ogólnokształcących	28
	z techników	7
	ze szkół na wsi	0
	ze szkół w miastach do 20 tys. mieszkańców	5
	ze szkół w miastach od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	8
	ze szkół w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców	22
	ze szkół publicznych	33
	ze szkół niepublicznych	2
	kobiety	16
	mężczyźni	19
	bez dysfunkcji	34
	z dysleksją rozwojową	1

* Dane w tabeli dotyczą tegorocznych absolwentów.

Z egzaminu zwolniono 4 absolwentów – laureatów/finalistów Olimpiady Filozoficznej.

Tabela 2. Zdający rozwiązujący zadania w arkuszach dostosowanych

Zdający rozwiązujący zadania w arkuszach dostosowanych	z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera	0
	słabowidzący	0
	niewidomi	0
	słabosłyszący	0
	niesłyszący	0
	ogółem	0

3. Przebieg egzaminu

Tabela 3. Informacje dotyczące przebiegu egzaminu

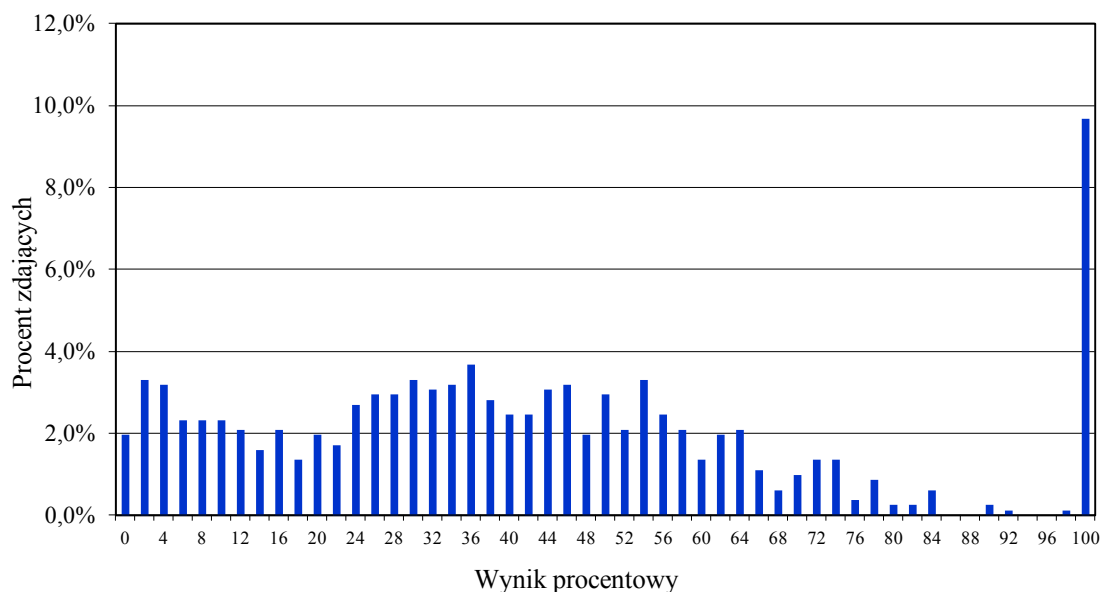
Termin egzaminu		12 maja 2016	
Czas trwania egzaminu		180 minut	
Liczba szkół		23	
Liczba zespołów egzaminatorów		0	
Liczba egzaminatorów		0	
Liczba obserwatorów ¹ (§ 8 ust. 1)		0	
Liczba unieważnień ²	w przypadku:		
	art. 44zzv pkt 1	stwierdzenia niesamodzielnego rozwiązywania zadań przez zdającego	0
	art. 44zzv pkt 2	wniesienia lub korzystania przez zdającego w sali egzaminacyjnej z urządzenia telekomunikacyjnego	0
	art. 44zzv pkt 3	zakłócenia przez zdającego prawidłowego przebiegu egzaminu	0
	art. 44zzw ust. 1	stwierdzenia podczas sprawdzania pracy niesamodzielnego rozwiązywania zadań przez zdającego	0
	art. 44zzy ust. 7	stwierdzenia naruszenia przepisów dotyczących przeprowadzenia egzaminu	0
	art. 44zzy ust. 10	niemożności ustalenia wyniku (np. zaginięcie karty odpowiedzi)	0
Liczba wglądów ² (art. 44zzz)		0	
Liczba prac, w których nie podjęto rozwiązania zadań		0	

¹ Na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu przeprowadzania egzaminu gimnazjalnego i egzaminu maturalnego (Dz.U. z 2016 r., poz. 2223).

² Na podstawie ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tekst jedn. Dz.U. z 2016, poz. 1943, ze zm.).

4. Podstawowe dane statystyczne

Wyniki zdających

Wykres 1. Rozkład wyników zdających (dla wszystkich zdających w kraju)

Tabela 4. Wyniki zdających – parametry statystyczne*

Zdający	Liczba zdających	Minimum (%)	Maksimum (%)	Mediana (%)	Modalna (%)	Średnia (%)	Odchylenie standardowe (%)
ogółem	35	0	100	30	2	36	32
w tym:							
z liceów ogólnokształcących	28	-	-	-	-	42	-
z techników	7	-	-	-	-	15	-

Parametry statystyczne są podane dla grup liczących 30 lub więcej zdających.

Poziom wykonania zadań

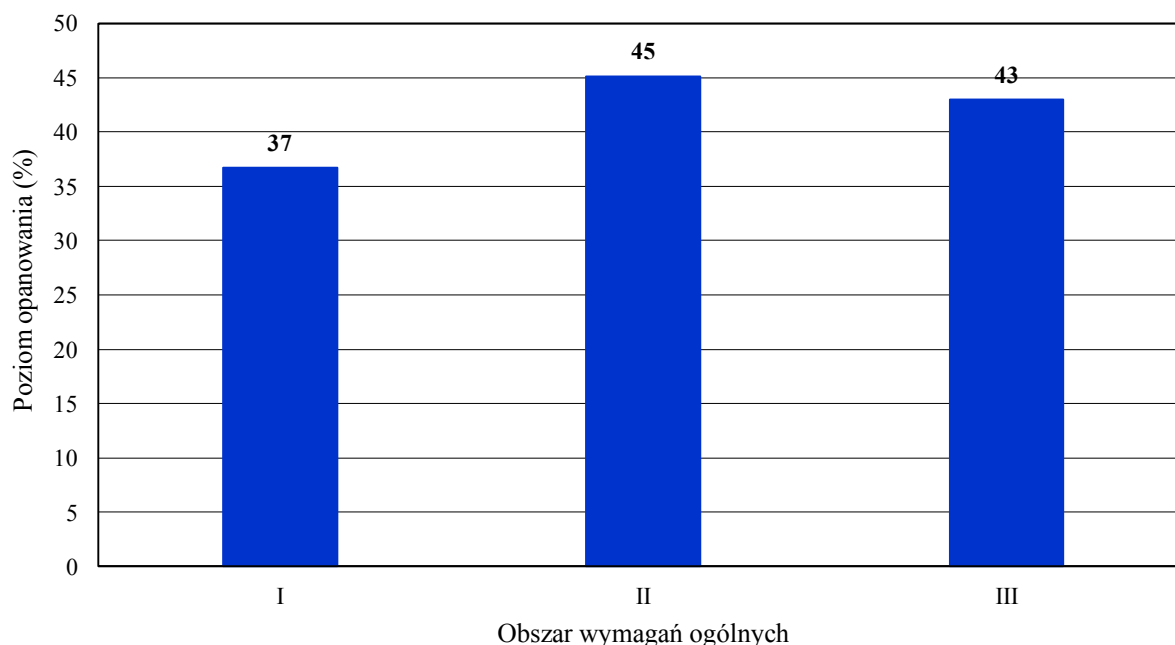
Tabela 5. Poziom wykonania zadań (dla wszystkich zdających w kraju)

Nr zad.	Wymaganie ogólne	Wymaganie szczegółowe	Poziom wykonania zadania (%)
1.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Zdający rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych [...]. Zdający [...] prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi.	I. 1. Klasyczna koncepcja filozofii. Zdający: 1) wyróżnia podstawowe dyscypliny filozoficzne, które wywodzą się z filozofii klasycznej: ontologię, epistemologię, logikę, etykę, filozofię polityki i estetykę; 2) umieszcza formułowane pytania i problemy filozoficzne w obrębie właściwej dla nich dyscypliny.	60
2.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Zdający rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; [...] odróżnia tezy od założeń i argumentów. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych [...]. Zdający rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź; rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście.	V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych. Zdający: 1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.	38
3.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Zdający rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty; rozumie argumenty wysuwane przeciwko poszczególnym tezom [...].	II. 1. Problematyka epistemologiczna w filozofii XVII i XVIII w. Zdający: 3) rekonstruuje i porównuje epistemologiczne stanowiska empirystów, rekonstruuje wspierające je argumenty (J. Locke'a koncepcja tabula rasa, radykalizacja empiryzmu u G. Berkeleya, empiryzm D. Hume'a i jego sceptyczne konsekwencje); 2. Problematyka ontologiczna w filozofii XVII i XVIII w. Zdający: 1) rekonstruuje i porównuje wybrane stanowiska ontologiczne, rekonstruuje wspierające je argumenty (dualizm R. Descartesa, monizm B. Spinozy, naturalizm T. Hobbesa, spirytualizm G. Berkeleya).	26
4.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Zdający [...] odróżnia tezy od założeń i argumentów. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych [...]. Zdający rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź; rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi.	I. 1. Problematyka epistemologiczna w filozofii XVII i XVIII w. Zdający: 3) rekonstruuje i porównuje epistemologiczne stanowiska empirystów, rekonstruuje wspierające je argumenty ([...] radykalizacja empiryzmu u G. Berkeleya); 2. Problematyka ontologiczna w filozofii XVII i XVIII w. Zdający: 1) rekonstruuje i porównuje wybrane stanowiska ontologiczne, rekonstruuje wspierające je argumenty ([...] spirytualizm G. Berkeleya); 4) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: [...] c) G. Berkeley, Traktat o zasadach	23

		<p>poznania (fragment).</p> <p>V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych. Zdający:</p> <p>1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.</p>	
5.	<p>I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Zdający rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne.</p> <p>III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych [...]. Zdający rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź; rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi.</p>	<p>II. 1. Problematyka epistemologiczna w filozofii XVII i XVIII w. Zdający:</p> <p>3) rekonstruuje i porównuje epistemologiczne stanowiska empirystów, rekonstruuje wspierające je argumenty ([...] radykalizacja empiryzmu u G. Berkeleya [...]);</p> <p>2. Problematyka ontologiczna w filozofii XVII i XVIII w. Zdający:</p> <p>1) rekonstruuje i porównuje wybrane stanowiska ontologiczne, rekonstruuje wspierające je argumenty ([...] spirytualizm G. Berkeleya);</p> <p>4) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: [...] c) G. Berkeley, Traktat o zasadach poznania (fragment).</p> <p>V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych. Zdający:</p> <p>1. Rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty.</p>	21
6.	<p>II. Tworzenie wypowiedzi. Zdający [...] prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi.</p> <p>I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Zdający rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty; rozumie argumenty wysuwane przeciwko poszczególnym tezom.</p>	<p>II. 1. Problematyka epistemologiczna w filozofii XVII i XVIII w. Zdający:</p> <p>3) rekonstruuje i porównuje epistemologiczne stanowiska empirystów, rekonstruuje wspierające je argumenty ([...] radykalizacja empiryzmu u G. Berkeleya [...]);</p> <p>2. Problematyka ontologiczna w filozofii XVII i XVIII w. Zdający:</p> <p>1) rekonstruuje i porównuje wybrane stanowiska ontologiczne, rekonstruuje wspierające je argumenty ([...] spirytualizm G. Berkeleya).</p>	19
7.	<p>I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Zdający rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne.</p> <p>II. Tworzenie wypowiedzi. Zdający [...] porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; [...] prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi.</p>	<p>I. 2. Problematyka ontologiczna w filozofii starożytnej. Zdający:</p> <p>1) rekonstruuje i porównuje różne rozwiązania problemu tożsamości i zmienności bytu, [...] wieczne idee Platona.</p> <p>II. 1. Problematyka epistemologiczna w filozofii XVII i XVIII w. Zdający:</p> <p>3) rekonstruuje i porównuje epistemologiczne stanowiska empirystów, rekonstruuje wspierające je argumenty ([...] radykalizacja empiryzmu u G. Berkeleya [...]).</p>	45
8.	<p>I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Zdający rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne.</p>	<p>II. 1. Problematyka epistemologiczna w filozofii XVII i XVIII w. Zdający:</p> <p>3) rekonstruuje i porównuje epistemologiczne stanowiska empirystów,</p>	59

		rekonstruuje wspierające je argumenty (J. Locke'a koncepcja tabula rasa, radykalizacja empiryzmu u G. Berkeleya [...]).	
9.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Zdający rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne. II. Tworzenie wypowiedzi. Zdający [...] prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi.	IV. Umiejętności logiczne. Zdający [...] 6. Objaśnia i wykrywa niektóre typy błędów logicznych występujące w rozumowaniach niesformalizowanych, jak: ekwiwokacja, regres w nieskończoność, błędne koło, przesunięcie kategoryjne, <i>non sequitur</i> .	39
10.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Zdający rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty [...].	I. 3. Problematyka epistemologiczna w filozofii starożytnej. Zdający: 3) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: b) Sekstus Empiryk, <i>Zarysy Pirrońskie</i> (fragment); 4. Problematyka etyczna w filozofii starożytnej. Zdający: 2) rekonstruuje i porównuje klasyczne stanowiska etyczne, rekonstruuje wspierające je argumenty (intelektualizm etyczny Sokratesa, etyka cnót Arystotelesa, hedonizm Epikura, etyka stoicka); 6) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: [...] d) Epikur, <i>List do Menoikeusa</i> (fragment), e) Epiktet, <i>Diatryby</i> (fragment).	20
11.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Zdający rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne.	I. 4. Problematyka etyczna w filozofii starożytnej. Zdający: 2) rekonstruuje i porównuje klasyczne stanowiska etyczne, rekonstruuje wspierające je argumenty ([...] hedonizm Epikura [...]); 6) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: d) Epikur, <i>List do Menoikeusa</i> (fragment).	45
12.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Zdający rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty [...]. III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. [...] Zdający rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź; rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi.	I. 4. Problematyka etyczna w filozofii starożytnej. Zdający: 2) rekonstruuje i porównuje klasyczne stanowiska etyczne, rekonstruuje wspierające je argumenty ([...] hedonizm Epikura [...]); 6) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów: d) Epikur, <i>List do Menoikeusa</i> (fragment).	74
13.	II. Tworzenie wypowiedzi. Zdający formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego	I. 4. Problematyka etyczna w filozofii starożytnej. Zdający: 2) rekonstruuje i porównuje klasyczne stanowiska etyczne, rekonstruuje wspierające je argumenty ([...] hedonizm	41

	problemu; jasno prezentuje własne stanowisko w dyskusji, popiera je rzetelną argumentacją oraz przykładami; prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi; stosuje argumentację filozoficzną do rozpatrywania problemów życia codziennego i społecznego.	Epikura [...]). 4. Problematyka etyczna w filozofii nowożytnej. Zdający: 1) rekonstruuje i porównuje koncepcje moralnej oceny czynów, rekonstruuje wspierające je argumenty ([...] utylitaryzm J. S. Milla).	
14.	II. Tworzenie wypowiedzi. Zdający formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, [...] prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi.	I. 4. Problematyka etyczna w filozofii starożytnej. Zdający: 2) rekonstruuje i porównuje klasyczne stanowiska etyczne, rekonstruuje wspierające je argumenty ([...] etyka cnót Arystotelesa). II. 4. Problematyka etyczna w filozofii nowożytnej. Zdający: 1) rekonstruuje i porównuje koncepcje moralnej oceny czynów, rekonstruuje wspierające je argumenty ([...] kantowska etyka obowiązku, utylitaryzm J. S. Milla).	45
15.1.	II Tworzenie wypowiedzi. Zdający formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; jasno prezentuje własne stanowisko [...]; popiera je rzetelną argumentacją oraz przykładami; prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi [...].		66
15.2.			57
15.3.			45
15.4.			35
15.5.			19
15.6.			35
15.7.			66
15.8.			71

Wykres 2. Poziom wykonania zadań w obszarach wymagań ogólnych (dla wszystkich zdających w kraju)

Komentarz

(na podstawie wyników wszystkich zdających w kraju)

Egzamin maturalny z filozofii w 2017 roku badał umiejętności krytycznej analizy i interpretacji tekstów filozoficznych oraz tworzenia własnej wypowiedzi pisemnej. Składał się z dwóch części.

W pierwszej części arkusza egzaminacyjnego znajdowały się dwa teksty filozoficzne – *Traktat o zasadach poznania ludzkiego* G. Berkeley’ a i *List do Menoikeusa* Epikura – oraz czternaście zadań do rozwiązania. Od zdających oczekiwano identyfikacji i rekonstrukcji zagadnień zawartych w analizowanych tekstach, porównania stanowisk filozoficznych, zestawienia poglądów autorów tekstów z poglądami innych filozofów według określonych kryteriów, wyjaśnienia pojęć filozoficznych i wytłumaczenia na czym polega błąd ekwiwokacji.

W drugiej części arkusza egzaminacyjnego znajdowało się zadanie polegające na napisaniu rozprawki filozoficznej na zadany temat. Od zdających oczekiwano opracowania oraz przedstawienia spójnego i logicznie skomponowanego tekstu własnego.

1. Analiza jakościowa zadań

W pierwszej części arkusza egzaminacyjnego przeważały zadania umiarkowanie trudne. Poziom wykonania mieści się w przedziale od 19% do 74%.

Zadanie 1.

Zadanie 1. było zadaniem zamkniętym typu WW z jedną poprawną odpowiedzią i należało do zadań łatwych. Jego rozwiązanie polegało na rozpoznaniu dziedzin filozoficznych i powiązaniu ich z sformułowanymi pytaniami oraz problemami filozoficznymi zawartymi w analizowanym tekście filozoficznym (*Traktat o zasadach poznania ludzkiego* G. Berkeley’ a). Poziom wykonania zadania wyniósł 60%. Większość zdających nie miało problemu ze wskazaniem, że zagadnienia przedstawione w analizowanym tekście filozoficznym należą do epistemologii i ontologii. Pojawiały się jednak odpowiedzi niepoprawne merytorycznie, np. *logika i epistemologia* lub *ontologia i etyka*. Należy podkreślić, że znajomość dziedzin filozoficznych i przedmiotu ich rozważań stanowi rudymenarną wiedzę filozoficzną.

Zadanie 2.

Zadanie 2. składało się z zadania otwartego typu KO oraz zadania zamkniętego typu D i należało do zadań umiarkowanie trudnych. Jego rozwiązanie polegało na: a) sformułowaniu głównej tezy zawartej w pierwszym akapicie analizowanego tekstu filozoficznego (*Traktat o zasadach poznania ludzkiego* G. Berkeley’ a); b) rozpoznaniu poglądu reprezentowanego przez główną tezę zawartą w pierwszym akapicie analizowanego tekstu filozoficznego oraz przyporządkowaniu, który spośród wskazanych filozofów – obok Berkeley’ a – podzielał ów pogląd. Poziom wykonania zadania wyniósł 38%. Nieco poniżej połowa zdających poprawnie zrekonstruowała główną tezę zawartą w pierwszym akapicie analizowanego tekstu i rozpoznała pogląd przez nią reprezentowany, natomiast zdecydowana większość zdających miała trudność z przyporządkowaniem, który filozof – obok Berkeley’ a – był zwolennikiem idealizmu subiektywnego.

Należy zauważyć, że brak udzielenia przez zdających pełnej poprawnej odpowiedzi na drugą część zadania 2. może tłumaczyć fakt, że Kantowi przypisuje się zazwyczaj tezę idealizmu transcendentального (poprawne przyporządkowanie w modelu odpowiedzi to: *Kant i Berkeley*). Przy czym, określanie Kanta idealistą subiektywnym nie jest pozbawione podstaw, choć jego pogląd różni się od poglądu Berkeley’ a.

Niepokojące jest jednak to, że w drugiej części zadania wielu zdających poprawnie zaznaczyło, iż teza pierwszego akapitu analizowanego tekstu reprezentuje idealizm subiektywny. Mimo to nie potrafiło poprawnie rozwiązać pierwszej części zadania i wykazać się umiejętnością łączenia posiadanych

informacji z tymi dostarczonymi przez przeczytany tekst filozoficzny. W pierwszym akapicie analizowanego tekstu jest bowiem przedstawiona teza idealizmu subiektywnego, głosząca, że istnienie przedmiotów fizycznych polega na tym, iż są one postrzegane (ich *esse = percipi*). Niektórzy ze zdających ograniczyli się do zacytowania lub sparafrazowania irrelewantnego – z punktu widzenia polecenia zawartego w trzonie zadania – fragmentu analizowanego tekstu (np. *Zarówno myśli, uczucia jak i emocje nie mogą istnieć poza rozumem człowieka*). Należy podkreślić, że znajomość tezy idealizmu subiektywnego stanowi rudymetarną wiedzę z zakresu ontologii i epistemologii.

Zadanie 3.

Zadanie 3. było zadaniem otwartym typu KO i należało do zadań umiarkowanie trudnych. Jego rozwiązanie polegało na: a) podaniu przykładu XX-wiecznego filozofa, głoszącego tezę przeciwną do tezy Berkeley'ą z pierwszego akapitu analizowanego tekstu; b) wyjaśnieniu różnicy pomiędzy stanowiskiem Berkeley'ą i stanowiskiem wskazanego filozofa. Poziom wykonania zadania wyniósł 26%.

Należy zauważyć, że niepoprawność wielu rozwiązań zadania 3. było rezultatem podania niewłaściwego filozofa XX-wiecznego, głoszącego tezę przeciwną do tezy Berkeley'ą. Niepokojące jest jednak to, że przeważająca większość błędnych odpowiedzi była spowodowana brakiem posiadania podstawowej wiedzy z zakresu historii filozofii lub nieuważnym czytaniem trzonu zadania. Zdający podawali bowiem filozofów średniowiecznych (np. *Św. Tomasz z Akwinu*) lub filozofów epoki oświecenia (np. *J. Locke*).

Zadanie 4.

Zadanie 4. było zadaniem otwartym typu KO i należało do zadań umiarkowanie trudnych. Jego rozwiązanie polegało na: a) udzieleniu odpowiedzi na pytanie „czy według Berkeley'ą przedmioty zmysłowe istniałyby, gdyby nie postrzegał ich żaden człowiek?”; b) przytoczeniu argumentu, którym posłużył się Berkeley, udzielając odpowiedzi na pytanie zawarte w punkcie a). Poziom wykonania zadania wyniósł 23%.

Należy zauważyć, że niepoprawność większości rozwiązań zadania 4. było konsekwencją udzielenia błędnej odpowiedzi na pytanie zawarte w punkcie a). Niepokojące jest jednak to, że zdający mieli trudność z wykorzystaniem informacji zawartych w trzecim akapicie analizowanego tekstu filozoficznego (*Traktat o zasadach poznania ludzkiego* G. Berkeley'ą), a także nie wykazali się umiejętnością łączenia posiadanej wiedzy z informacjami dostarczonymi przez przeczytany tekst filozoficzny. Rozwiązanie podane przez Berkeley'ą jest bowiem następujące: istnienie przedmiotów zmysłowych (fizycznych) polega na tym, że są one nieustannie postrzegane przez Boga. Warto zwrócić uwagę, że argument Berkeley'ą jest jednym z fundamentalnych elementów składających się na wiedzę z zakresu idealizmu subiektywnego.

Zadanie 5.

Zadanie 5. było zadaniem zamkniętym typu PF i należało do zadań umiarkowanie trudnych. Jego rozwiązanie polegało na ocenie prawdziwości zdań w oparciu o analizowany tekst filozoficzny (*Traktat o zasadach poznania ludzkiego* G. Berkeley'ą). Poziom wykonania zadania wyniósł 21%.

Należy podkreślić, że niepoprawność wielu rozwiązań zadania 5. było konsekwencją błędnej oceny prawdziwości co najmniej jednego zdania. Niepokojące jest jednak to, że zdający mieli trudność z wykorzystaniem informacji zawartych w analizowanym tekście. Przykładowo, część zdających zaznaczało, że zdanie *Istnieje tylko to, czego doświadczamy w chwili obecnej* jest prawdziwe.

Zadanie 6.

Zadanie 6. było zadaniem otwartym typu KO i należało do zadań umiarkowanie trudnych. Jego rozwiązanie polegało na: a) podaniu wyjaśnienia pojęcia filozoficznego „solipsyzm”; b) rozstrzygnięciu, czy Berkeley był solipsystą i uzasadnieniu podanej odpowiedzi. Poziom wykonania zadania wyniósł 19%.

Większość zdających miała problem ze sformułowaniem poprawnej definicji „solipsyzmu”. Odpowiedzi były niepoprawne (np. *Solipsyzm to zjawisko, w którym istnienie przedmiotu uzależnione jest od bycia postrzeganym przez dany podmiot, co wiąże się z subiektywizmem* – podana odpowiedź jest bardziej charakterystyką, choć powierzchowną, poglądu określanego idealizmem subiektywnym) lub niepełne (np. *Solipsyzm zakłada istnienie tylko tego, co aktualnie postrzega jednostka poznająca* – w podanej odpowiedzi brakuje podkreślenia, że istnieją tylko Ja jako istota niecielesna [podmiot postrzegający]). Ponadto większość zdających błędnie uważała, że Berkeley jest solipsystą. Tymczasem Berkeley nie był solipsystą, ponieważ uznawał istnienie Boga oraz innych ludzi.

Niepokojące jest jednak to, że zdający nie umieli wykorzystać informacji zawartych w analizowanym tekście (por. np. trzeci akapit, w którym jest mowa o istnieniu Boga). W szczególności, należy zwrócić uwagę, że część zdających, która poprawnie rozwiązała punkt b) zadania 4. i podała trafną definicję „solipsyzmu”, nie potrafiła wykorzystać użytej wiedzy do wykazania, że Berkeley nie był solipsystą. Świadczy to może o nierozwiniętej umiejętności analizy i syntezy posiadanej wiedzy.

Zadanie 7.

Zadanie 7. było zadaniem zamkniętym typu PF i należało do zadań umiarkowanie łatwych. Jego rozwiązanie polegało na ocenie prawdziwości podanych zdań z punktu widzenia Platona i Berkeley’a koncepcji idei. Poziom wykonania zadania wyniósł 45%. Wielu zdających nie miało problemu ze wskazaniem, które zdania harmonizują z Platona lub Berkeley’a koncepcją idei. Pojawily się jednak odpowiedzi niepoprawne merytorycznie, np. podkreślenie, że zdanie *idee są rozciągłe* harmonizuje z Berkeley’a koncepcją idei.

Zadanie 8.

Zadanie 8. było zadaniem zamkniętym typu D i należało do zadań łatwych. Jego rozwiązanie polegało na przyporządkowaniu Locke’owi i Berkeley’owi po jednej z podanych tez dotyczących kwestii jakości pierwotnych i wtórnych. Poziom wykonania zadania wyniósł 59%. Większość zdających nie miała problemu ze wskazaniem, która teza, dotycząca kwestii jakości pierwotnych i wtórnych, harmonizuje z poglądami – odpowiednio – Locke’a i Berkeley’a. Pojawily się jednak odpowiedzi niepoprawne merytorycznie, np. przypisujące Locke’owi tezę *zarówno jakości pierwotne, jak i jakości wtórne są niezależne od ludzkiego umysłu poznającego*.

Zadanie 9.

Zadanie 9. było zadaniem otwartym typu KO i należało do zadań umiarkowanie trudnych. Jego rozwiązanie polegało na: a) podaniu nazwy błędu logicznego w rozumowaniu (przesłanka 1. *Napoleon nie był wielkiego wzrostu*; przesłanka 2. *Tylko wielcy ludzie odgrywali ważną rolę w dziejach Europy*; wniosek: *Napoleon nie odegrał żadnej ważnej roli w dziejach Europy*); b) wyjaśnieniu, na czym polega błąd logiczny podany w punkcie a). Poziom wykonania zadania wyniósł 39%.

Większość zdających nie potrafiła podać poprawnej nazwy błędu logicznego (np. *błąd wyrazowy*), choć równocześnie część spośród nich umiała wyjaśnić, na czym polega błąd logiczny popełniony w przedstawionym rozumowaniu (np. *termin „wielki” został użyty w dwóch różnych znaczeniach w każdej przesłance rozumowania*; nazwa błędu: *błąd znaczeniowy*).

Należy podkreślić, że niski poziom wykonania zadania tego typu świadczy o tym, że zdający nie posiadają ugruntowanej wiedzy z zakresu logiki. Jest to o tyle ważne, że prowadzenie rzetelnej dyskusji filozoficznej wymaga znajomości podstawowych kategorii logicznych i stosowania narzędzi logiki.

Zadanie 10.

Zadanie 10. należało do zadań umiarkowanie trudnych i miało charakter złożony, ponieważ częściowo było zadaniem otwartym typu KO, częściowo zamkniętym typu D. Na podstawie tekstu filozoficznego (*List do Menoikeusa* Epikura) oraz własnej wiedzy zdający mieli wypełnić tabelkę poprzez wpisanie w odpowiednie miejsca nazwy szkół hellenistycznych, wpisanie po jednym z ich przedstawicieli oraz

przyporządkowanie po jednej tezie charakterystycznej dla tych szkół. Poziom wykonania zadania wyniósł 20%.

Większość zdających miała problem z poprawnym wypełnieniem poszczególnych wierszy tabeli. Największą trudność sprawiło wypełnienie trzeciego wiersza, czyli podanie przedstawiciela *Stoicyzmu*, a w szczególności przyporządkowanie tezy charakterystycznej dla tej szkoły.

Niepokojące jest jednak to, że część zdających niepoprawnie wypełniła pierwszy wiersz tabeli pomimo dysponowania dodatkową informacją w postaci miejsca w tabeli wypełnionego przez przedstawiciela szkoły (*Epikur*). Podała bowiem błędną nazwę szkoły hellenistycznej (np. *Cyrenaicy*), której przedstawicielem był Epikur lub przyporządkowała niepoprawną tezę, która była charakterystyczna dla szkoły *Epikurejczyków* (np. *Jedynie słuszną postawą człowieka jest ta, której istota wyraża się w obojętności wobec rzeczy, ponieważ rzeczy są nie do odróżnienia, nie do określenia i nie do rozgraniczenia* – teza B.).

Problem z poprawnym rozwiązaniem zadania 10. świadczy o nieopanowaniu przez zdających elementarnych wiadomości z zakresu historii filozofii. Wskazuje również na to, że część zdających miała trudność z wykorzystaniem informacji dostarczonych w treści zadania. Epikur był bowiem założycielem szkoły hellenistycznej, nazywanej – od imienia jej twórcy – *Epikureizmem*.

Zadanie 11.

Zadanie 11. było zadaniem zamkniętym typu PF i należało do zadań umiarkowanie łatwych. Jego rozwiązanie polegało na ocenie prawdziwości podanych twierdzeń z punktu widzenia filozofii Epikura. Poziom wykonania zadania wyniósł 45%. Znaczna część zdających nie miała problemu ze wskazaniem, które zdania harmonizują z poglądami głoszonymi przez Epikura. Pojawiły się jednak odpowiedzi niepoprawne merytorycznie. W szczególności część zdających uważała, że twierdzenie *Dusze ludzi cnotliwych osiągają nieśmiertelność* jest prawdziwe z punktu widzenia filozofii Epikura. Należy podkreślić, że udzielenie takiej odpowiedzi świadczy o nierozwiniętej umiejętności twórczego użycia informacji dostarczonych przez tekst filozoficzny (*List do Menoikeusa* Epikura). W podanym tekście jest bowiem wyraźnie mowa o skończoności naszej egzystencji (... *gdy śmierć się pojawi, wtedy nas już nie ma.*).

Zadanie 12.

Zadanie 12. było zadaniem otwartym typu KO i należało do zadań zdecydowanie łatwych. Jego rozwiązanie polegało na: a) udzieleniu odpowiedzi, czy w przypadku śmierci mogą być – zdaniem Epikura – spełnione jednocześnie dwa warunki, tzn. istnienie tego, kto się boi śmierci oraz istnienie tego, czego ów ktoś się boi; b) przedstawieniu uzasadnienia do udzielonej odpowiedzi. Poziom wykonania zadania wyniósł 74%. Należy zauważyć, że część zdających, która nie spełniła wymogów poprawnego rozwiązania zadania, w ogóle nie udzieliła odpowiedzi.

Zadanie 13.

Zadanie 13. było zadaniem otwartym typu KO i należało do zadań umiarkowanie łatwych. Jego rozwiązanie polegało na: a) nazwaniu stanowiska reprezentowanego przez J.S. Milla; b) udzieleniu odpowiedzi, czy według Epikura i Milla osiągnięcie władzy oraz bogactwa może być uznane za przejaw dobrego (szczęśliwego) życia; c) przedstawieniu uzasadnienia do udzielonej odpowiedzi. Poziom wykonania zadania wyniósł 41%.

Wielu zdających nie miało zasadniczego problemu z nazwaniem teorii etycznej, której zwolennikiem był J.S. Mill (*użyteczność*). Wielu też udzielało poprawnych odpowiedzi dla punktu b). Największym problemem było sformułowanie poprawnego uzasadnienia do udzielonych odpowiedzi w punkcie b). Podane uzasadnienia zawierały błędy rzeczowe lub logiczne. Przykładem uzasadnienia zawierającego błąd rzeczowy, a także pleonazm, jest następująca odpowiedź: *Według J.S. Milla osiągnięcie władzy i bogactwa nie może być uznane za przejaw dobrego (szczęśliwego) życia, ponieważ prowadzą do nadmiernego dostatku i przeczą umiarowi – cnotie uznawanej przez Milla za dobrą.*

Należy podkreślić, że kilku zdających udzieliło niekanonicznej odpowiedzi w punkcie b) w kontekście stanowiska Epikura i podało interesujące uzasadnienie do udzielonej odpowiedzi. Świadczyć to może nie tylko o umiejętności argumentowania i bronięcia własnego punktu widzenia na bazie logicznego myślenia, ale również o umiejętności twórczego użycia posiadanej wiedzy. Przykładem takiego uzasadnienia jest następująca odpowiedź: *Według Epikura osiągnięcie władzy i bogactwa może być uznane za przejaw dobrego (szczęśliwego) życia pod warunkiem, że człowiek korzysta z tych dóbr w sposób roztropny i jeżeli owe dobra nie przysparzają mu bólu i cierpienia.*

Zadanie 14.

Zadanie 14. było zadaniem zamkniętym typu D i należało do zadań umiarkowanie łatwych. Jego rozwiązanie polegało na przyporządkowaniu poszczególnym teoriom etycznym po dwa charakterystyczne dla nich terminy. Poziom wykonania zadania wyniósł 45%. Wielu zdających nie miało zasadniczego problemu z wykonaniem prawidłowego przyporządkowania. Pojawiały się jednak odpowiedzi niepoprawne merytorycznie, np. termin *konsekwencje* został przyporządkowany *Kantowskiej etyce obowiązku*. Należy podkreślić, że udzielona odpowiedź świadczy o całkowitej nieznajomości Kantowskiej teorii etycznej, ponieważ Kant był przeciwnikiem etyki konsekwencjalistycznej i uważał, że o wartości czynu nie decyduje wartość jego konsekwencji, lecz przede wszystkim wewnętrzna wartość samego czynu.

Wypracowanie

Wypracowanie jest zadaniem otwartym typu RO, które pozwala zdającemu na twórcze użycie wiedzy oraz zaprezentowanie kompetencji filozoficznych, erudycyjności, samodzielności, pomysłowości i oryginalności myślenia. Realizacja wymogów nałożonych na wypracowanie wymaga od zdających zastosowania różnych umiejętności: sformułowania samodzielnego stanowiska w postaci tezy lub hipotezy; uzasadnienia sformułowanego stanowiska przy użyciu argumentów i kontrargumentów; zastosowania posiadanej wiedzy filozoficznej; odwołania się do poglądów zbliżonych oraz odmiennych do poglądów autora wypracowania; posługiwania się terminologią filozoficzną; dostrzeżenia związków pomiędzy poruszaną problematyką filozoficzną i innymi dziedzinami kultury.

Zdający dobrze radzili sobie ze sformulowaniem stanowiska, czyli postawieniem tezy lub hipotezy (kryterium I). Poziom wykonania tego kryterium wyniósł 66%.

Zdający nie mieli też problemu ze skonstruowaniem spójnej wypowiedzi, czyli zachowaniem zgodności pomiędzy postawioną tezą lub hipotezą oraz jej uzasadnieniem (kryterium II a). Poziom wykonania tego kryterium wyniósł 57%.

Nie budziła też zastrzeżeń kompozycja wypracowań oraz ich poprawność językowa (kryterium III i IV). Poziom wykonania tych kryteriów wyniósł odpowiednio 66% i 71%.

Większą trudność sprawiło zdającym sformułowanie uzasadnienia dla przyjętego stanowiska, które by było z jednej strony poprawne, czyli wolne od błędów rzeczowych i logicznych, z drugiej strony zawierało nie tylko argumenty za przyjętym rozwiązaniem, lecz również argumenty przeciw przyjętemu rozwiązaniu (kryterium II b). Poziom wykonania tego kryterium wyniósł 45%.

Podobnie rzecz się miała z umiejętnością sformułowania pogłębionego uzasadnienia dla przyjętego stanowiska (kryterium II c). Zdający mieli trudności z rozpatrywaniem poruszanej problematyki z różnych punktów widzenia, skonstruowaniem rozbudowanej argumentacji i kontrargumentacji, posługiwaniem się ważkimi argumentami i kontrargumentami w kontekście poruszanej problematyki, swobodnym użyciem wiedzy i terminologii filozoficznej. Poziom wykonania tego kryterium wyniósł 35%.

Szczególną trudność sprawiło zdającym przeprowadzenie krytycznej analizy zastosowanych argumentów i kontrargumentów (kryterium II d). Zdający nie podejmowali wnikliwej analizy użytych argumentów i kontrargumentów, nie rozważali racji przemawiających za ich wprowadzeniem, nie

próbowali wskazać na założenia leżące u podstawy formułowanych twierdzeń. Poziom wykonania tego kryterium wyniósł zaledwie 19%.

W większości wypracowań zabrakło też nawiązania do innych dziedzin kultury (kryterium II e). Poziom wykonania tego kryterium wyniósł 35%.

Należy podkreślić, że zdający mieli trudności z twórczym zastosowaniem wiedzy filozoficznej. Wiele wypracowań miało charakter powierzchownych i fleszowych wypowiedzi. Autorzy wypracowań ograniczali się głównie do formułowania typowych argumentów na rzecz przyjętego stanowiska, a jeśli kontrargumenty się pojawiały, to na zasadzie prostego przeciwstawienia, np. empiryzm – racjonalizm. Zdający nie rozpatrywali poruszanej problematyki z różnych punktów widzenia i nie wskazywali słabych stron przyjmowanych argumentów. Ponadto mieli problem z holistycznym podejściem do poruszanej problematyki. Nie potrafili znaleźć odniesień do innych dziedzin kultury i w konsekwencji wykorzystać ich do budowania uzasadnienia własnego stanowiska.

2. Problem „pod lupą”

Wypracowanie spełniające zakładane wymagania

Prezentowane wypracowanie stoi na wysokim poziomie merytorycznym i w pełni spełnia „kryteria oceniania wypracowania z filozofii”. Struktura wypracowania jest przemyślana. Jego kompozycja jest poprawna i przejrzysta (kryterium III – kompozycja pracy). Wypracowanie posiada wstęp, część główną i zakończenie.

We wstępie Autor stawia jasno wyrażoną tezę (kryterium I – sformułowanie stanowiska), naświetla kontekst historyczno-kulturowy i filozoficzny, związany z poruszaną problematyką zła, oraz wyjaśnia, jak należy rozumieć pytanie o genezę i naturę zła.

Część główna zawiera jasny i logiczny wywód na rzecz przyjętego stanowiska wyartykułowanego w tezie. Uzasadnienie jest bezpośrednio odniesione do postawionej tezy (kryterium IIa – adekwatność uzasadnienia) i jest trafne (kryterium IIb – trafność uzasadnienia). Autor posługuje się odpowiednimi argumentami i kontrargumentami, zaczerpniętymi z tradycji filozoficznej, oraz nie popełnia błędów rzeczowych i logicznych. Uzasadnienie jest także pogłębione (kryterium IIc – pogłębienie uzasadnienia). Autor prezentuje rozbudowaną argumentację i kontrargumentację, rozpatrując zagadnienie z różnych punktów widzenia, oraz posługuje się swobodnie wiedzą i terminologią filozoficzną. Ponadto uzasadnienie jest krytyczne (kryterium IId – krytyczność uzasadnienia), ponieważ obejmuje analizę krytyczną argumentów i kontrargumentów. Autor nie tylko podejmuje polemikę z argumentami przytaczając stosowne kontrargumenty, ale również dyskutuje z przytoczonymi kontrargumentami. Dodatkowo uzasadnienie jest poparte odwołaniami do innych dziedzin kultury (kryterium IIe – nawiązania do innych dziedzin kultury). Autor uzasadniając swoje stanowisko, swobodnie sięga do wiedzy historycznej, religioznawstwa i literatury.

W zakończeniu Autor zbiera wyniki i podsumowuje przeprowadzone rozważania. Należy dodać, że wypowiedź jest poprawna i komunikatywna pod względem językowym (kryterium IV – poprawność językowa). Autor posługuje się urozmaiconą składnią i frazeologią. Poniżej skan pracy.

...Czasz, w których przypadło żyć św. Augustynowi,
 były okresem wielkich niepokoju i zamrąno poli-
 tywanego, jak religijnego chaosu. 2 Lpienie Rzymu
 przez Hlandobów khrzygotów skłaniało ówczesnych
 ludzi do pytania: coż może się stać, kiedy Rzym

gnie?, a 2kosciołem wstrząsały herezje amianianu,
 pelagianianu i manicheianu. 2 uszyszkimi św. biskup
 Hippony aeknął się osłabić, a fakt, że za mbdu
 sam był manichejczykiem, 2 pewnością wpłynął na
 jego refleksję na temat natury i genezy ała.
 Pytanie takie bywa szczególnie często zadawane
 u czasach przepelnionych okrucienstwem i przemog,
 jednak ma charakter tak uniwersalny, że niemal
 kazdy filozof dnieją u pewien sposób się do
 niego stosunkował.

Pytanie to przybiera formę dwojaką: czy ało
 u ogóle istnieje, a jeśli tak, to u jaki sposób po-
 jawia się na świecie? Ponieważ znaczna część
 filozofów omawiało to aogólnienie na gruncis
 chrześcijańskim, nie można pominąć trzewiego ele-
 mentu: jakim sposobem wszemowny i moralnie
 doskonalny Bóg dopuścił do rozplemienia się ała?
 Jest to tak ałozone i nurtujące, że na tym tle po-
 stawała odrębna gałąź teologii, czyli teodysea.

Skłaniam się ku przekonaniu, że ało powstaje
 2 wyboru wolne jednostki obdarzonej inteligencją,
 dzięki której może rozpoznać wartośći moralne,
 oraz wolności, dzięki której może je swobodnie
 odrzucić, i tak właśnie czyni.

Aby je to twierdzenie uzasadnić, trzeba

najpierw... rozważymy... pogląd... ucał... którego... albo... w ogóle ni-
 istnieje. Zamierzamy jednak... że... można... tu... twierdzenie... rozu-
 mić na... dwa... sposoby. Pierwszy... przyjmuje, że... nie... istnieje... ni-
 eci... dobro... a... wszelka... dyskusja... a... wartościach... moralnych
 jest... bezprzedmiotowa. Jaki... sposób... postrzegania... świata, ued'
 którego... możemy... tylko... opisywać... a... nie... oceniać... czy... hierarchi-
 zować... sięga... korzeniami... filozofii... intuicyjnej. Sofisci... uznaw-
 że... to... rozumie... pod... pojęciem... dobra... albo... zła, zmien-
 się... zależnie... od... miejsca... i... czasu, zatem... nie... może... istnieć
 obiektywnie. David Hume... twierdził, że... ^{II b}... adom... opisywają
 fakty... nie... można... logicznie... przejść... do... adom... normatywnych
 formułujących... zasady... moralne, zatem... dobro... i... zło... to... tylko
 subiektywne... odczucia... zależne... od... emocji. Filozofowie... skupier-
 wokół... Herta... Hidenishkiego... uznali, że... adania... o... dobru... i... zlu-
 ani... nie... referują... faktów, ani... nie... opisują... relacji... między... ni-
 są... zatem... bez... wartości... Wszystkim... tym... ^{II b}... stanowiskom... nie-
 sposób... zaprzeczają... na... gruncie... czystej... logiki. Można... jedynie
 stwierdzić, że... która... się... z... powszechnym... i... wspólnym... niemal
 wszystkim... ludziam... przeświadczeniem, że... pewne... rzeczy... są... po-
 prostu... dobre... inne... po... prostu... zle. Oczwistości... i... autonomię
 wartości... moralnych... podkreślali... tacy... filozofowie... jak... Richar-
 Shaftesbury, dla... którego... są... one... prawdziwe... niezależnie
 nawet... od... faktu... istnienia... świata...

Drugie... znaczenie... twierdzenia, że... „zło... nie... istnieje”... no-
 jest, paradoksalnie... ucał... sprzeczne... z... innym... stanowiskiem. Ozn-

za ona, że to jest czysta negacja, jest czymś, co nie brakuje
 obra, jak pisał sam św. Augustyn i jako takie nie posiada
 rzeczywistego istnienia. Myśl tę podjęło wielu filozofów chrześ-
 tianiskich, również tych mniej ortodoksyjnych. Jan Sakot Eriugena
 wierzył nawet, że to jest tak dalece niebytem, że znajduje
 się poza wszelkimi Boga, jako że wszelką wiedzę można
 mieć tylko o tym, co istnieje, a nie o tym, czego nie ma. Takie
 stwierdzenie nie umniejsza wcale wagi wyboru i jego konsekwencji.
 Możemy śmiało stwierdzić, że gród można dwudzielić tylko w odnie-
 sieniu do sytaści, jako jej brak, a przecież nie zaprzeczamy
 istotnemu znaczeniu decyzji, aby zrezygnować z pozycji

IIc ~~Stwierdzenie~~ jako to, jako konieczną możliwość
 przedstawił Gottfried Leibniz w swojej koncepcji „najlepszego
 z możliwych światów”. Ludzie zostali przez Boga obdarzeni
 wolnością i jako tacy mogą wybrać, że i zafundować pierwotną
 harmonię świata. Możliwość taka jest wpisana w samą naturę
 wolności. Gdyby Bóg nie dał nam wolności, zapobiegłby pow-
 staniu ~~świata~~ ~~zła~~, ale tym samym stworzyłby świat ułomny,
 uważany na podobieństwo teatryku lalkowego, a tym zna-
 cznie gorszy niż obecny. Warto przy tym zauważyć, że Leib-
 nitz nie pogimował dobro i zło jako absolutnych przeciw-
 wa bieguny skali, między którymi rozciąga się nieprzer-
 wana ciągłość stanów pośrednich.

Jeżeli tej można zaprzeczyć na gruncie skrajnego de-
 terminizmu, zaprzeczając całkowicie negując istnienie wolności

W odpowiedzi... można... się... jednak... powołać... na... czwartą z kantowskich... antynomii. Ani... wolności, ani... jej braku nie można... obwieścić... rozumem... teoretycznym, stąd... ona... jednak postulat... rozumny... praktyczny, jako... konieczny... warunek wszelkiej odpowiedzialności... moralnej... zatem... niezależnie od tego, czy jesteśmy... wolni, musimy... żyć... tak, jakbyśmy... byli. Zło u ujściu... świata... błąd... odurzeniem... się... etyki... wyznaczonej przez... nadaje... imperatywu... kategoryczny, a więc... znów... negacja. Jeśli... wykorzystamy... swoje... lub... cudze... w... celu... jako... środek, nie... jako... cel, wybierzemy... zło.

Jednak... nie... wszyscy... pojmowali... zło... jako... negację. Przekonanie, że... u... podstaw... świata... leżą... dwie... niezależne... siły... dobra i zła, a... zła... nie... ~~jest~~... ~~stworzyła~~... drugą... jest... jedna z... głównych... dektym... materializmu, religii, która... wywarła... znaczny... wpływ... na... chrześcijaństwo... Wybór... dobra, u... osobionego... przez... Alberta... Masla, lub... zła... reprezentowanego... przez... Angusa... Mainju... nie... jest... odurzeniem... się... lub... zaprzeczeniem... ale... wybór... pozytywnym, nakierowanym... na... jakiś... rzeczywisty... istoty. Przekonanie... to... przejęte... manichejczy... a... kilkaset... lat... później... katary... Jego... ślad... dopatruje... się... do... dziś, np. u... słynnej... powieści... Michaiła... Bułhakowa... „Mistrz i Małgorzata”, gdzie... Szatan... mówi... do... Boga... wypłania... Chrystusa... „Czym... byłoby... twoje... dobro, gdyby... nie... istniała... moja... zła?” (m). Dawa... i... ludz... swego... i... nie... Czym... chcesz... wyjąć... wszystkie... dawa... i... wybrać... wszystkich... ludzi... dlatego, że... masz... taką... fantazję, aby... panować... nad...

niezmącona... światłości?"

Jednak... w zyciu... doświadczamy, że... to nigdy nie bywa ce-
 em samym w sobie. Nie znamy ludzi, którzy dążyliby do zła,
 w całkowitym odwróceniu od rzeczy, które może one przynieść,
 a które same w sobie są dobre lub moralnie objętne, jak przy-
 jemność, bezpieczeństwo czy poczucie własnej wartości. To jest
 zatem wyborem... czysto negatywnym, podobnie jak...
 niewiedza jest brakiem wiedzy, a nie jakąś autonomiczną
 wartością.

Su. Bernard z Clairvaux... uważał, że... człowiek... nosi w sobie
 dwa podobieństwa do Boga: *magnitudo*, jako uczestnictwo w bos-
 kiej mocy i inteligencji oraz *rectitudo*, jako boska prawda. Jego
 ostatniego może się... wyrzec, stracić je przez grzech, ale wówczas
 powstanie... niewygodne i bolesne napięcie między pogwałconym
rectitudo a *magnitudo*, którego nie możemy się... znieść, bo wtedy
 przestalibyśmy... istnieć. Szatan, który od początku nosi w sobie
 największe *magnitudo*, a najbardziej pogwałcił swe *rectitudo*, jest
 zatem najbardziej... ist. *etempitq*, istota, we... uszczęśliwie. Obraz
 ten przekazał nam John Milton w poemacie *Raj utracony*: to
 o wybór... wolnych... aniołów i wolnych ludzi, którzy w konsekwen-
 dowania się od dobra do zła, ciemnienia i samotności, gdy
 ich... duszy... wciąż... jedna powinna być

Odrzucający... relatywizm... moralny, jak i... determinizm
 manicheizm... stwierdzam, że... to jest wyborem... obokanym u
 dności, a... polegającym na... odzuceniu... dobra. Jest to stanowisko
 akcentowane u... ^{myśli} *retro* chrześcijańskiej, ale może być też bronione
 e stanowiska ^{kaody} filozofii uznającej istnienie apriorycznych wartości,
 nawet niektórych je odrzucających (np. egzystencjalizmu, ^{spok}
 gdzie człowiek "skazany na wolność" wybiera zło, jeśli nie będzie
 lążyć do doskonalenia samego siebie)

Wypracowanie spełniające minimalne wymagania

Prezentowane poniżej wypracowanie jest w miarę poprawne merytorycznie i do pewnego stopnia spełnia „kryteria oceniania wypracowania z filozofii”. Jego kompozycja jest prawidłowa i przejrzysta (kryterium III – kompozycja pracy). Wypracowanie posiada wstęp, część główną i zakończenie.

We wstępie Autor wprowadza w poruszany temat i stawia jasno wyrażoną tezę (kryterium I – sformułowanie stanowiska).

Część główna zawiera wywód na rzecz przyjętego stanowiska, wyartykułowanego w tezie. Uzasadnienie jest bezpośrednio odniesione do postawionej tezy (kryterium IIa – adekwatność uzasadnienia) i jest w zasadzie trafne (kryterium IIb – trafność uzasadnienia). Autor przedstawia argumenty na rzecz przyjętego stanowiska, ale odwołania do wiedzy filozoficznej zawierają błędy rzeczowe lub logiczne (np. z jednej strony Autor stwierdza, że idea Platońska jest idealnym obrazem postrzeganego przedmiotu, z drugiej zaś – wzorem postrzeganego przedmiotu). Uzasadnienie jest tylko częściowo pogłębione (kryterium IIc – pogłębienie uzasadnienia), ponieważ argumentacja jest wąska. Autor przywołuje jedynie argumenty. Co prawda Autor przytacza poglądy Berkeley'a oraz empirystów, które uważa za odmienne do przyjętego przez siebie rozwiązania, ale ich prezentacja jest niemerytoryczna i powierzchowna. Ponadto uzasadnienie nie jest krytyczne (kryterium II d – krytyczność uzasadnienia), ponieważ nie zawiera analizy krytycznej argumentów i kontrargumentów. Jest natomiast poparte odwołaniami do innych dziedzin kultury (kryterium IIe – nawiązania do innych dziedzin kultury). Autor uzasadnia swoje stanowisko sięgając do tekstów kultury.

W zakończeniu Autor ponownie przytacza postawioną tezę, zbiera wyniki i podsumowuje przeprowadzone rozważania.

Należy dodać, że wypowiedź jest na ogół poprawna i komunikatywna pod względem językowym (kryterium IV – poprawność językowa).

..... Czas i przestrzeń są terminami trudnymi do dnoślenia.
 Zdana się że tęczyć w pojęcie czasoprzestrzeni, którym
 zacięde... próbuje zajmować się tylko czy nawet astronomia.
 Terminy te fascynują też twórców książek i filmów
 osadzonych w świecie science-fiction. Nie raz widzieliśmy

na drugim etykanie podobnie w czasie czy przedkwalifikowanie
 homierzy ~~zmiennych~~, co całkiem prawdopodobnie
 będzie możliwe. Ernest Cassirer w „Esejach o filozofii”
 stwierdza, że cała rzeczywistość rozmyka się w czasie
 i przestrzeni. Wzrostek nie jest w stanie pojąć żadnej
 rzeczy realnej poza czasem i przestrzenią. Nie zgodzam
 się z tym stwierdzeniem. Uważam, że może istnieć
 jakiś byt poza czasem i przestrzenią. Proszę zauważyć,
 że prawdopodobnie jest on możliwy do poznania
 przez wzrostek, gdyż ponieważ wzrostek jest niezależny od warunków.

O pewnym filozofie powiedziano kiedyś, że całą
 historię filozofii można streścić w przypisach do jego dzieł.
 Platon i jego koncepcja idei doskonale ukazuje
 istnienie czegoś poza światem materialnym. Jeżeli
 stół, który jest podporą dla człowieka, w którym istnieje
 piasek, istnieje to tylko dlatego, że jest on rzecz
 materialną w świecie postrzeganym przez nasz wzrostek,
 a jego pierwowzór zawarty jest w świecie idei.
 Idealny obraz przedmiotu, który w naszym czasie
 i przestrzeni postrzegamy, znajduje się gdzieś
 w świecie idei. Zatem pojęcie „stoła” jest mi
 znane, ale nie mam dostępu do niego bezpośrednio,
 lecz jedynie przez drogę tych rzeczy „na wór”...

Święty Augustyn głosił teorię iluminacji. Ciesząc się
 odnajdywaniem prawd na drodze oświecenia umysłowego.

Wskazywano mi się skożanienie ze św. Tomaszem z Akwinu, który jako mędrty teolog i filozof, uznany przez Kościół, napisał „Summa theologiae”. Wtóny w petni nie został ukonńczyć przed śmiercią. Jego najważniejsze dzieło miało leżeć jak Biblii w czasie tumania odhrom powszechnego. Wtónie ten atómek przed śmiercią, mając mistyczne widzenia, pomyślał, że wszystko, co napisał o Bogu jest głomą, a więc nadaje się do palenia, bo ludki umysł jest za słaby, aby zrozumieć te mistyczne kwestie. Wtóno zaznaczyć, że św. Tomasz swoje dzieło pisał po wielogodzinnej mistycznej medytacji. Prawdopodobnie dlatego Kościół uważa jego dzieło w tak rewersny sposób. Jest to doskonały przykład umyślny, który w niemy sposób opisał pozamiernie rozumienie i odhry. Tworzył w czasie i pretnem, ale pisał o tym, co jest poza rozumem i pretnem.

Formo Święte, które w tej chwili pragnę potraktować jako tekst kultury wiele razy opisuje spotkanie atomiśka z Bogiem. Realnie istnieje Bóg, który jest atównym podmiotem wiary chrześcijańskiej, wieloletnie ukazywał się atomiśkowi. Przykładem niech będzie scena opisana w Starym Testamencie, gdzie Bóg przemawia do Mojżesza w postaci

ptającego kniurę. Opis ten jest również częścią podstawowy
 wiary judaistycznej. Prosty ateista pojął i zrozumiał
 był niechęć od niego. Bóg będący poza czasem
 i przestrzenią ukazał się w realnej rzeczywistości dając
 pomóc nie ateistom. Przedobrac do tradycji Nowego
 Testamentu, podobnie było z Jezusem Chrystusem,
 który w tajemniczym widzeniu jako Bóg wstąpił
 z nieba i stał się ateiściem umożliwiając innym
 ludziom spotkanie z Bogiem w doczesnej rzeczywistości.

Przykład wielenia Jezusa ukazuje, że niana
 ateistka była twórcą ~~tego~~ ^{która} potrzebowała takiego
 udziału od swojego Boga. Prawdopodobnie stąd
 bierze się ogromny nacisk chrześcijańskim do
 starożytnych krajów w wierze, którzy pomawiali Boga
 tylko w sposób mistyczny. ^{Wskazuje nam na niechęć do ateizmu} We współczesnych czasach
 jest to jednak silnym argumentem, gdyż tacy
 przywódcy mieli wielkimi ludźmi, którzy dawno
 wtedy byli ^{gdy Bóg chciał po nich} ~~ateistami~~ ^{ateistami} ~~ateistami~~ ^{ateistami} ~~ateistami~~ ^{ateistami}
 należy stwierdzić, że Bóg istnieje poza czasem i przestrzenią
 i postrzeganie Jego jako realnego bytu jest możliwe
 przez ateiści.

Z moją argumentacją nie zgodził się Berkeley,
 który twierdził, że wszelkie idee istnieją tylko
 w ludzkim umyśle, a tym będąc częścią ateistką
 uważany jest w jakimś czasie i przestrzeni.

ludzki umysł jest ratem w stanie, nad którym niego,
 pojąć tylko to, co może postnagać. Postnagamy
 jedynie utarano idea czy umowia umyśle.
 Jeśli przypielikujemy istnienie czegoś ponad światem
 nieumyślnym to nasz umysł nie mógłby tego pojąć.
 Jednak Berkeley przynajmniej, że umysł skończony
 istnieje tylko w umyśle jakiegoś Ducha Włocznego.
 Wierzący duch ten istnieje w innych ramach czasoprzestrzeni,
 więc jest niedostępny dla umyśle.

Problemem poznania czegoś pozamiatowskiego, ale
 realnie istniejącego są pewno nie mogliśmy się
 empiryści. Ponadto oni łoniem jedynie to,
 co realnie jest możliwe do uadania. Badamy
 przedmiot, idea, podmiot musi istnieć w ich czasie
 i przestrzeni, choć mogli w ogóle stwierdzić, że istnieje.

Kiedyś oglądałem film „Atlas Cronus” jest
 to wspaniałe dzieło twórców „Matrixa”, którzy
 wtedy byli jeszcze rodzeństwem o nazwisku Wachowski
 (dziś są siostrzami, po zbiegu miamu stui). Cronus ten
 mówi o zależności czasu. Akcja filmu dzieła
 się w różnych epokach. Jednak każdy z tych bohaterów
 odhrywał w czasie i świecie to samo. Bohowie było
 nieskalne od czasu. Maty odt dlonoci w przeszłości
 kłósti się w filmie wielką reszucją w przyszłości.
 Okaz czasie bohaterowie, bo rozciągani w czasie,

pisali wspólne dzieje świata i historii, która
nie ma końca. Wcześniej patrzyli po prostu to samo,
co sięgali po nich, ponimo różnicy czasu.
Dokładnie ukazuje to odpowiedzialność za świat,
która w piękny sposób nawiązuje się w czasie,
który czasem jest dla nas niedostępny.

Nie natrafiamy na istnienie rzeczywistych pora
czasem i przestrzenią. Mnie to było świat idei, Bóg był
nawet umysł Duchu Wielkiego. Istotą pora była
możliwość pora tego przez człowieka. Uważam,
że człowiek jest w stanie umieć się ponad czasem
czasem i przestrzenią, aby pora to, ~~co~~
co uważane jest za mistyczne, metafizyczne,
idealne a nawet nieporównawalne. Historia
ukazuje wiele pora na poziomie mistyki, które
w warunkach czasu i przestrzeni są niemożliwe.
Porównanie człowieka jest niezależne od warunków.
Jakiś autor podobno kiedyś powiedział, że tylko
język i literatura są pora naszego umysłu.
Język jako wyzwanie to, co ma być swoje pora.
Filozofia rozumiana jako system pora, rozumienia,
rozumienia, deklaracji - Umysł myślicy chce pora
wystąpienia. Człowiek nie może stawić sobie sam
i ograniczenia w tym, co chce pora...
Człowiek jest wolny od czasu, przestrzeni, a nawet realności.

Wypracowanie w niskim poziomie merytorycznym.

Prezentowane wypracowanie stoi na niskim poziomie merytorycznym i spełnia tylko niektóre „kryteria oceniania wypracowania z filozofii”.

Struktura wypracowania jest uporządkowana (kryterium III – kompozycja pracy). Wypracowanie składa się ze wstępu, części głównej i zakończenia.

Wstęp ogranicza się tylko do podania odtwórczej tezy, która jest jednak jasno wyrażona (kryterium I – sformułowanie stanowiska).

Część główna zawiera nieprecyzyjny wywód na rzecz przyjętego stanowiska, wyrażonego w tezie. Uzasadnienie ma jednak luźny związek z przyjętym stanowiskiem i jest chaotyczne, niepogłębione i niekrytyczne (kryteria IIa/b/c/d). W tezie Autor stwierdza, że nie zgadza się z poglądem, iż nie możemy **pojąć** żadnej rzeczy poza kontekstem czasu i przestrzeni. Przytaczane zaś argumenty służą wykazaniu, że **postrzeganie** świata, warunkowane przez czas i przestrzeń, uniemożliwia odkrycie prawdziwej natury rzeczy. Argumenty mają dowodzić, że jest możliwe pojmowanie rzeczy poza kontekstem czasu i przestrzeni. Autor nie wyjaśnia jednak, czym jest postrzeganie rzeczy, czym jest pojmowanie rzeczy i w jakim stosunku pozostaje jedno do drugiego. Można odnieść wrażenie, że postrzeganie w ujęciu Autora dzieli się na postrzeganie zmysłowe i pojmowanie, co jeszcze bardziej zaciemnia wywód. Pierwsze miałyby się odbywać tylko w warunkach czasu i przestrzeni, natomiast drugie nie musiałyby być warunkowane przez czas i przestrzeń. W rezultacie, argumentacja Autora jest szczątkowa, z przewagą argumentów perswazyjnych. Na dodatek, Autor popełnia błędy rzeczowe, gdy przedstawia paradoks Zenona z Elei.

W zakończeniu Autor stara się zebrać wyniki i podsumować swoje rozważania, ale zamieszczona konkluzja jest enigmatyczna i niejednoznaczna.

Należy dodać, że wypracowanie jest napisane językiem w większości komunikatywnym (kryterium IV – poprawność językowa). Pojawiają się tylko nieliczne błędy językowe.

Nie zgadzam
~~się~~ się z poglądem, że nie
 możemy pojąć żadnej rzeczy poza
 kontekstem czasu i przestrzeni. ~~He~~
 Albert Einstein udowodnił światu, że czas

i przestrzeni to jedno, a nawet wyjaśnić mechanizm ich działania i zależności. Sprawiło to, że wiele kwestii które były dotąd jedynie ~~o~~ przedmiotami dociekania, stało się solidnymi, popartymi liczbowymi danymi faktami. Jest to właśnie to istota przestrzeni. Rozumiemy kierunki, ponieważ ~~coś~~ od uwodzenia przeniesiony się w przestrzeni. Rozumiemy też czas, ponieważ stanowi on nieodłączny element naszego życia.

Zenon z Elei pokazał jednak, że postrzeganie świata jedynie w kategorii czasoprzestrzeni daje nieciekawe rezultaty. Weźmy mu przykład jego eksperyment myślowy o wystrelonej strzałce. W teorii ma on dowiedzieć, że ruch nie istnieje, w praktyce jednak jest on paradoksem. Zenon z Elei przedstawił sytuację, w której wystrelona strzałka - nim dotrze do celu - pokona pewną część drogi. W połowie lotu będzie to $\frac{1}{2}$ drogi, w ćwierci $\frac{1}{4}$ itd. ~~W ten sposób~~ Zenon ustalił, że w każdym z tych miejsc strzałka zmija się w bezruchu, a miejsc tych jest nieskończona ilość. Wynikało z tego, że strzałka nie może się poruszyć, ponieważ

na każdym etapie lotu zmija się w spoczynku. Widać się to ze zmysłowym postrzeganiem ruchu.

Lezon z Glei przedstawia również inny eksperyment myślowy, w którym śmigają się orłowiek i żółw. Jako, że pierwszy jest szybszy, daje drugiemu przewagę. Orłowiek startuje dopiero wtedy, gdy żółw pokona $\frac{1}{2}$ drogi. Jeśli postrzegaliśmy świat jedynie w kontekście czasu i przestrzeni, musieliśmy uznać, że orłowiek nigdy nie dogoni żółwia. ~~W~~ ~~zanim~~

Kolejnym przykładem ~~z~~ kolejnym przykładem niech postawi książka Franka Abotta pt. „Flatlandia”. Głównym bohaterem książki jest dwuwymiarowa figura, symbolizująca orłowieka i jego ograniczoną percepcję. Figura ta postrzega świat jedynie w dwóch wymiarach przestrzeni, dlatego gdy spotyka trójwymiarową kulę - ~~o~~ postrzega ją jako prostą, dwuwymiarową linię. Trójwymiar jest dla płaskiej figury czymś niepojętym, ale przede wszystkim czymś, czego nie jest zdolna zarejestrować zmysłami.

Książka ~~Waltera~~ Alberta dostrzega ograniczenia użycia wglądem postrzegania przestrzeni. Fizycy teoretyczni uwahodzili istnienie kilkunastu wymiarów przestrzennych, których nigdy nie zdolony dostrec gołym okiem.

Czas i przestrzeń nie powinny więc warunkować naszej percepcji, ponieważ jakkolwiek głęboko nie bylibyśmy w nich zakorzenieni, to ~~zawsze~~ ich natura nie zawsze pozostanie niezgodna z intuicją. Do postrzegania rzeczywistości potrzebujemy umysłu, oraz narzędzi takich jak logika czy teorie nauki ścisłe. Prawdziwa natura rzeczy bywa bowiem nieuchwytna i nie możemy ograniczać się przy próbach jej uchwycenia.

3. Wnioski i rekomendacje

Analiza wyników egzaminu maturalnego i rozwiązań zadań arkusza maturalnego dostarcza materiału badawczego, na podstawie którego można sformułować kilka wskazówek dla nauczycieli pracujących z uczniami w zakresie nauczania filozofii. Nauczyciele powinni:

- a. zapoznawać z filozoficzną aparaturą pojęciową i terminologią filozoficzną w taki sposób, aby uczniowie uzyskali elementarny poziom rozumienia tego typu wiadomości i umieli przedstawić je w innej formie, niż były zapamiętane,
- b. rozwijać u uczniów umiejętność logicznego myślenia z wykorzystaniem podstawowych wiadomości z zakresu logiki (klasyczny rachunek zdań, system dedukcji naturalnej klasycznego rachunku zdań, sylogistyka, rozumowanie dedukcyjne, redukcyjne, przez analogię),
- c. rozwijać u uczniów umiejętność przyjmowania postawy dialogicznej oraz umiejętność samodzielnego i krytycznego myślenia, opartego na kryteriach, samokorygującego się i wrażliwego na kontekst,
- d. rozwijać u uczniów umiejętności: werbalizowania problemów, argumentowania i wyciągania wniosków, uzasadniania własnego stanowiska, rozumowania w oparciu o przyjmowane założenia, wykrywania założeń leżących u podstawy formułowanych twierdzeń, dostrzegania sprzeczności w wypracowanych wypowiedziach, uwzględniania różnych punktów widzenia,

- e. kształtować u uczniów umiejętność holistycznego podejścia do analizowanego problemu filozoficznego i uczyć odnajdywania związków pomiędzy badanym zagadnieniem filozoficznym i innymi dziedzinami kultury,
- f. kształtować u uczniów umiejętność pisania rozprawek filozoficznych na bazie umiejętności wyróżnionych w punkcie 3, 4 i 5.

Historia muzyki

Poziom rozszerzony

1. Opis arkusza

Arkusz egzaminacyjny z historii muzyki na poziomie rozszerzonym zawierał 22 zadania: 5 zamkniętych, 16 otwartych krótkiej odpowiedzi oraz wypracowanie do napisania na wybrany temat spośród: „Temat 1. Echa twórczości muzycznej epok minionych w muzyce XX wieku. Omów je z odwołaniami do wybranych przykładów z literatury muzycznej.” oraz „Temat 2. Omów genezę i przeobrażenia symfonii klasycznej na wybranych przykładach dzieł klasyków wiedeńskich.”

Zadania sprawdzały wiadomości oraz umiejętności ujęte w trzech obszarach wymagań ogólnych:

- I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji (11 zadań, w tym 5 zadań zamkniętych łącznie za 6 punktów oraz 6 zadań otwartych łącznie za 10 punktów).
- II. Tworzenie wypowiedzi (jedno zadanie za 25 punktów z poleceniem napisania wypracowania na wybrany temat).
- III. Analiza i interpretacja tekstów kultury (10 zadań otwartych krótkiej odpowiedzi łącznie za 19 punktów).

Do wybranych zadań w arkuszu dołączone były przykłady dźwiękowe nagrane kolejno na płycie oraz przykłady nutowe. Uczeń mógł korzystać z odtwarzacza nagrań. Za rozwiązanie wszystkich zadań można było otrzymać łącznie 60 punktów.

2. Dane dotyczące populacji zdających

Tabela 1. Zdający rozwiązujący zadania w arkuszu standardowym*

Liczba zdających		14
Zdający rozwiązujący zadania w arkuszu standardowym	z liceów ogólnokształcących	13
	z techników	1
	ze szkół na wsi	0
	ze szkół w miastach do 20 tys. mieszkańców	0
	ze szkół w miastach od 20 tys. do 100 tys. Mieszkańców	1
	ze szkół w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców	13
	ze szkół publicznych	13
	ze szkół niepublicznych	1
	kobiety	12
	mężczyźni	2
	bez dysleksji rozwojowej	14
	z dysleksją rozwojową	0

* Dane w tabeli dotyczą tegorocznych absolwentów.

Z egzaminu zwolniono 1 absolwenta – laureata/finalistę Olimpiady Artystycznej.

Tabela 2. Zdający rozwiązujący zadania w arkuszach dostosowanych

Zdający rozwiązujący zadania w arkuszach dostosowanych	z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera	0
	słabowidzący	0
	niewidomi	0
	słabosłyszący	0
	niesłyszący	0
	ogółem	0

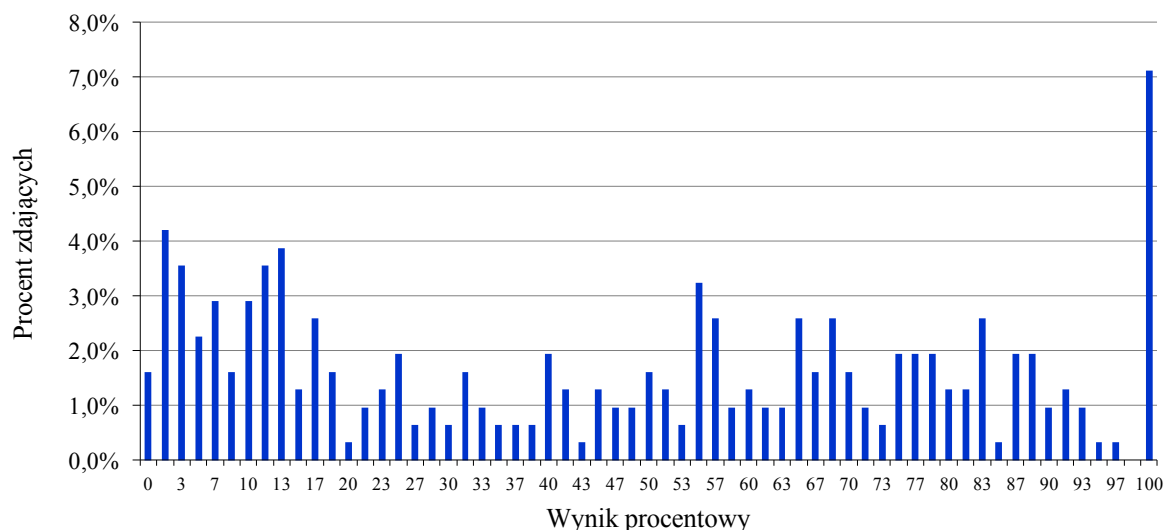
3. Przebieg egzaminu

Tabela 3. Informacje dotyczące przebiegu egzaminu

Termin egzaminu	18 maja 2017		
Czas trwania egzaminu	180 minut		
Liczba szkół	5		
Liczba zespołów egzaminatorów	0		
Liczba egzaminatorów	0		
Liczba obserwatorów ² (§ 8 ust. 1)	0		
Liczba unieważnień ²	w przypadku:		
	art. 44zzv pkt 1	stwierdzenia niesamodzielnego rozwiązywania zadań przez zdającego	0
	art. 44zzv pkt 2	wniesienia lub korzystania przez zdającego w sali egzaminacyjnej z urządzenia telekomunikacyjnego	0
	art. 44zzv pkt 3	zakłócenia przez zdającego prawidłowego przebiegu egzaminu	0
	art. 44zzw ust. 1.	stwierdzenia podczas sprawdzania pracy niesamodzielnego rozwiązywania zadań przez zdającego	0
	art. 44zzy ust. 7	stwierdzenie naruszenia przepisów dotyczących przeprowadzenia egzaminu	0
	art. 44zzy ust. 10	niemożność ustalenia wyniku (np. zaginięcie karty odpowiedzi)	0
Liczba wglądów ² (art. 44zzz)	0		
Liczba prac, w których nie podjęto rozwiązania zadań	0		

4. Podstawowe dane statystyczne

Wyniki zdających

Wykres 1. Rozkład wyników zdających (dla wszystkich zdających w kraju)

² Na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu przeprowadzania egzaminu gimnazjalnego i egzaminu maturalnego (Dz.U. z 2016 r., poz. 2223).

² Na podstawie ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tekst jedn. Dz.U. z 2016, poz. 1943, ze zm.).

Tabela 4. Wyniki zdających – parametry statystyczne*

Zdający	Liczba zdających	Minimum (%)	Maksimum (%)	Mediana (%)	Modalna (%)	Średnia (%)	Odchylenie standardowe (%)
ogółem	14	-	-	-	-	56	-
w tym:							
z liceów ogólnokształcących	13	-	-	-	-	60	-
z techników	1	-	-	-	-	3	-

* Dane dotyczą tegorocznych absolwentów. Parametry statystyczne są podane dla grup liczących 30 lub więcej zdających.

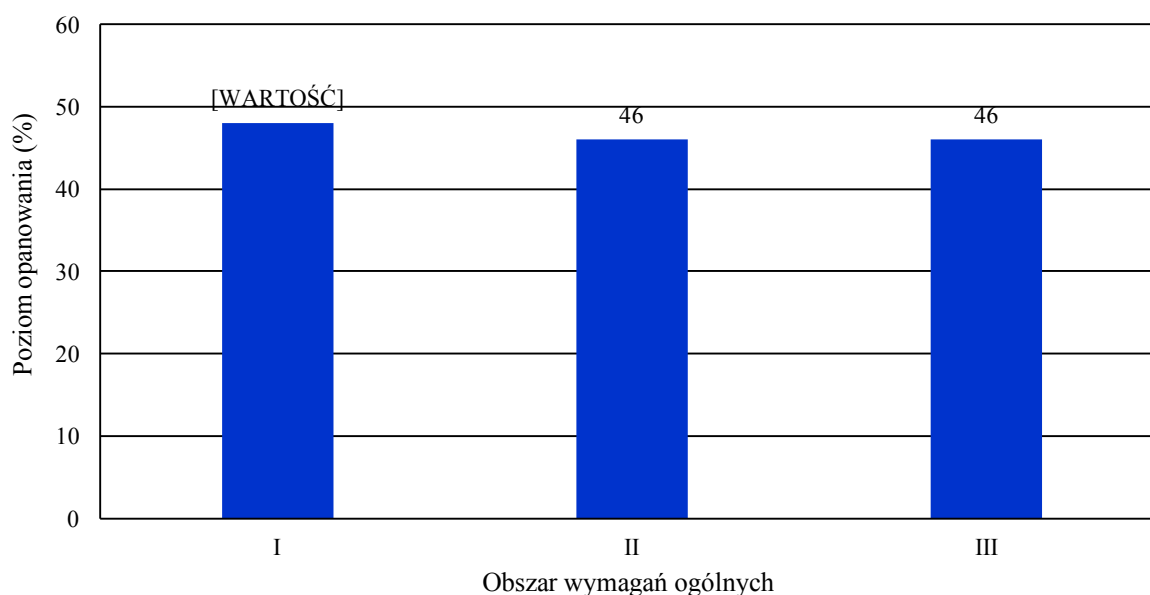
Poziom wykonania zadań

Tabela 5. Poziom wykonania zadań (dla wszystkich zdających w kraju)

Nr zad.	Wymaganie ogólne	Wymaganie szczegółowe	Poziom wykonania zadania (%)
1	I Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	Zdający rozróżnia i określa podstawowe instrumenty antyczne (1.6).	51
2	I Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	Zdający rozróżnia i określa podstawowe instrumenty występujące w kulturze antycznej Grecji (1.6).	37
3	I Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	Zdający rozróżnia i charakteryzuje gatunki i formy muzyczne: zna nazwy części mszy (1.5.b).	62
4	I Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	Zdający rozróżnia i charakteryzuje rodzaje średniowiecznego organum (1.5.b).	46
5	I Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	Zdający rozróżnia i określa średniowieczne formy i gatunki muzyczne (1.5.b).	48
6	III Analiza i interpretacja tekstów kultury.	Zdający rozpoznaje i opisuje cechy stylów muzycznych epoki renesansu (1.8.b). Zdający na podstawie analizy słuchowej wskazuje przynależność utworu do danego stylu (3.1.b).	41
7	III Analiza i interpretacja tekstów kultury.	Zdający zna twórczość J.S. Bacha, rozróżnia instrumentalne gatunki i formy polifoniczne epoki baroku (1.5.c; 1.7.b). Zdający odczytuje informacje zawarte w tekście historycznym (3.2).	19
8	I Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	Zdający rozróżnia i określa instrumenty muzyczne epoki baroku; potrafi wskazać zabiegi obecne w praktyce improwizacji (1.6).	71
9	I Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	Zdający poprawnie posługuje się terminami i pojęciami muzycznymi z zakresu metryki; rozróżnia formy taneczne (1.1.a; 1.5.c).	54

10	III Analiza i interpretacja tekstów kultury.	Zdający na podstawie analizy słuchowej rozpoznaje i opisuje cechy języka muzycznego i gatunków typowych dla epoki romantyzmu (3.1.b; 3.1.c).	61
11	I Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	Zdający rozróżnia i charakteryzuje formy wokalnie-instrumentalne epoki klasycyzmu; zna twórczość operową W.A. Mozarta (1.5.b; 1.7.b).	44
12	III Analiza i interpretacja tekstów kultury.	Zdający rozróżnia i charakteryzuje miniatury instrumentalne epoki romantyzmu; zna twórczość F. Chopina; na podstawie analizy słuchowo-wzrokowej rozpoznaje i opisuje techniki kompozytorskie (1.5.c; 1.7.a; 3.1.a).	58
13	I Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	Zdający zna postaci wybitnych wykonawców muzyki (1.9.c).	38
14	III Analiza i interpretacja tekstów kultury.	Zdający na podstawie analizy słuchowej rozpoznaje i opisuje cechy stylu typowe dla epoki baroku a obecne w piosence <i>Yellow Submarine</i> zespołu The Beatles (3.1.b).	71
15	I Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	Zdający określa i charakteryzuje XX-wieczne techniki kompozytorskie (1.3.b). Zdający na podstawie analizy wzrokowej rozpoznaje i opisuje cechy i rodzaje zapisu muzycznego (3.1.d).	43
16	III Analiza i interpretacja tekstów kultury.	Zdający poprawnie określa rodzaj zastosowanej faktury polifonicznej; zna twórczość J. Haydna (1.1.c; 1.7.b). Zdający na podstawie analizy słuchowo-wzrokowej rozpoznaje i opisuje cechy języka muzycznego – fakturę, obsadę, typ wyrazowości (3.1.b).	57
17	III Analiza i interpretacja tekstów kultury.	Zdający określa elementy muzyczne kształtujące charakter dzieła muzycznego; charakteryzuje twórczość L. van Beethovena; rozróżnia obsady wykonawcze typowe dla orkiestry symfonicznej epoki klasycyzmu (1.1.a; 1.7.b; 1.9.g). Zdający na podstawie analizy słuchowo-wzrokowej rozpoznaje i opisuje podstawowe cechy języka muzycznego epoki klasycyzmu – typ wyrazowości, obsadę wykonawczą (3.1.b).	54
18	III Analiza i interpretacja tekstów kultury.	Zdający rozpoznaje technikę przetworzeniową obecną w symfonice L. van Beethovena oraz wskazuje na nowatorskie traktowanie elementów dzieła muzycznego (1.3.a; 1.3.b; 1.7.b). Zdający na podstawie analizy tekstu historycznego (recenzja) odczytuje informacje istotne dla problemu (3.1.a; 3.2).	20
19	III Analiza i interpretacja tekstów kultury.	Zdający charakteryzuje podstawowe cechy języka muzycznego – obsadę wykonawczą i sposoby porządkowania materiału dźwiękowego (1.1.b; 1.6). Zdający stosuje posiadaną wiedzę do analizy słuchowo-wzrokowej utworów muzycznych, rozpoznaje i opisuje cechy stylów muzycznych (3.1.b).	43
20	III Analiza i interpretacja tekstów kultury.	Zdający na podstawie analizy słuchowej określa i charakteryzuje techniki kompozytorskie charakterystyczne dla różnych stylów muzycznych, a wykorzystane przez K. Pendereckiego (3.1.a).	39

21	I Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	Zdający zna twórczość K. Pendereckiego (1.7.a).	22	
22.1	II Tworzenie wypowiedzi.	Zdający formułuje przejrzystą wypowiedź pisemną; w temacie 1. opisuje twórczość muzyczną XX wieku, dostrzega w niej oddziaływanie technik kompozytorskich epok minionych; dokonuje syntezy i porównań twórczości XX-wiecznej z twórczością epok minionych; popiera własne poglądy właściwie dobranymi przykładami twórczości omawianego okresu (2.1.c; 2.2.b-c; 2.4); w temacie 2. określa genezę i przeobrażenia symfonii klasycznej; popiera własne poglądy właściwie dobranymi przykładami twórczości omawianego okresu (2.1.a; 2.2.a-c; 2.3; 2.4).	Zgodność treści pracy z tematem; rozpoznanie problemu sformułowanego w temacie.	51
22.2			Trafne przywołanie faktów istotnych dla tematu; omówienie przywołanych faktów.	43
22.3			Dobór przykładów z literatury muzycznej, ilustrujących omawiane fakty	50
22.4			Jakość omówienia.	39
22.5			Poprawne stosowanie terminologii.	49
22.6			Uporządkowanie treści – kompozycja i język, logika wywodu i wnioskowania, język i estetyka pracy.	49

Wykres 2. Poziom wykonania zadań w obszarach wymagań ogólnych (dla wszystkich zdających w kraju)

Komentarz

(na podstawie wyników wszystkich zdających w kraju)

W roku 2017 do egzaminu maturalnego z historii muzyki w nowej formule, obowiązującej od 2015 roku, przystąpili po raz trzeci absolwenci liceów ogólnokształcących, a po raz drugi – absolwenci techników. Egzamin ten odbył się tylko na poziomie rozszerzonym. Średni wynik, jaki osiągnęli wszyscy absolwenci (liceów oraz techników łącznie) wynosi 47% i jest niższy od wyniku z zeszłego roku o trzy punkty procentowe. Absolwenci liceów osiągnęli średni wynik 55%, natomiast absolwenci techników osiągnęli wynik 13%.

1. Analiza jakościowa zadań

Poziom wykonalności tegorocznego arkusza maturalnego z historii muzyki wyrażony w procentach (czyli średni wynik procentowy) wyniósł 47%, w związku z czym arkusz ten klasyfikuje się jako trudny. Natomiast poziom wykonalności arkusza uzyskany przez absolwentów liceów (55%) pokazuje, że dla tej grupy zdających arkusz okazał się umiarkowanie trudny.

Tegoroczny arkusz maturalny z historii muzyki składał się z 22 zadań, za które można było uzyskać łącznie 60 punktów. 1 zadanie w arkuszu (co stanowi 5% liczby wszystkich zadań) okazało się dla zdających bardzo trudne, 12 zadań (54% liczby wszystkich zadań) okazało się trudne, 7 zadań (32% liczby wszystkich zadań) było umiarkowanie trudne, natomiast 2 zadania (9% liczby wszystkich zadań) okazały się łatwe. Zadań bardzo łatwych nie było. Procentowy rozkład punktacji na poszczególnych stopniach trudności przedstawia się następująco. Łączna liczba punktów jakie można było uzyskać za zadania bardzo trudne stanowiła 3% maksymalnej liczby punktów możliwych do osiągnięcia; łączna liczba punktów jakie można było uzyskać za zadania trudne stanowiła 72% punktów możliwych do osiągnięcia; łączna liczba punktów, jakie można było uzyskać za zadania umiarkowanie trudne stanowiła 20% punktów możliwych do osiągnięcia, natomiast łączna liczba punktów, jakie można było uzyskać za zadania łatwe stanowiła 5% punktów możliwych do zdobycia. Widzimy, że udział w arkuszu zadań bardzo trudnych oraz łatwych jest niewielki (zarówno jeżeli chodzi o liczbę zadań i możliwych do zdobycia za nie punktów). W arkuszu dominowały zadania trudne oraz umiarkowanie trudne.

Najlepiej uczniowie poradzili sobie z zadaniami 8. i 14. Oba należały do kategorii zadań otwartych krótkiej odpowiedzi. Poziom wykonania każdego z nich wyniósł 71%. Zadanie 8. polegało na wypisaniu – w oparciu o zamieszczoną w arkuszu ilustrację – dwóch instrumentów, które w epoce baroku wykonywały partie częściowo improwizowane. Ponadto należało wyjaśnić, jakie zabiegi, w odniesieniu do wymienionych instrumentów, składały się na praktykę barokowej improwizacji. Większość zdających poprawnie wskazywała przedstawione instrumenty (flet poprzeczny, klawesyn), w miejsce sugerowanego tytułem obrazu fletu wymieniano niekiedy skrzypce lub violę da gamba. Nieco trudniejsze okazało się opisanie typowych dla baroku zabiegów improwizacyjnych.

Zadanie 14., wchodzące w obszar analizy słuchowej, wymagało rozpoznania i opisania cech stylu barokowego zastosowanych przy aranżacji piosenki *Yellow Submarine* zespołu The Beatles (piosenka pochodziła z płyty *Beatles go Baroque*). Maturzyści prawidłowo podawali argumenty uzasadniające tytuł płyty, na co z pewnością miał wpływ trafny wybór przykładu dźwiękowego – w przedstawionej aranżacji szczególnie wyraźne było nawiązanie do *concerto grosso* oraz wykorzystanie klawesynu realizującego partię *basso continuo*³.

W arkuszu można wyróżnić trzy zadania, z którymi zdający poradzili sobie najslabiej (każde z tych zadań jest na poziomie wykonalności poniżej 25%). Były to: zadanie 7., zadanie 18. oraz zadanie 21.

³ Warto zauważyć, że w kolejnym już roku łatwe okazało się zadanie odwołujące się do utworów będących bądź aranżacjami muzyki klasycznej (2016: *Chopin impressions* Leszka Możdżera), bądź aranżujących utwory współczesne w stylach dawnych (2017: *Beatles go Baroque*).

Wszystkie one dotyczyły zagadnień szczegółowych związanych z twórczością kompozytorów wymienionych w podstawie programowej zdawanego przedmiotu.

W zadaniu 7. (poziom wykonania – 19%) wymagano od zdających, by na podstawie informacji zawartych w poleceniu i przytoczonym tekście (cytat z Alberta Schweizera) rozpoznali kompozytora oraz tytuł rozbudowanego cyklu polifonicznego. Liczna grupa maturzystów nie potrafiła skojarzyć podanych informacji (rok powstania, dedykacja, pochodzenie tematu, faktura) z dziełem J.S. Bacha (*Musikalisches Opfer*). Nieuważna analiza danych sprawiła, iż zdający przypisali powstały w 1747 roku utwór kompozytorowi zmarłemu przed tą datą (D. Buxtehude), bądź urodzonemu niemal dziesięć lat później (W.A. Mozart), za „rozbudowany cykl polifoniczny” uznali zaś np. *Eine kleine Nachtmusik* (tu – błędnie przypisany J.S. Bachowi). Wśród odpowiedzi nieprawidłowych znajdujemy również nazwiska Haendla i Gorczyckiego. Zdarzało się również, iż zdający, rozpoznawszy prawidłowo nazwisko kompozytora, przywoływali niewłaściwe tytuły (wymieniony w jednym z zadań dwuczęściowy zbiór preludiów i fug *Das wohltemperierte Klavier* powstawał w latach wcześniejszych). Przytoczone błędy świadczą o brakach w wiedzy na temat życia i twórczości jednego z największych kompozytorów epoki baroku. Dopelnieniem zadania był wybór właściwej nazwy formy polifonicznej wykorzystanej przez Bacha w omawianej kompozycji. Pojawiające się błędne odpowiedzi (np. toccata czy preludium) były często konsekwencją określenia niewłaściwego dzieła.

Kolejne trudne zadanie (zadanie 18., poziom wykonania – 20%) dotyczyło jednego z bardziej znanych dzieł Beethovena – *III Symfonii Es-dur* op. 55. Należało wskazać nazwę obecnej w symfonii techniki przetworzeniowej oraz podać dwie spośród wielu nowatorskich cech dzieła (np.: umieszczenie marsza żałobnego jako części drugiej i wariacji jako części finałowej, pojawienie się nowego materiału tematycznego w przetworzeniu części pierwszej). Duża liczba zdających błędnie rozumie pojęcie techniki kompozytorskiej. Przywoływane terminy odnoszą się często do budowy materiału dźwiękowego (np. chromatyka) lub charakteryzują jakość brzmieniową utworu (monumentalizm). Pojawiają się również nazwy technik nie mających związku z dziełem Beethovena (np. technika przeimitowana czy koncertująca). Pytanie o dwie nowatorskie cechy *Eroiki* wykazało, że i w tym obszarze wiedza maturzystów jest bardzo powierzchowna. Znajdujemy m.in.: „wprowadzenie marsza żałobnego zamiast scherza”, „zmianę składu orkiestrowego”, „rezygnację z czystej faktury homofonicznej” (pierwsza odpowiedź jest błędna, druga – nieprecyzyjna, w trzeciej zaś podaną cechę trudno uznać za nowatorską).

Zadanie 21. (poziom wykonania – 22%) polegało na podaniu tytułu utworu K. Pendereckiego o tematyce religijnej, którego integralną częścią stała się wcześniej powstała kompozycja wokalna tego twórcy – *Stabat Mater* (analizowana słuchowo w zadaniu 20.). Większość zdających przywoływała niewłaściwe dzieła, np. *Polskie Requiem* czy *Veni Creator*, a nawet – przeznaczony na instrumenty smyczkowe – *Tren*. Pojawiały się także tytuły spoza dorobku kompozytorskiego Pendereckiego, np. *Siedem ostatnich słów Chrystusa na krzyżu*. Ta ostatnia kompozycja napisana została przez J. Haydna, a znalazła się wśród odpowiedzi omyłkowo – chodziło zapewne o *Siedem Bram Jerozolimy*. Często podawano także błędny tytuł dzieła (np. *Pasja wg św. Marka/Jana*), bądź nie udzielano odpowiedzi.

Przy tej okazji warto wspomnieć o potrzebie zapamiętywania tytułów w ich prawidłowym brzmieniu. Oryginalna, choć zapewne trudna do zapamiętania przez część uczniów nazwa kompozycji Pendereckiego – *Passio et Mors Domini Nostri Jesu Christi secundum Lucam* – często występuje w skróconym tłumaczeniu polskim jako *Pasja według św. Łukasza*. Należy uświadomić uczniom, że takie zapisy tytułów, jak *Pasja św. Łukasza*, *Pasja Łukasza*, bądź *Pasja*, mimo prawidłowego wskazania dzieła, są nieprecyzyjne (nie św. Łukasz jest wszak autorem kompozycji).

Słabe wyniki osiągnięte w tym zadaniu dowodzą zarówno braku znajomości dzieł tego czołowego polskiego kompozytora współczesnego, jak również braku umiejętności czerpania z wiedzy humanistycznej (treść sekwencji *Stabat Mater* wyraźnie wskazuje na wydarzenia pasyjne). Warto raz jeszcze podkreślić, że zadanie to łączyło się tematycznie z poprzednim, co powinno wyeliminować takie odpowiedzi, jak np. instrumentalny *Tren*. Krzysztof Penderecki jest jednym z trzech współczesnych kompozytorów polskich umieszczonych w wymaganiach szczegółowych podstawy

programowej⁴. Warto, by zdający zapoznali się z tymi twórcami, ich dokonaniem i biografią w sposób mniej powierzchowny.

W zadaniu 22. zdający dokonywali wyboru między dwoma tematami wypracowań. W temacie 1. należało opisać echa twórczości epok minionych w muzyce XX wieku. Temat 2. wymagał przedstawienia genezy i przeobrażeń symfonii klasycznej na wybranych przykładach dzieł klasyków wiedeńskich. Tematy okazały się dla zdających trudne – ogólny poziom wykonania tego zadania wyniósł 46%, przy czym najwyżej, choć wciąż w granicach zadań umiarkowanie trudnych, oceniono zgodność treści prac z tematem i właściwe rozpoznanie sformułowanego w temacie problemu (poziom wykonania – 51%), najniższy wynik otrzymali zaś zdający za jakość omówienia (poziom wykonania – 39%).

W wielu pracach pisanych na pierwszy temat znajdujemy logiczną konstrukcję i właściwą kompozycję tekstu. Zwracano w nich uwagę na różnorodne sposoby wykorzystywania dorobku twórczego epok minionych w muzyce XX-wiecznej i podawano odpowiednio dobrane przykłady z literatury muzycznej; wymieniano: sięganie po cytaty z dawnych utworów (m.in. *XV Symfonia* D. Szostakowicza), dawne gatunki i formy (m.in. *Toccata* B. Szabelskiego, *Pasja wg św. Łukasza* K. Pendereckiego), teksty utworów wokalnych (*Stabat Mater* Pendereckiego) lub wokalnoinstrumentalnych (*III Symfonia* H.M. Góreckiego). W większości pracach zabrakło jednak określenia źródeł zainteresowanie kulturą muzyczną wieków przeszłych, w wielu zaś zdający nie potrafili skorzystać z gotowych „podpowiedzi” zawartych w arkuszu maturalnym (wspomniane *Stabat Mater*, postać znakomitej polskiej klawesynistki Wandy Landowskiej). Zdarzały się również błędy merytoryczne (np. uznanie R. Wagnera za kompozytora XX-wiecznego). Wśród opracowań tego tematu pojawiały się także prace świadczące o niewłaściwym rozpoznaniu sformułowanego problemu. Zamiast omówienia wpływu epok minionych na twórczość kompozytorów XX-wiecznych, przedstawiano przemiany wybranych gatunków w oparciu o dzieła trzech stuleci (od baroku po wiek XX). W zakończeniu wymieniano, co prawda, utwory neoklasyczne (m.in. *Koncert na orkiestrę* Witolda Lutosławskiego), jednak bez odpowiedniego kontekstu. Zdarzały się także przykłady nietrafnego przywołania istotnych dla tematu faktów (np. użycie muzyki klasycznej w filmie bądź łączenie XX-wiecznego teatru instrumentalnego z barokowym koncertem).

Analizę wypracowań pisanych na pierwszy temat warto zamknąć dwoma ciekawymi przykładami. Dobór utworów ilustrujących omawiane zagadnienia jest trafny i świadczy o zainteresowaniu zdających muzyką XX stulecia. W przykładzie 1. widzimy wyczerpującą wypowiedź na temat powrotu do dawnych form i gatunków (tu – przykłady pasji autorstwa P. Mykietyna, A. Pärtla i Pendereckiego).

⁴ Obok Witolda Lutosławskiego i Henryka Mikołaja Góreckiego.

Przykład 1.

Bacha czasami inną pełnią i doskonałości. Dopiero w XX wieku pasją zainteresowali się kompozytorzy, którzy na kamnie mogli Periskopij stworzyć dzieła z zastosowaniem współczesnych technik kompozytorskich. Jako przykład podam Pasję wg św. Marka skomponowaną przez Pawła Mykietyna. Mykietyn stosuje w niej współczesne instrumenty, np. gitarę elektryczną, głos, który jest regulowany, śpiew klasyczny jest współczesny, przez śpiew ten bieżącym głosem, który ma ochłonięć, bieżący. Kolejnym dziełem pasyjnym będzie Pasja wg św. Jana Arno Pinta. Pasja tego estońskiego kompozytora również jest skomponowana z wzięciem współczesnych technik - sprej fajer, bardzo charakterystycznej harmoniki. Ostatnim dziełem będzie Pasja wg św. Mateusza napisana przez Krzysztofa Penelenckiego. Ten jest tego autorem, stosuje bardzo charakterystyczny styl - serwowym.

Przykład 2. przywołuje fortepianową kompozycję P. Hindemitha *Ludus tonalis* zainspirowaną dziełem J.S. Bacha. Opis utworu nie jest precyzyjny – cykl rozpoczyna *Preludium*, kończy – *Postludium*, w skład kompozycji wchodzi zaś 12 fug przedzielonych 11 interludiami. Użyte tonacje nie są „kolejnymi”

w rozumieniu tradycyjnym – postępują wg tzw. szeregu Hindemitha. Utwór zasługuje jednak na przypomnienie – kompozytor istotnie czerpał z tradycji polifonii bachowskiej i w mistrzowski sposób zaadaptował wzorce przeszłości.

Przykład 2.

' "Bachto" ważnym utworem uważującym. Ono powstało tej jui twórczości jest "Ludus Tonalis" P. Hindemitha. Dzieło to odnosi się do cyklu "Das Wohltemperierte Klavier" J.S. Bacha i jest ^{jedną} z wielu kompozycji, w których autor postawił sobie problem. Kantorowi: Kościół św. Tomasza w Lipsku. Podobnie jak w przypadku DWK, "Ludus Tonalis" jest cyklem preludium i fug w kolejnych tonacjach. Ten rodzaj inspiracji dziełem uważać można "bezpośrednim" - autor stworzył całe dzieło zainspirowane tym dziełem innego kompozytora.

W dużej ilości prac pisanych na drugi temat przywołano właściwie dobrane przykłady symfonii klasycznych (od wczesnych utworów Haydna po *IX Symfonię* Beethovena). Zdający zwracali uwagę na zmiany w budowie i układzie cyklu oraz na stopniowe powiększanie składu orkiestry (tu podkreślali szczególną rolę Beethovena). Wśród symfonii Haydna wymieniano utwory noszące znamiona stylu barokowego, jak również późniejsze (od symfonii okresu Sturm und Drang po ostatnie symfonie londyńskie). U Beethovena zwracano uwagę na nowatorstwo dzieł wytyczających kierunki rozwoju symfonii romantycznej (m.in. rozbudowa wszystkich współczynników formy sonatowej w *III*, programowość w *VI*, użycie głosów solowych i chóru w *IX*). Najmniej miejsca poświęcano W.A. Mozartowi – na ogół ograniczano się do przywołania najbardziej znanych jego symfonii (*g-moll* KV 550 i *C-dur* „*Jowiszowa*” KV 551, rzadziej – *C-dur* „*Linzka*” KV 425 i *D-dur* „*Praska*” KV 504). Niestety, w wypracowaniach pojawiło się wiele błędów świadczących o niewystarczającym poziomie wiedzy na wybrany temat. W rzadko podejmowanym opisie genezy symfonii klasycznej mylono uwerturę włoską z uwerturą francuską, błędnie uznając tę ostatnią za punkt wyjściowy w rozwoju gatunku. Zdający pamiętali o dokonanej w symfonii klasycznej oddzieleniu partii wiolonczel od partii kontrabasów, przypisali jednak wprowadzenie tego zabiegu Haydnowi. Podano nieprawidłową liczbę części w *VI Symfonii* „*Pastoralnej*” Beethovena (sześć części), a także mylnie określono tonację znanych i ważnych symfonii („*Jowiszowa*” Mozarta w *c-moll* i *V* Beethovena w *d-moll*).

Na podstawie analizy wypracowań tegorocznych maturzystów można stwierdzić, że u wielu zdających wiedza potrzebna do właściwego i wyczerpującego ujęcia wybranych tematów okazała się bardzo powierzchowna. Ucierpiała na tym kompozycja prac – ich treść była często nieuporządkowana, brakowało przywołania istotnych dla tematu faktów i pojęć. Dużym mankamentem okazała się jakość omówienia, na co wpłynęła między innymi nieumiejętność posługiwania się odpowiednią terminologią.

2. Problem „pod lupą”

Analiza słuchowa, wzrokowa i słuchowo-wzrokowa.

W trzecim obszarze wymagań ogólnych podstawy programowej – analizie i interpretacji tekstów kultury – znajdujemy zapis wymagań szczegółowych, dotyczący stosowania przez ucznia posiadanej wiedzy do analizy słuchowej, wzrokowej lub słuchowo-wzrokowej utworów muzycznych. Wsparta wiedzą analiza ma prowadzić do rozpoznawania i opisywania podstawowych technik kompozytorskich, cech stylów muzycznych, cech gatunków i form muzycznych, a także cech i rodzajów zapisu muzycznego. Dobrze przygotowanie się do egzaminu maturalnego z historii muzyki, poza przyswojeniem wiadomości teoretycznych, powinno polegać zarówno na umiejętności pracy z tekstem nutowym, jak i z jego dźwiękową realizacją.

Analiza zadań i rozwiązań uczniowskich

W roku 2017 połowa zadań znajdujących się w arkuszu maturalnym związana była z wyżej wymienionymi typami analizy. Trzy z zadań wymagały wyłącznie oglądu partytury (krótkie przykłady umieszczone w zadaniach: 4., 9. i 15.), cztery wiązały się z odsłuchem ścieżki dźwiękowej (zadania: 6., 10., 14. i 20.), cztery kolejne zaś łączyły analizę zapisu i dźwięku (dłuższe fragmenty zapisu nutowego do zadań: 12., 16., 17. i 19. zamieszczono w osobnym zbiorze przykładów).

Najniższy poziom wykonania (39%) miało zadanie 20., najwyższy (71%) – omówione już zadanie 14. Wszystkie inne zawierały się w przedziale 41–61%, należały więc do zadań trudnych lub umiarkowanie trudnych, z niewielką przewagą tych ostatnich.

Pierwsza część zadania 9. (poziom wykonania 54%) polegała na dostrzeżeniu w zamieszczonym przykładzie (fragment XVIII-wiecznego utworu będącego stylizacją menueta) obecnych tam zjawisk metrycznych. Zdający mieli dokonać wyboru dwóch z sześciu przedstawionych propozycji (chodziło o przedtakt i synkopę). Polecenie drugie polegało na wybraniu (z czterech podanych propozycji) nazwy tańca, którego fragmentem był cytowany przykład muzyczny.

Większość zdających w obu punktach zaznaczała prawidłowe nazwy, zdarzały się jednak odpowiedzi świadczące o niewłaściwym rozumieniu istoty przedstawionych do wyboru zjawisk. Często prawidłowo wskazywano nazwę tańca, błędnie zaś wybierano zjawiska metryczne – zaznaczano nieobecne

w przykładzie grupy niemiarowe i rytm punktowany. Źródłem niepowodzeń w omawianym zadaniu wydaje się być zbyt mały kontakt uczniów z tekstem muzycznym. Aby poprawnie posługiwać się terminami i pojęciami muzycznymi określającymi elementy muzyki czy sposoby porządkowania materiału dźwiękowego, należy stosować ćwiczenia usprawniające ich dostrzeżenie w zapisie nutowym.

Więcej trudności sprawiło tegorocznym maturzystom zadanie 6., bazujące wyłącznie na analizie słuchowej (poziom wykonania 41%). Dotyczyło ono znajomości cech stylów muzycznych epoki renesansu – każdy z trzech przykładów dźwiękowych należało przyporządkować do właściwego stylu (franko-flamandzki, palestrinowski, wenecki), wymieniając przy tym jedną cechę danego stylu, inną dla każdego przykładu.

W zadaniu tym pojawiło się wiele odpowiedzi prawidłowych i wyczerpujących, świadczących o znajomości stylów i umiejętności audytywnego odbioru dzieła (przykład 3.).

Przykład 3.

Przykład 1. – styl: palestrinowskiCecha stylu: prowadzenie głosu w fakturze chóru, wyraźny tekst, brak imitacji zachodzącej od głosów tekstuPrzykład 2. – styl: franko-flamandzkiCecha stylu: technika precyzjonowa, długie melizmaty wykorzystywanie techniki precyzjonowej oraz długich melizmatów zaciągających rozumienie tekstuPrzykład 3. – styl: weneckiCecha stylu: akompaniament w wykonaniu zespołów instrumentów dętych, polichotność wynikająca ze specyfiki budowy katedry św. Marka w Wenecji

Zdarzały się jednak rozwiązania, w których zdający, prawidłowo przyporządkowując przykłady dźwiękowe, mieli kłopot z precyzyjnym opisaniem właściwej cechy danego stylu. W przykładzie 4. uczeń, prawidłowo opisując cechy stylów, bazował na swej wiedzy teoretycznej. O braku umiejętności analizy audytywnej utworów świadczy fakt, iż żaden z przykładów dźwiękowych nie został prawidłowo rozpoznany.

Przykład 4.

Przykład 1. – styl: weneckiCecha stylu: wyższenie techniki polichotnejPrzykład 2. – styl: palestrinowskiCecha stylu: Niemy tradycji kościelnejPrzykład 3. – styl: franko-flamandzkiCecha stylu: Stosowanie techniki imitacyjnej

W trzech kolejnych przykładach źródłem niepowodzenia stał się zarówno brak wiedzy teoretycznej, jak i nieumiejętność aktywnego słuchania. W przykładzie 5. zdający, zauważając w ostatniej ścieżce dźwiękowej towarzyszenie instrumentów, błędnie przypisuje ją stylowi palestrinowskiemu, którego istotą był wszak śpiew *a cappella*. Przykład 6. jest dowodem źle dokonanej analizy słuchowej – tym razem w ostatniej ścieżce dźwiękowej nie usłyszano brzmienia instrumentów, przez co opisano ją jako styl franko-flamandzki. Ostatni przykład (przykład 7.), dokumentujący rozwiązanie zadania 6., świadczy o zupełnym nieugruntowaniu wiedzy na temat wczesnych stylów i epok. Stylom renesansowym przypisano cechy właściwe muzyce średniowiecza, traktując uproszczenie faktury w stylu palestrinowskim (błędnie zresztą nazwanym franko-flamandzkim) jako organum paralelne i przypisując stylowi weneckiemu cechy izorytmii.

Przykład 5.

Przykład 1. – styl: *wenecki*Cecha stylu: *przestrzenne, nierównomierne, chórki - topofoniczne, brzmienia*Przykład 2. – styl: *franko-flamandzki*Cecha stylu: *autonomiczność, głosów, nebudowane polifonie*Przykład 3. – styl: *palestrinowski*Cecha stylu: *wzajemne przenikanie się głosów, partie solowe oraz ~~niektóre~~ towarzyszenie instrumentów*

Przykład 6.

Przykład 1. – styl: *palestrinowski*Cecha stylu: *surowy, kościelny*Przykład 2. – styl: *wenecki*Cecha stylu: *wielogłosowy, nebudowany, technika imitacyjna*Przykład 3. – styl: *franko-flamandzki*Cecha stylu: *a capella, wielogłosowy*

Przykład 7.

Przykład 1. – styl: *franko-flamandzki*Cecha stylu: *organum, pavalclae*Przykład 2. – styl: *palestrinowski*Cecha stylu: *zdużnicowanie, podrodów wokalnych*Przykład 3. – styl: *wenecki*Cecha stylu: *izonydnia*

Dwadzieścia punktów procentowych więcej uzyskali maturzyści w zadaniu 10. (poziom wykonania tego zadania wyniósł 61%). Tu należało wysłuchać dwóch przykładów reprezentujących gatunki typowe dla epoki romantyzmu i uzupełnić tabelę, wpisując dla każdego przykładu nazwę gatunku, typową jego cechę i nazwisko kompozytora uprawiającego ten gatunek. Zdający wysłuchali etiudy F. Chopina i pieśni R. Schumanna. W pierwszym przykładzie bez trudu rozpoznawano gatunek (etiuda) i nazwisko kompozytora (Chopin), równie dobrze określano typową dla tego gatunku cechę (głównie zwracano uwagę na elementy wirtuozowskie – szybkie przebiegi pasażowe, motorykę). Wśród nielicznych w tym przykładzie odpowiedzi błędnych znalazły się takie, które świadczyły o nieznanomości gatunków romantycznych i nieumiejętności właściwego opisu bogactwa przebiegów dźwiękowych słyszanego fragmentu (np.: gatunek – nokturn, cecha – „zaawansowana aranżacja”). W drugim przykładzie dźwiękowym na ogół prawidłowo określano gatunek (pieśń) i kompozytora (częściej padało nazwisko F. Schuberta, co oczywiście było uznawane). Nieco więcej problemów mieli uczniowie z określeniem cechy typowej dla pieśni romantycznej. Najczęściej padały sformułowania odnoszące się do aparatu wykonawczego („głos z towarzyszeniem instrumentu”) lub określenia nie wnoszące żadnych istotnych dla opisywanego gatunku informacji („charakterystyczny akompaniament”).

Do zadań wykorzystujących analizę słuchowo-wzrokową, a mieszczących się w przedziale umiarkowanie trudnych (poziom wykonania 58%) należało zadanie 12. Przedmiotem analizy był fragment *Berceuse Des-dur* op. 57 F. Chopina. Pierwsze polecenie polegało na wskazaniu trzech środków muzycznych, które posłużyły kompozytorowi do oddania charakteru kołysanki. W poleceniu drugim należało podać nazwy dwóch różnych technik kompozytorskich kształtujących niezależnie partię lewej i prawej ręki.

Zdający, konfrontując nagranie fragmentu utworu z jego zapisem, na ogół dobrze radzili sobie z realizacją pierwszego polecenia. Trudniejsze okazało się właściwe nazwanie technik kompozytorskich w poleceniu drugim, szczególnie zaś dostrzeżenie obecnej w partii prawej ręki wariacyjności.

W przykładzie 8., mimo braku nazwania techniki wariacyjnej, zdający w sposób wyczerpujący udziela odpowiedzi na postawione pytania.

Przykład 8.

a) Wskaż trzy środki muzyczne, które posłużyły Chopinowi do oddania charakteru kołysanki.

1. Ułożenie, usypiające powtarzanie rozłożonej struktury harmonicznej w lewej ręce;
2. Budowa tematu opartego na równym pochodzie ósemek;
3. Wprowadzenie niebiańskiego charakteru poprzez użycie pentaturowych pochodach szesnastowych i trzynastodźwiękowych

b) Podaj nazwę dwóch różnych środków techniki kompozytorskiej kształtujących niezależnie partię lewej i prawej ręki.

Technika kompozytorska kształtująca partię lewej ręki: dechówka ostinato (powtarzanie tej samej figury melodyjnej cyklicznie)

Technika kompozytorska kształtująca partię prawej ręki: polifonia (prowadzenie dwóch dialogujących głosów)

Przykład 9. obrazuje niezręczności w określaniu elementów dzieła (kantylena jest cechą melodyki) i nieuwagę przy odczytywaniu poleceń (przebiegi ręki lewej i prawej zostały zamienione). Podobny błąd wystąpił najprawdopodobniej w przykładzie 10., ponadto zdający błędnie określił tryb prezentowanego fragmentu (tonacja molowa), pomijając cenną i odpowiadającą temu fragmentowi informację zawartą w tytule utworu (*Berceuse Des-dur*).

Przykład 9.

a) Wskaż trzy środki muzyczne, które posłużyły Chopinowi do oddania charakteru kołysanki.

- muzyka karylenowa
- tempo umiarkowane - andante
- dynamika - piano

b) Podaj nazwę dwóch różnych środków techniki kompozytorskiej kształtujących niezależnie partię lewej i prawej ręki.

Technika kompozytorska kształtująca partię lewej ręki: karylena

Technika kompozytorska kształtująca partię prawej ręki: bas bass ostinato - stały

Przykład 10.

a) Wskaż trzy środki muzyczne, które posłużyły Chopinowi do oddania charakteru kołysanki.

- dynamika w oddechach piano
- tempo umiarkowane, spokojne
- kolorystyka - delikatne brzmienia, tonacja molowa

b) Podaj nazwę dwóch różnych środków techniki kompozytorskiej kształtujących niezależnie partię lewej i prawej ręki.

Technika kompozytorska kształtująca partię lewej ręki: imitacja wariacyjna

Technika kompozytorska kształtująca partię prawej ręki: bas Alvertowe, imitacja

Podsumowując efekty pracy maturzystów z tekstem muzycznym stwierdzić można, iż lepsze wyniki osiągają oni w kontakcie z dziełami epok klasycznej i romantycznej (niemal wszystkie zadania analityczne dotyczące tych utworów uzyskały poziom wykonania przekraczający 50%). Słabiej wypadła analiza utworów epok wcześniejszych (szczególnie średniowiecza i renesansu), a także utworów powstałych w różnych fazach ubiegłego stulecia (Debussy, Penderecki).

3. Wnioski i rekomendacje

1. Zdający osiągnęli bardzo zbliżone wyniki w każdym z trzech badanych obszarów wiedzy i umiejętności. Minimalnie wyższy wynik (poziom wykonania – 48%) osiągnięty został w obszarze odbioru wypowiedzi i wykorzystania zawartych w nich informacji. Identyczny poziom wykonania (46%) dotyczył tworzenia wypowiedzi oraz analizy i interpretacji tekstów kultury.
2. Przygotowania do egzaminu maturalnego z historii muzyki powinny obejmować wielopłaszczyznowy kontakt z dziełem muzycznym. Analizując zapis utworu bądź jego dźwiękową realizację, należy dążyć do odczytania wszystkich aspektów kompozycji (m.in. stylu, techniki, typu faktury, obsady wykonawczej, budowy formalnej i specyfikacji gatunkowej).

3. Przy poznawaniu dziejów muzyki, jej przedstawicieli i reprezentatywnych utworów należy zwrócić większą uwagę na prawidłową pisownię imion i nazwisk kompozytorów oraz tytułów ich dzieł. Dotyczy to przede wszystkim pisowni obcojęzycznej.
4. Niedokładne czytanie poleceń lub nieumiejętność korzystania z wiedzy w nich zawartej skutkują niepowodzeniem w prawidłowym rozwiązaniu przedstawionych problemów. Należy uczulić zdających na potrzebę uważnej analizy zadań.

Historia sztuki

Poziom rozszerzony

1. Opis arkusza

Arkusz egzaminacyjny z historii sztuki składał się z 14 różnego typu zadań i podzielony został na trzy części.

Część pierwsza zawierała 9 zadań, z których cztery ilustrowane były reprodukcjami dzieł. Były to zadania zamknięte oraz zadania otwarte, sprawdzały one między innymi wiedzę o epokach, kierunkach, stylach i tendencjach w sztuce, znajomość twórczości wybitnych artystów, miejsc usytuowania obiektów architektury lub przechowywania dzieł sztuk plastycznych, a także znajomość terminów

i pojęć z dziedziny sztuki, technik artystycznych i ikonografii. Rozwiązując zadania, maturzyści wykazywali się wiedzą o wybitnych twórcach i ich dziełach oraz określali funkcje tych dzieł w historii sztuki. Od zdających wymagano także rozumienia terminów z dziedziny sztuki, rozpoznania podstawowych motywów ikonograficznych oraz kojarzenia tych motywów ze źródłami literackimi.

Zadania w część drugiej arkusza – od 10. do 13. – polegały na wykonaniu opisów i analizy dzieł z różnych dziedzin sztuki (malarstwa, rzeźby, architektury). Analizę ograniczano do ściśle określonych kategorii, w zależności od rodzaju i charakteru dzieła, którego dotyczyły. Zdający musieli wykazać się umiejętnością odczytania treści i zanalizowania kompozycji *Sądu Ostatecznego* Michała Anioła, a także analizy planu i rekonstrukcji bryły pierwszej bazyliki św. Piotra w Rzymie. Pozostałe dwa zadania wymagały orientacji w sztuce najnowszej i umiejętności wskazania cech dystynktywnych współczesnych działań artystycznych.

W pierwszej i drugiej części arkusza zostały wykorzystane różnorodne materiały źródłowe, przede wszystkim ikonograficzne.

W części trzeciej arkusza (zadanie 14.) maturzyści musieli się wykazać umiejętnością redagowania rozszerzonej wypowiedzi na jeden z zaproponowanych tematów:

Temat 1. *Człowiek jest miarą wszechrzeczy* – to słynna wypowiedź Protagorasa. Omów trzy, pochodzące z różnych epok, dzieła sztuki lub przykłady postaw artystycznych, które wskazywałyby na słuszność tego poglądu.

Temat 2. Na wybranych przykładach twórczości trzech artystów scharakteryzuj środowisko artystyczne Florencji w XV wieku.

Za poprawne rozwiązanie wszystkich zadań można było uzyskać 60 punktów, za każdą część arkusza po 20 punktów.

2. Dane dotyczące populacji zdających

Tabela 1. Zdający rozwiązujący zadania w arkuszu standardowym*

Liczba zdających		59
Zdający rozwiązujący zadania w arkuszu standardowym	z liceów ogólnokształcących	45
	z techników	14
	ze szkół na wsi	0
	ze szkół w miastach do 20 tys. mieszkańców	9
	ze szkół w miastach od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	18
	ze szkół w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców	32
	ze szkół publicznych	51
	ze szkół niepublicznych	8
	kobiety	49
	mężczyźni	10
	bez dysleksji rozwojowej	55
	z dysleksją rozwojową	4

* Dane w tabeli dotyczą tegorocznych absolwentów.

Z egzaminu zwolniono 49 uczniów – laureatów i finalistów Olimpiady Artystycznej.

Tabela 2. Zdający rozwiązujący zadania w arkuszach dostosowanych

Zdający rozwiązujący zadania w arkuszach dostosowanym	z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera	0
	słabowidzący	1
	niewidomi	0
	słabosłyszący	0
	niesłyszący	0
	ogółem	1

3. Przebieg egzaminu

Tabela 3. Informacje dotyczące przebiegu egzaminu

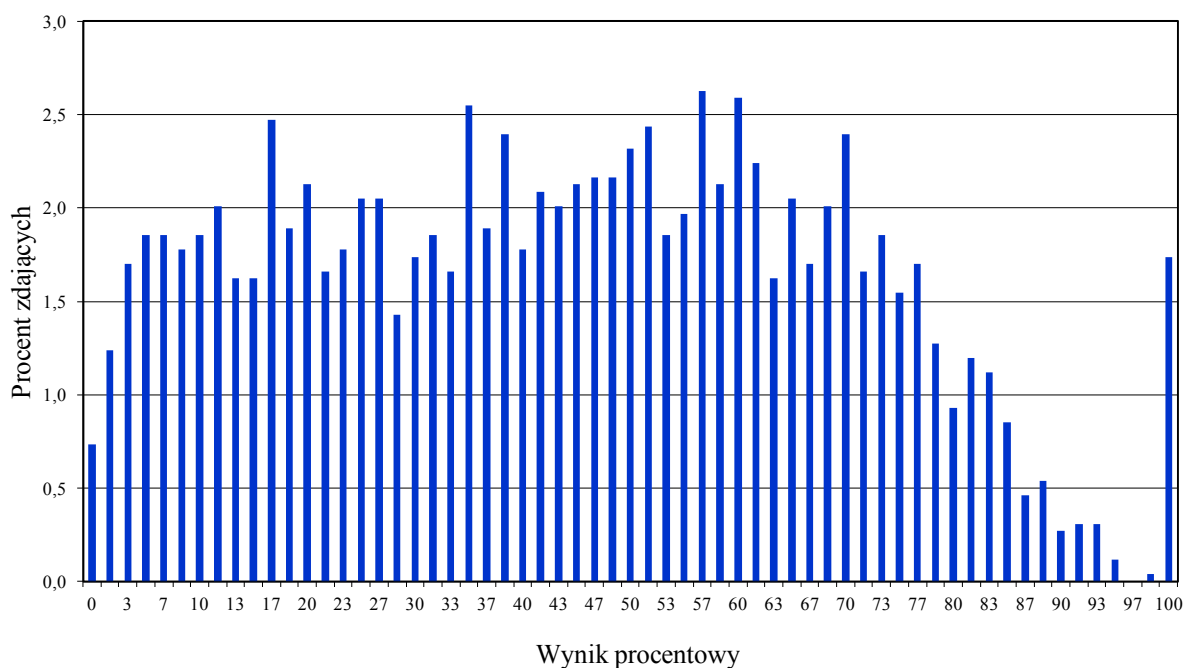
Termin egzaminu		15 maja 2017 r.	
Czas trwania egzaminu		180 minut	
Liczba szkół		33	
Liczba zespołów egzaminatorów		0	
Liczba egzaminatorów		0	
Liczba obserwatorów ⁵ (§ 8 ust. 1)		0	
Liczba unieważnień ²	w przypadku:		
	art. 44zzv pkt 1	stwierdzenia niesamodzielnego rozwiązywania zadań przez zdającego	0
	art. 44zzv pkt 2	wniesienia lub korzystania przez zdającego w sali egzaminacyjnej z urządzenia telekomunikacyjnego	0
	art. 44zzv pkt 3	zakłócenia przez zdającego prawidłowego przebiegu egzaminu	0
	art. 44zzw ust. 1.	stwierdzenia podczas sprawdzania pracy niesamodzielnego rozwiązywania zadań przez zdającego	0
	art. 44zzy ust. 7	stwierdzenia naruszenia przepisów dotyczących przeprowadzenia egzaminu maturalnego	0
	art. 44zzy ust. 10	niemożności ustalenia wyniku (np. zaginięcie karty odpowiedzi)	0
Liczba wglądów ⁷ (art. 44zzz)		0	
Liczba prac, w których nie podjęto rozwiązania zadań		0	

⁵ Na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu przeprowadzania egzaminu gimnazjalnego i egzaminu maturalnego (Dz.U. z 2016 r., poz. 2223).

² Na podstawie ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tekst jedn. Dz.U. z 2016, poz. 1943, ze zm.).

4. Podstawowe dane statystyczne

Wyniki zdających

Wykres 1. Rozkład wyników zdających (wszystkich zdających w kraju)

Tabela 4. Wyniki zdających – parametry statystyczne*

Zdający	Liczba zdających	Minimum (%)	Maksimum (%)	Mediana (%)	Modalna (%)	Średnia (%)	Odchylenie standardowe (%)
ogółem	59	2	100	38	8-18(2)	39	26
w tym:							
z liceów ogólnokształcących	45	5	100	46	68-83(2)	46	25
z techników	14	-	-	-	-	17	-

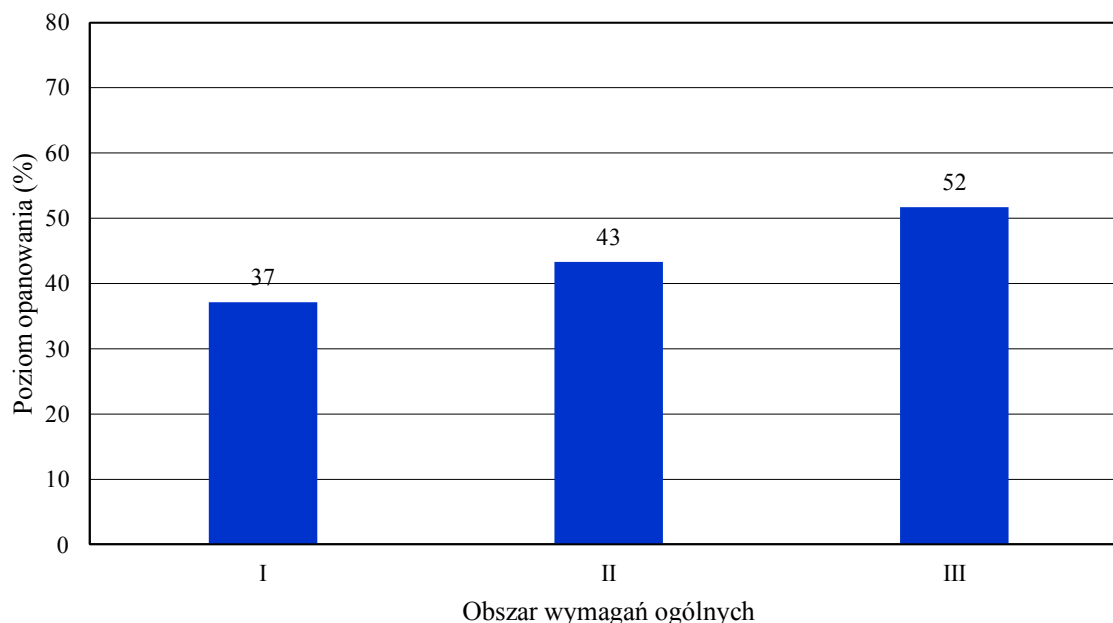
* Dane dotyczą tegorocznych absolwentów. Parametry statystyczne są podane dla grup liczących 30 lub więcej zdających.

Poziom wykonania zadań

Tabela 5. Poziom wykonania zadań (dla wszystkich zdających w kraju)

Nr zad.	Wymaganie ogólne	Wymaganie szczegółowe	Poziom wykonania zadania (%)
1.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	1. 1.3) Zdający rozpoznaje dzieła różnych epok, stylów oraz kierunków sztuk plastycznych, potrafi umiejscowić je [...] w przestrzeni geograficznej.	36
2.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	1.10) Zdający zna, poprawnie stosuje oraz definiuje terminy i pojęcia z zakresu historii sztuki.	33
3.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	1.5) Zdający zna twórczość najwybitniejszych artystów i potrafi wymienić dzieła, które stworzyli [...].	33
4.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	1.3) Zdający rozpoznaje dzieła różnych epok, stylów oraz kierunków sztuk plastycznych, potrafi umiejscowić je w czasie [...]. 1.6) Zdający identyfikuje dzieła na podstawie charakterystycznych środków warsztatowych i formalnych [...]. 1.11) Zdający zna podstawowe motywy ikonograficzne, rozpoznaje świętych, bogów greckich [...] po atrybutach i sposobach przedstawień.	47
5.1.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	1.3) Zdający rozpoznaje dzieła różnych epok, stylów oraz kierunków sztuk plastycznych, potrafi umiejscowić je w czasie i w przestrzeni geograficznej.	35
5.2.			21
6.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	1.9) Zdający wymienia dawne i współczesne dyscypliny artystyczne oraz potrafi wskazać dzieła współczesne, które wymykają się klasyfikacjom.	87
7.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	1.5) Zdający zna twórczość najwybitniejszych artystów i potrafi wymienić dzieła, które stworzyli, rozpoznać najświetniejsze z nich [...].	11
8.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	1.12) Zdający potrafi wskazać funkcję dzieła [...].	18
9.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	1.3) Zdający rozpoznaje dzieła różnych epok, stylów oraz kierunków sztuk plastycznych [...]. 1.5) Zdający zna twórczość najwybitniejszych artystów i potrafi wymienić dzieła, które stworzyli, rozpoznać najświetniejsze z nich [...].	38

10.1.	III. Analiza i interpretacja tekstów kultury. I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	3.1) Zdający dokonuje opisu i analizy [...] dzieł, uwzględniając ich cechy formalne (np. w architekturze: układ przestrzenny, plan, bryła, konstrukcja, dekoracja; w rzeźbie: bryła, kompozycja, faktura; w malarstwie: kompozycja, kolor, światłocien), a także potrafi wskazać te środki ekspresji, które identyfikują analizowane dzieło i wskazują na jego klasyfikację stylową. 1.8) Zdający zna i rozpoznaje podstawowe techniki plastyczne i określa ich cechy charakterystyczne [...]. 1.11) Zdający zna podstawowe motywy ikonograficzne, rozpoznaje świętych, bogów greckich [...] po atrybutach i sposobach przedstawień.	63
10.2.			39
10.3.			63
10.4.			70
10.5.			65
10.6.			67
11.1.	III. Analiza i interpretacja tekstów kultury.	3.1) Zdający dokonuje opisu [...] dzieł, uwzględniając ich cechy formalne [...], a także potrafi wskazać te środki ekspresji, które identyfikują analizowane dzieło i wskazują na jego klasyfikację stylową.	23
11.2.			36
12.1.	III. Analiza i interpretacja tekstów kultury.	3.2) Zdający analizuje wybrane teksty pisarzy, filozofów i artystów, interpretując je i wskazując wpływ tych wypowiedzi na charakter stylów, epok i tendencji w sztuce oraz na kształt dzieła [...] oraz potrafi się do nich odnieść, formułując własne zdania.	39
12.2.			91
13.1.	III. Analiza i interpretacja tekstów kultury.	3.1) Zdający dokonuje opisu [...] dzieł, uwzględniając ich cechy formalne (np. w architekturze: układ przestrzenny, plan, bryła, konstrukcja, dekoracja; [...]), a także potrafi wskazać te środki ekspresji, które identyfikują analizowane dzieło i wskazują na jego klasyfikację stylową.	23
13.2.			47
13.3.			24
13.4.			55
14.1.	II. Tworzenie wypowiedzi.	2.1) Zdający porównuje style i kierunki, uwzględniając źródła inspiracji, wzajemne oddziaływania, wpływ mecenatu artystycznego, wydarzeń historycznych i kulturalnych oraz estetyki na cechy tych stylów. 2.2) Zdający rozpoznaje w dziele sztuki temat i potrafi wskazać jego źródło ikonograficzne. 2.3) Zdający formułuje samodzielne, przejrzyste i logiczne pisemne wypowiedzi na temat sztuki, uwzględniając właściwą kompozycję pracy, język i styl, opis ikonograficzny i formalny przytaczanych przykładów dzieł.	45
14.2.			41
14.3.			39
14.4.			59

Wykres 2. Poziom wykonania zadań w obszarach wymagań ogólnych (dla wszystkich zdających w kraju)

Komentarz

(na podstawie wyników wszystkich zdających w kraju)

1. Analiza jakościowa zadań

Maturzyści uzyskali średnio z egzaminu 44% punktów, co oznacza, że tegoroczny arkusz okazał się dla nich trudny. Najlepiej poradzili sobie z zadaniami z obszaru III wymagań ogólnych (*Analiza i interpretacja tekstów kultury*), dla zakresu którego poziom opanowania wyniósł 52%, co oznacza, że ta część okazała się dla zdających umiarkowanie trudna. Zadania z obszaru I (*Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji*) były dla tegorocznych maturzystów znacznie trudniejsze (poziom opanowania – 37%). Nieco łatwiejsza okazała się część sprawdzająca umiejętności z II obszaru wymagań (*Tworzenie wypowiedzi*) – poziom opanowania wyniósł 43%. Tegoroczni absolwenci przystępujący do egzaminu z historii sztuki, którzy wybrali temat drugi, musieli wykazać się szczegółową wiedzą dotyczącą wskazanego okresu w sztuce i twórczości działających w tym czasie artystów. Sformułowanie pierwszego tematu, który umożliwiał zdającym różne sposoby interpretacji, zakładało zdecydowanie większą niż zazwyczaj dowolność przytaczanych przykładów. Prawdopodobnie z tego powodu temat ten był znacznie częściej wybierany niż temat drugi.

Wśród dziewięciu zadań zamieszczonych w pierwszej części arkusza, dominowały zadania trudne (6 zadań). Jedno zadanie okazało się łatwe, a dwa zadania były bardzo trudne.

Łatwe okazało się jedynie zadanie 6. (poziom wykonania – 87%), w którym zdający mieli spośród podanych propozycji wybrać i podkreślić nazwy trzech działań artystycznych, których nie można zaliczyć do tradycyjnych form wypowiedzi i dyscyplin sztuki.

Najtrudniejszym zadaniem w tej części arkusza było zadanie 7. Poziom wykonania wyniósł 11%, co kwalifikuje to zadanie do bardzo trudnych. Aby uzyskać 1 pkt, zdający na podstawie podanych informacji dotyczących działalności artystycznej musieli zidentyfikować trzech artystów (Kandinsky, Rafael, Bacciarelli). Jednak prawie 90% zdających nie potrafiło wykonać poprawnie tego zadania. W zadaniu 8. (poziom wykonania – 18%), które również było dla zdających bardzo trudne, zdający musieli wskazać trzy spośród wymienionych obiektów, które pełnią funkcję muzealniczą. Zasadniczą trudnością zadania okazała się konieczność odróżnienia funkcji muzealniczej od ekspozycyjnej.

Wrocławska *Hala Stulecia* pełni funkcję ekspozycyjną, ale nie jest muzeum, co dla części piszących okazało się nieoczywiste.

Zadania 1., 5. i 9., sprawdzały umiejętność rozpoznawania dzieł sztuki różnych epok, wskazania stylu, czasu powstania dzieł i miejsca, w którym się one znajdują. Tylko nieliczna grupa zdających uzyskała maksymalną liczbę punktów za rozwiązanie tych zadań. W zadaniu 1. (poziom wykonania – 36%) maturzyści na podstawie fotografii budowli musieli podać ich nazwy i nazwy miejscowości, w których te obiekty się znajdują, oraz reprezentowane przez nie style lub okresy w sztuce. Najtrudniejsze okazało się rozpoznanie zamku w Baranowie Sandomierskim. Znajomość renesansowej architektury w Polsce większości zdających ogranicza się – niestety – do Krakowa, Zamościa i Poznania. Zadanie 5.1., które również okazało się trudne (poziom wykonania – 35%) wymagało rozpoznania obiektów na podstawie fotografii wnętrz pałacowych i sakralnych i określenia stylu tych wnętrz. Niemal nikt ze zdających nie rozpoznał Zamku Królewskiego w Warszawie na podstawie zdjęcia *Wielkiej Sali Asamblowej*. Bardzo rzadko piszący rozpoznawali także wnętrza kościoła w Wies. Jeszcze trudniejsze (poziom wykonania – 21%) było polecenie 5.2., w którym zdający mieli uporządkować chronologicznie style przedstawionych wnętrz. Zadanie 9. (poziom wykonania – 38%) dotyczyło znanych dzieł malarskich. Zdający mieli rozpoznać reprodukowane obrazy poprzez wskazanie ich tytułów, autorów i stylu, który reprezentują. Trudności w całkowicie poprawnym rozwiązaniu zadania wynikać mogły z kilku czynników. Zdający często nie przywiązują należytej wagi do tytułów słynnych dzieł. Kolejna trudność wynikała z tego, że kwalifikacja stylowa dwóch z reprodukowanych dzieł nie była dla zdających oczywista – twórczość Édouarda Maneta uważanego za prekursora impresjonizmu sytuuje się między realizmem a impresjonizmem, natomiast obraz Jana van Eycka zawiera zarówno cechy stylowe gotyku, jak i renesansu. Może to tłumaczyć znaczną liczbę opuszczeń w przypadku opisu tych dzieł. Część zdających mogło też zmylić zamieszczenie w zadaniu dwóch obrazów barokowych, błędnie łączyli oni zatem jeden z nich z innym stylem, najczęściej z renesansem. Zdający lepiej powadzili sobie z rozwiązaniem zadania 4. (poziom wykonania – 47%), w którym musieli wykazać się umiejętnością rozpoznania tematów dzieł rzeźbiarskich i źródeł ikonograficznych oraz określić styl rzeźb i technikę wykonania. Również trudne okazało się dla zdających poprawne wskazanie wyjaśnień pojęć i terminów z zakresu historii sztuki (zadanie 2.) oraz tytułów dzieł, których twórcą był Rembrandt van Rijn (zadanie 3.). Poziom wykonania każdego z tych zadań wyniósł 33%. Błędne odpowiedzi, jakich udzielali zdający, lub brak odpowiedzi, świadczą o tym, że ich wiadomości dotyczące dzieł, stylów oraz twórców są powierzchowne i fragmentaryczne.

Spośród czterech zadań zamieszczonych w drugiej części arkusza (*Analiza i interpretacja tekstów kultury*) najłatwiejszym okazało się zadanie 12. Maturzyści mieli zanalizować tekst źródłowy i wykazać się umiejętnością jego interpretacji, wykonując konkretne polecenia. Poziom wykonania tego zadania wyniósł 65%. Zdecydowana większość piszących (91%) wykazała się umiejętnością rozumienia tekstu, ale tylko 39% było jednak w stanie rozpoznać, kierunek w sztuce nowoczesnej, którego dotyczył zamieszczony opis.

Umiarkowanie trudne okazało się dla uczniów zadanie 10. dotyczące rozpoznania i analizy *Sądu Ostatecznego* Michała Anioła. Renesans jest kierunkiem łatwo rozpoznawalnym przez absolwentów szkoły i zapewne dlatego maturzyści nie mieli większego problemu ze wskazaniem autora, opisem treści, techniki i kompozycji dzieła. Najtrudniejsze okazało się dla nich wskazanie nazwy budowli i miasta, w którym dzieło się znajduje. Tę część zadania poprawnie wykonało tylko około 40% zdających. Najczęściej pojawiały się odpowiedzi niepełne, np.: *Rzym, Watykan, Kaplica Sykstyńska*, albo *Kaplicę Sykstyńską w Rzymie* mylono z bazyliką św. Piotra.

Zadanie 13., dotyczące opisu planu i rekonstrukcji bryły pierwszej bazyliki św. Piotra w Rzymie składało się z czterech poleceń. Najwięcej błędów (poziom wykonania – 23%) popełniono przy próbie rozpoznania obiektu. W odpowiedzi maturzyści często identyfikowali przedstawiony obiekt jako benedyktyńskie opactwo w Cluny, zdarzały się także opuszczenia odpowiedzi. Zdającym trudność sprawiło także (poziom wykonania – 24%) rozpoznanie typu układu przestrzennego budowli – bazylika – i podanie jego nazwy. Nieco lepiej zdający poradzili sobie z opisaniem planu budowli oraz podaniem nazw elementów budowli, które zostały przedstawione tylko na rekonstrukcji (poziom wykonania – odpowiednio 47% i 55%).

Najtrudniejszym zadaniem w II części arkusza okazało się zadanie 11., w którym należało rozpoznać działanie artystyczne *emballage* (poziom wykonania – 23%) i wskazać dwie jego cechy (poziom wykonania – 36%). Często zamiast nazwy tego działania artystycznego podawano nazwę kierunku *land art* lub nazwy działań pokrewnych, np. *environment*. Zadanie to cechowała także znaczna liczba opuszczeń. Wskazuje to na bardzo wybiórczą wiedzę maturzystów na temat sztuki najnowszej.

W trzeciej części arkusza, w której sprawdzano umiejętność tworzenia wypowiedzi, polecono zdającym napisanie wypracowania na jeden z dwóch podanych tematów. Temat pierwszy umożliwił dużą dowolność wyboru dzieł do analizy, w zależności od przyjętej interpretacji tematu. Protagoras był zwolennikiem relatywizmu poznawczego. Głosił, że nasz ogląd rzeczywistości zależy od tego, kim jesteśmy. Zdający mogli więc wybrać i zanalizować przykłady i postawy będące wynikiem bardzo subiektywnego odczuwania rzeczywistości, np. z romantyzmu, sztuki nowoczesnej, a zwłaszcza postimpresjonizmu czy ekspresjonizmu. Ponieważ Protagoras stawiał człowieka i jego sposób myślenia w centrum zainteresowania, zgodny z tematem był dobór przykładów, które ukazywały, że najważniejszy jest człowiek. Można było uwzględnić np. sztukę renesansowych humanistów, ale też wszystko to, co dotyczy egzystencji ludzkiej i ludzkich problemów w obrębie całej historii sztuki, a nawet tworzenie dla człowieka na miarę jego potrzeb (ergonomia w nowoczesnym i współczesnym designie, Bauhaus, konstruktywizm itp.). Temat ten można też było zinterpretować w taki sposób, że w dziełach sztuki wykorzystano miarę opartą na proporcjach ciała ludzkiego (np. moduł w sztuce starożytnej Grecji, *Homo Quadratus* Leonarda da Vinci, *Modulor* Le Corbusiera itp.). O adekwatności przykładu decydowała zatem argumentacja zdającego, który musiał udowodnić logiczny związek przykładu z tematem.

Drugi temat miał bardziej konkretny charakter. Dotyczył narodzin renesansu. Wymagał od zdających znajomości chronologii dziejów sztuki, umiejętności doboru przykładów mieszczących się w granicach piętnastego stulecia a także znajomości środowisk artystycznych. Istotne było scharakteryzowanie twórczości artystów (malarzy, rzeźbiarzy bądź architektów), a nie pojedynczych dzieł. Wartość przytoczonych przykładów była tym wyższa, im zdający sprawniej osadzał je w filozofii epoki i kontekście artystycznym a także umiał wskazać związek twórczości omawianych artystów z ich mecenasami, np. z rodem Medyceuszów.

Maturzyści uzyskali za to zadanie średni wynik 43%. Spośród czterech kryteriów, według których oceniano zadanie, takich jak: 1. kompozycja i układ treści, 2. treść, 3. terminologia, 4. język i styl, najważniejsze było kryterium realizacji treści (poziom wykonania – 41%). Zgodnie z zasadami oceniania jakość treści wypracowania mogła zostać zaliczona do jednego z czterech poziomów. Każdy z czterech poziomów, od pierwszego – najniższego do czwartego – najwyższego, był szczegółowo opisany w *Informatorze*.

Poziom wykonania dla kryterium treści wypracowania kształtuje się pomiędzy poziomem pierwszym a drugim, co oznacza, że większość prac charakteryzowała się powierzchownym podejściem do analizowanego zagadnienia. Zdający bardzo często podawali błędne tytuły dzieł, które wybrali jako przykłady do analizy, zdarzało się, że błędnie podawali nazwy epok i nazwiska artystów.

Tylko nieco lepsze wyniki (poziom wykonania – 45%) zdający uzyskali za kompozycję i układ treści wypracowania. Prace bardzo często nie zawierały wniosków wynikających z przytoczonej argumentacji. W części wypracowań wnioski miały charakter banalnych, obiegowych sformułowań, np.: *Renesans był zatem ważnym okresem w dziejach sztuki*. Trudności piszącym sprawiało także posługiwanie się poprawną i bogatą terminologią (poziom wykonania – 39%). W wypracowaniach pojawiały się niekiedy rażące błędy terminologiczne, np. mylenie sklepienia ze stropem. Liczne były także prace napisane językiem kolokwialnym.

Na kolejnych stronach zamieszczono przykład pracy będącej dobrym opracowaniem tematu 1., wzbogaconej kontekstami filozoficznymi. Pierwsze dwa przedstawione w wypracowaniu argumenty są wnikliwe, trzeci, dotyczący klasycyzmu, potraktowany został jednak dość ogólnikowo.

Wypracowanie Protagorasa bez
 mistycyzmu jest standardem humanizmu.
 Ten krytyk myśli o człowieku jako miarę
 wszechświata. Utrata fasymacji i jako
 filozofie. mrok epoki podchwycili
 do jednej z najbardziej rozpoznawalnych
 istot wszechświata. Kłopot człowieka
 nie wszechświata jest tematem rozważań
 myślicy każdej epoki, ~~jednak~~
~~zainteresowanie~~ tendencje, według której
 człowiek powraca na przedmiot
 sinusoidalnie. Zgodnie z tą zasadą
 porównaj się od antyku oraz filozofii t₂
 starożytnej Grecji humanizm zdominuje
 renesans humanizm oraz klasycyzm t₃
 W barokku Hona średniowiecza,
 który uważany jest za katedrę kultury
 zachodniej, człowiek był punktem
 wyjścia dla ówczesnej religii. Synkretyzmu
 bogów, zmaganiem z mitologią epoki,
 nie była myślenie przypominać ludzi,
 różni ich charakter i zachowanie.
 Świadczą o epizodach podobieństwach
 zabieg antropomorfizacji jest widoczny
 prawie w każdej mitologii, a zwłaszcza
 cywilizacji. Idea medusa, który człowiek
 przypomina bogów, a w mitologii
 sytuacja ma z kim stworzyć
 zaszczyt w oparach szaweli do
 ludzkiego ciała i umyłu, romanizacji
 między piekłem renesansu i humanizmu
 duchem, stała się kanonem pisze
 powym w ~~całej~~ krajnie. Alchymia
 potenie do doskonalości, formę nieodległe

..Widonia... się do... sztuki, która...
 ..muzułmański... ma... o... idealnym... proporcjach.
 ..Archi... tacy... jak... Pichler, Pralmyers...
 ..skąd... wzbudzi... preharaj...
 ..doskonalsi... pierwiastki...
 ..w... formie... ~~prymitywny~~ ^{prymitywny} ~~more~~ ^{more} kontrast,
 ..bez... sposobem...
 ..operacyj...
 ..nawet... do...
 ..zależności...
 ..i...
 ..Pralmyersa...
 ..i...
 ..si...
 ..do...
 ..p...
 ..była...
 ..obsesja...
 ..na...

renesansu. Powszechnie ~~znany~~ wśród
 artystów stało się studiowanie anatomii
 w celu osiągnięcia idealnej symetrii
 tych prac z pewnością jest studium
 Leonarda da Vinci ~~o~~ - "Wzrost
 i zmniejszenie" Umożliwia to symetrię ciała
 wpisany w kwadrat oraz koło i kwadrat
~~jego ideału~~ ~~proportyjnego~~ ciała a perfekcyjny
 ujmowany. Podobnie jak w: artju w hedre
 i malome odgajany to doskonałe ~~o~~
 Rzeźba Duchana Amiana preorientacja
 ponadto do dziś jest uważane za most
 między, ciałem, a symetrią na jego

freski w kaplicy śygmuntowej, uświadomienie
~~naprawy~~ dopracowanie do perfekcji
 warstwy, ~~to~~ ~~który~~ ale utępienie
 inspiracji, leży między innymi "Tos
 belnederski" oraz "Gupa Laokona"
 kult etosowa oraz ciążenie oraz jego
 ciąża zontau przemiany, soborem
 trydencim, który rozpoczyna się w 1545
 roku, a strasmi potanowieniem dopracowa
 ni in. do ~~zakończenia~~ obywatela, miłośnika
 potanowi na ~~francuzki~~ freskach tuż przed
 Antiocha, która, iż zontau ta uświadomienie przez jego
 2. najniższym potanowaniem die kunstu
 artystycznego informacja o tym dziełach, leża
 jedne z przyczyn śmierci artysty w 1564 roku.
 Potanowienie wlat idej humanistycznych
 między dopera w krajach, który
 wskazuje dane ideaty, a rozum ciążenie
 dorań, jako strój standard. Rozkwił filozofii,
 nauki i sztuk, zewodnie uświadomienie
 otrorciu nie na myśli poproszyci epali
 tamto u ciążeniem temem i mi co wame nie pot
 mi obce" idealne podmanie padeświe artystów do
 rai ciążenie i jego umiędmasa potat do
 idej artystycznych i rensarjeli zapemT ~~z~~ ciążeni
 wazne miejsce w sztuce krajowej, padeświe
 jak leża to w poproszyci epali
 Na potanowanie trzech wspomnianych
 przyczyn epali miodim, ze ciążenie
 dla artystów był inspiracją do sążni
 polski kultury zechodni. Najwyższe
 ślad uświadomienie obsesji uświadomienie w ciążeni
 kraj humanizm ient ~~z~~ potanowienie

...wtedy spotkał się z ~~tytułem~~ ~~prezypn~~ ~~stancie~~,
 ...która nas otacza jest konkretna forma
 nas oraz otaczają nas ludzie, dlatego
 to właśnie ją ma tworzyć jest miarą
 w technice od starożytności, czyli od pa
 śmiot w XXI wieku.

Oto przykład pracy będącej dobrym opracowaniem tematu 2., wzbogaconej kontekstami filozoficznymi. Argumentacja jest pełna i wnikliwa, piszący nie ustrzegł się jednak drobnych błędów rzeczowych.

... Florencja niezaprzeczalnie jawi się jako
 kolebka renesansu. Jej artystyczny rozwój pozostawił + 3
 swój ślad, ~~na~~ który do tej pory możemy podziwiać
 w ~~niejednym~~ ~~museum~~, a przede wszystkim
 w Galerii Uffizi. To Florencja, pozostająca
 pod silnym mecenatem rządu Medyceuszów, + 3
 organizowała słynne konkursy, dzięki którym
 wrota do odrodzenia sztuki zostały otwarte.
 Zatem stwierdzić można, iż artyści tego regionu
 nie bali się ~~rozprawy~~ poszukiwania nowych
 rozwiązań. Dzięki im do przełamania schematów
 portretowych przez stulecia gotyku. + 2
~~Wielkim~~ Cionikiem, który na zawsze odmienił
 świat architektury, był Filippa Brunelleschi. To on
 w 1425r. wygrał prestiżowy i niezwykle wymagający
 konkurs na olbrzymią kopułę jednego z najbardziej
 znanych kościołów świata - Santa Maria del
 Fiore. Rozwiązanie ~~z~~ problemu zbudowania tak
 monumentalnych rozmiarów kopuły okazało się + 3
 być niezmiernie nowatorskie i skuteczne.
 Dzięki idealnemu rozplanowaniu konstrukcji, wyważeniu
 ciężaru kopuły osadzonej na ogromnym bębnie
 Filippo stworzył dzieło swego rodzaju niedoścignione,
 pozornie niemożliwe do zrealizowania.

..... Odrobijnę... swe... myśli... ku... innej... dziedzinie... sztuki...
 ... pragnę... wspomnieć... o... następnym... laureacie... &... innego
 ... konkursu... florenckiego... - Lorenzo Ghibertim...
 ... To... on... w... 1402r... , swoim... projektem... na... drzwi...
 ... ~~port~~... baptysterium... zwyciężył... ponad... konkurencją...
 ... Fenomen... Ghibertiego... objawia... się... w... faktie... , iż... w... momencie
 ... zwycięstwa... był... on... zaledwie... ^{około}... dwudziestoletnim... nieśmiałkiem...
 ... Podczas... starcia... pokonał... nawet... wybitnego... i... wcześniej...
 ... wspomnianego... Fillipo Brunelleschiego... Pomysł... na...
 ... zakomponowanie... drzwi... odznaczał... się... niemałą...
 ... pomysłowością... i... odmiennością... Zamknął... on...
 ...

... w... 24... kwadrantach... sceny... ~~z~~... pochodzącej... z... Biblii... ,
 ... a... dokładniej... Nowego... Testamentu... Jednakże... , ~~z~~...
 ... wprowadził... on... jedne... z... pierwszych... zjawisk...
 ... zarysowania... perspektywy... , która... potem... została...
 ... tak... idealnie... opanowana... przez... artystów... renesansu...
 ... Ghiberti... ~~z~~... przedstawia... także... pejzaż... ~~z~~...
 ... ukazujący... się... gdzieś... poza... postaciami...
 ... Innym... aspektem... dzieła... jest... ~~to~~... również... antykizacja...
 ... sztuki... , która... miała... jasnie... odwoływać... się...
 ... do... ~~z~~... sztuki... ~~z~~... starożytnej... - inspirowanej... twórców...
 ... odrodzenia...
 ...

... Patrząc... z... kolei... na... malarstwo... XV... wieku... we... Florencji...
 ... przywrócić... wartość... całej... tej... sztuce... , która... zaczęła...
 ... rozwijać... się... w... tym... właśnie... okresie... . Prekursorem... owej...
 ... sztuki... stał... się... Massaccio... , którego... „~~z~~... Wyprzedzenie...
 ... z... raju...”... doskonale... ukazuje... próby... studium... anatomicznego...
 ... ciała... ludzkiego... . Jednakże... ~~z~~... artystą... , który...
 ... ~~z~~... ^{idealnego}... pełni... opanował... zarówno... wprowadzenie...
 ... perspektywy... ~~z~~... , modelunku... i... formy... kształtowania...
 ... dzieł... , był... Sandro Botticelli... . To... jemu... zaudziarsza...
 ... się... utwór... chyba... najpopularniejszej... interpretacji...
 ... „Narodzin... Wenus...”... ~~z~~... ~~z~~... Obraz... ten... jest...
 ... ⁺³... wyrazem... czystego... piękna... i... harmonii... . Zakomponowany...
 ... jest... z... takim... sposobem... , że... ^z... z... samym... centrum...
 ...

...złotania... się... postać idealn^{ym}~~ym~~... ciele...
 Botticelli z całą pewnością jest jednym z pierwszych,
 którzy osmielili się na akt kobiecy, który dotychczas
 był unikany... Botticelli przedstawiający słynną
 scenę mitologiczną... postępuje się jasną... szereg
 gamą barw... Umieszcza postać Wenus
 wśród bijących fal, w wielkiej muszli... Tłem
 ustanawia błękit nieba, a nie... jednolite
 ztoto... które... wcześniej... gotyku... zastępowało
 pejzaz... Dzięki jego pracy zaczęto
 osadzać człowieka wśród natury, oddając
 jej swego rodzaju hold, ponieważ od tej pory,

jej rola zostanie wzmocniona... co nawet w późniejszym
 okresie prowadzi do usamodzielnienia jej przedstawienia,
 traktując postać człowieka niczym sif...
 Przykład XV-wiecznej Florencji... szeroko
 ukazuje jej artystów na twórczość całej
 epoki... To tam zainicjowano szereg zmian i odważnych
 pomysłów... które tak bardzo odmięły wszystkie
 dziedziny sztuki... zrozumiano, że
 sztuka aby istnieć musi się rozwijać, dlatego
 tej się góli... idea ponad to co...
 Pomimo inspiracji antykiem... doprowadzili do
 stworzenia nowej formy sztuki... Gdyby nie ich
 maratorstwo... nie moglibyśmy podziwiać chociażby
 kopii Santa Maria del Fiore oraz dzieł
 zgromadzonych obecnie w Uffizi...

Praca, za którą można było przyznać maksymalną liczbę punktów, musiała być poprawna pod względem merytorycznym oraz zawierać istotne dla tematu konteksty. Wybór artystów i ich dzieł nie mógł być przypadkowy, lecz przemyślany i ściśle powiązany z tematem. Analiza i interpretacja wskazanych przykładów musiała być funkcjonalna i ilustrować sformułowane przez piszącego tezy. Realizacje, wyróżniające się pogłębioną analizą problemu, były jednak nieliczne.

2. Problem „pod lupą”.

Konstruowanie wypracowania maturalnego. Trudności w tworzeniu wypowiedzi pisemnej na przykładzie realizacji tematu 2. – Na wybranych przykładach twórczości trzech artystów scharakteryzuj środowisko artystyczne Florencji w XV wieku.

Arkusze maturalne z historii sztuki zawierają dwa tematy wypracowań do wyboru, przy czym – od 2015 r. – polecenia mają charakter bardziej konkretny, wymagający od zdającego wykazania się szczegółową wiedzą dotyczącą wskazanego w poleceniu zagadnienia, jednocześnie mogą dotyczyć nie tylko poszczególnych dzieł, ale także twórców, stylów i postaw artystycznych, a nawet środowisk twórczych czy zagadnień mecenatu artystycznego. Skonstruowanie wypowiedzi wymaga zatem umiejętności doboru i przytoczenia argumentów ściśle powiązanych z tematem oraz szczegółowego ich omówienia.

Maksymalną ocenę za wypowiedź pisemną można było uzyskać, jeśli praca spełniała wymagania przypisane najwyższym poziomom we wszystkich czterech kryteriach.

Kryterium pierwsze to kompozycja i układ treści. Aby uzyskać najwyższy, trzeci poziom, należało skonstruować pracę w całości logiczną, poprzedzoną wstępem i zakończoną wnioskami wynikającymi bezpośrednio z przyjętej argumentacji. Praca taka nie mogła zawierać nieuzasadnionych dygresji, błędnych argumentów, a układ argumentacji powinien być w niej uporządkowany pod względem kryterium przyjętego przez piszącego, np. chronologicznym, środowiskowym, tematycznym itp.

Wiele prac tegorocznych absolwentów szkół ponadgimnazjalnych nie zawierało właściwych wniosków albo wnioski te formułowano zbyt ogólnie – nie dotyczyły one wprost charakterystyki florenckiej sztuki XV stulecia i nie wynikały z przytoczonych argumentów, np.:

..Artystyci... dla mnie... stworzyli... wiele... niemyślnych... obiektów...
 ..Dobrym przykładem... swym... poprzednikom... a... nawet... prze-
 ..wykryli... ich... Ich... sztuka... zachwyca... dzięki... ich...
 ..odwodzie... twórczej... Stali... się... inspiracją... dla... dalszych...
 ..pokoleń... ..

Kryterium drugie to treść. Aby zrealizować w pełni to kryterium, należało szczegółowo omówić – zgodnie z tematem wypracowania – twórczość trzech artystów działających we Florencji w XV wieku. Omówienie takie powinno zawierać przykłady dzieł każdego przywołanego artysty oraz konteksty kulturowe, biograficzne i historyczne.

W znacznej liczbie tegorocznych prac maturalnych dobór przykładów i przytoczone argumenty były niezgodne z tematem. Często omawiano działalność artystów tworzących w innym okresie, np. w XIV w. (Giotto) i XVI w. (Pontormo, Bronzino), oraz mylono środowisko florenckie z weneckim, odwołując się do twórczości Giorgione’a i Tycjana. Najczęściej jednak przywoływano postaci Leonarda da Vinci i Michała Anioła. Obaj ci artyści urodzili się wprawdzie we Florencji czasów quattrocenta, ale swe najwybitniejsze dzieła stworzyli bądź w XVI stuleciu, bądź poza granicami Republiki Florenckiej. Analizę twórczości tych artystów jedynie wtedy można było uznać za zgodną z tematem, gdy zawierała choćby wzmianki o ich wczesnych florenckich dziełach, takich jak np. *Zwiastowanie* Leonarda da Vinci czy *Madonna przy schodach* Michała Anioła.

Poniższy przykład ilustruje przytoczenie argumentu zawierającego błąd merytoryczny i niewłaściwie dobranego do tematu.

Bellini, tak jak Botticelli jest podstawie i tem...
 drugiej połowy piętnastowiecznej Florencji. Jego obrazy...
 się opiera głównie tematyki bukolicznej w jego obrazie...
 „Sacra Conversazione” otok „San Hiero” jest wyjątkowa architektura...
 Efekt jest podobny jak w „Tronie Zaski” Masaccio. Ponadto
 można dostrzec nieważne próby „repro” „Sacra Conversazione”
 jest prostokątem. Najgorszym. Jest to przedstawienie „Młodzi Ewangelii”
 z „Jezusem”. Obok stał „Hiero”. Została użyta szewka „głowa”
 banana, skale barw chromatycznych i pochodnych. Bellini...
 był nauczycielem Leonarda da Vinci. Widać jest więc...
 pierwsza próba sfumato, czyli bardzo miękko przejście...
 barw jasnych i ciemnych. Technika ta była stosowana przez...
 Leonarda w jego wcześniejszych pracach z następnego...
 wieku. Chce głównie jest one widoczna w „duetach”...
 szesnastowiecznych np. „Manelise”.

Bellini nie był artystą florenckim, tylko weneckim, a ponadto nigdy nie był nauczycielem Leonarda da Vinci.

W kryterium trzecim oceniana jest terminologia. Tworząc wypracowanie, maturzyści powinni posłużyć się bogatą i różnorodną terminologią z dziedziny sztuki, w tym nazwami technik, stylów i kierunków. Takich terminów, użytych adekwatnie do omawianego zagadnienia, w pracy powinno być przynajmniej siedem, przy czym wypracowanie nie mogło zawierać rażących błędów terminologicznych.

Autorzy tegorocznych prac maturalnych z historii sztuki, niestety, w większości nie potrafili wykazać się znajomością bogatego specjalistycznego słownictwa. Prace zawierały pojedyncze terminy artystyczne. Popelniono też znaczną liczbę błędów w zakresie terminologii. Bez zrozumienia stosowano np. terminy architektoniczne, myląc pilaster z kolumną i filarem.

Oto przykład błędu terminologicznego:

Rafaël również tworzył we Florencji.
 Jest twórcą obrazu pt. „Skoła Ateńska” i
 „Madonna na krześle”. Madonna na krześle
 została przedstawiona na okrągłym polu
 obrazowym zwanym rotundą.

Pomijając fakt, że argument został niewłaściwie dobrany do ram tematu, popelniono błąd terminologiczny, myląc tondo, czyli obraz lub relief o okrągłym kształcie, z rotundą, tzn. budowlą na planie koła.

Kryterium czwarte dotyczy języka i stylu. Aby uzyskać najwyższą ocenę za realizację tego kryterium, należało napisać wypracowanie stylem sprawnym i dostosowanym do sytuacji komunikacyjnej, wykazać się poprawną składnią i nie popełnić rażących błędów w pisowni terminów i nazwisk słynnych artystów. Zdarzało się m.in. spolszczenie pisowni włoskiej, np. *Bruneleski*, *Masaccio*. Prace zdających pisane były językiem kolokwialnym, zawierały liczne błędy językowe, co często czyniło wypowiedź zdającego niezrozumiałą.

...Molejku zrobić Stanczyka w ciemnych kolorach
z perspektywę. Scena ma być czekajęj charakter

W dalszej części komentarza zamieszczono dwie prace maturalne, które ilustrują typowe błędy popełniane przez zdających.

Pierwsza z przedstawionych prac zawiera poprawny wstęp i właściwe wnioski, które niestety niepozbawione były błędów rzeczowego (miękki modelunek stosowany przez artystów florenckich). Przytoczone argumenty są nietrafne. Pierwszy i trzeci dotyczą artystów, którzy nie wywodzą się z florenckiego środowiska artystycznego. Tycjan to malarz wenecki, a Piero della Francesca – umbryjski). Natomiast w argumencie drugim omówiono twórczość Leonarda da Vinci, przytaczając bądź jego prace powstałe w Mediolanie (*Madonna w grocie skalnej*), bądź już w XVI wieku (*Mona Lisa*). W wypracowaniu pojawiła się pewna liczba terminów, takich jak teocentryzm czy farby temperowe, trudno mówić jednak o bogactwie terminologicznym. Pracę napisano sprawnym, komunikatywnym językiem.

Wypracowanie 1.:

Wtedy stanowią kolebkę sztuki renesansowej. Epoka ta wzbudziła porównanie ~~z~~ ogólnie przyjęte doświadczenia człowieka. ~~to~~ ^{która} od czasu antyku zanikła na rzecz teocentryzmu, t. j. tak w sferach obywatelskiej w sztuce. Wiek XV to czas odrodzenia antropocentryzmu, czas w którym artysta podejmuje się ~~z~~ tematów bardziej skupionych na postaci człowieka.

Właśnie w okresie powstaje szereg środowisk artystycznych skupiających ze sobą artystów działających w różnych włoskich miast. Największym z nich jest środowisko florenckie.

W tym czasie, działający głównie w środowisku florenckim sztuki renesansu podejmują tematy mające swoje źródło w mitycznym - „Lekcja z Urbino”. Istotnym aspektem sztuki renesansu jest idealizacja jej. Oni malują portrety kobiet. Ciało człowieka jest wielkich niedoskonałości, jest umiarkowane i perfekcyjne. Malarstwo renesansu porzuciło jest silnego modelunku i światła. Charakterystyczne rozproszone światło wydziela niekiedy w ~~pracy~~ pracach artystów. Należy także zwrócić uwagę na rolę natury (pejzażu) w jego twórczości. Pejzaże, również idealizowane, stanowią tło do scen rodzajowych - „Koncert węgierski”.

Kolejnym artystom wywodzącym się ze środowiska Florencji jest Leonardo da Vinci. To co cechuje jego twórczość to znowu dołek pedantysta ciekawości fascynacja ciekawościem (szczególna uwaga należy się studiom anatomicznym). U Leonarda sceny mitologiczne włącznie z scenami biblijnymi (Madonna w grocie skalnej). ~~też w jego~~ ty
me
 Pojawiają się w jego twórczości niezliczone rysunki studyjne zwierząt, przedstawienia ludzi (~~portret~~), studium anatomicznych. Leonardo wykonywał także portrety (Mona Lisa). Ponownie ~~zwrócił~~ należy zwrócić uwagę na mistyki modelunek intelektualnym, który występuje w obrazach artysty. Po raz kolejny talent do cynienia mamy z wykorzystaniem natury jako tło do scen przedstawianych na płótnach (znowu Madonna w grocie skalnej). Mimo swej fascynacji anatomią i jej doskonałym znośnością, Leonardo idealizuje przedstawiane na swoich obrazach postaci.

Reprezentantem środowiska Florencji jest także Piero della Francesca. Chciałbym postawić o.
graf pytanie o wykonanie przez niego portretu - portretu hrabiego Montelfeltre. ~~W tym portrecie~~ Obraz cechuje się prosta kompozycja i taki jak myślenie np. "Wenus z Uranem" Tycjana i np. Madonna w grocie skalnej - Leonardo. Znowu obecny jest pewien stonowany tło dla podjętym, dlatego tematu dołka. Po raz kolejny obecny jest wzpraszanie intelektual i mistyki modelunek intelektualnym porbowany dwóch kontrastów intelektual i cienia. Należy także zwrócić uwagę na charakterystyczny dla wielu artystów wywodzących się ze środowiska florencji intensywny pierzeń, który oni odbijali stonują. Zanim w ~~też~~ dziełach Tycjana, Leonarda da Vinci, ~~czy~~

Przewidywać Francesca czy też choćby Ghirlandajo owa
 określenie występuje. Stanowi znak rozpoznawczy
 dla szkół florenckich. Tak jak chociażby serwit

To co charakteryzowało ~~artystów~~ twórców
 artystów szkół florenckich to stosowanie młodego
 umodelniał. Wzrost znaczącego doświadczenia
 w dziedzinie malarstwa. Artysta Florencji podejmował
 szeroki gamę tematów - od scen mitologicznych
 przez święto w mitologii antycznej przez sceny
 biblijne aż do scen rodzajowych. To co
 2. Tęczy je wszystkie to obecność postaci ludzkiej -
 - malowanej z fascynacją. Znakem rozpoznaw-
 cym szkołę florencką jest charakterystyczne
 czerwone kolory. 3. Co więcej, artysta
 szkoły florenckiej przyszedł do techniki
 8. malarstwa temperowego - w odróżnieniu
 1. do szkoły weneckiej gdzie przyjmowano wiedeńskie
 malarstwo olejne

Wypracowanie 2.:

Środowisko artystyczne Florencji było bardzo
 bogate. W dziedzinie różnorodnej tematyki, chociaż
 najpopularniejszą popularną była temat religijny. Artysta
 w tamtych czasach malował obrazy nie tylko na
 płótnie ale również wykonywał freski.

„Stronowe Adria” - Michała Anioła. Jest przykładem
 fresku. W tym miejscu jest w kapticy ~~stronowej~~
 Sufastyniskiej ze Florencji. Jest to ~~jest~~ fragment
 fresku. Znajduje się on na sklepieniu kapticy
 w otworze. Innych dzieł Michała Anioła przedstawia

on ~~to~~ scenę z Biblii, kiedy to ^{w otoczeniu Aniołów} ~~pod~~ ~~stronach~~
 pięknego mezzogiorno. ~~Pr~~ Postaci są wyidealizowane
 jest to kompozycja ~~obrazu~~ ^{wielopostaciowa i dynamiczna} i paleta barwna jest
 Anioła. Artyste modeluje postać i ~~całość~~ ^{całość} ~~sceny~~
 2) „Madonna delle sedie” to obraz ^{olejny} Rafaela. Jest to
 tonda i przedstawia Marię z dziećmi. Tutaj
 rżniętymi postaciami są wyidealizowane. Maria, Dziecko
 wygładzone jak ~~ma~~ ~~nie~~ ~~czu~~ ~~cy~~ ~~ka~~ ~~ca~~ ~~do~~ ~~da~~ ~~je~~ ~~ci~~
 jeszcze więcej miwinności. Paleta barwna jest ~~szersza~~ ^{szersza}
 a postaci wyidealizowane są i ~~czynniki~~ ^{czynniki} kompozycji ^{jest wielopostaciowa}
~~pr~~ statyczna i ~~czynniki~~ ^{czynniki} i kole. Światło stanowi
 tutaj nieprzewidywalną rolę
 „Zwiastowanie” Fra Angelico to kolejny przykład z
~~Florencji~~ ^{środowiska artystycznego} Florencji. Dzieło
 to jest charakterystyczne i przedstawia scenę ~~zwiastowania~~
~~Anioła~~ kiedy Anioł objawia się Marii. Dzieło
 jest to prostota i elegancja a kompozycja jest ~~złożona~~ ^{złożona}
 i tym samym ~~całość~~ ^{całość} ~~obrazu~~ ^{precyzyjnie} ~~została~~ ^{wykorzysta}
 architektura, aby pokazać ~~prezentacji~~ ^{prezentacji} ~~obrazu~~ ^{paleta}
 barwna jest rżnięta ~~szersza~~ ^{szersza} ~~czynniki~~ ^{czynniki} ~~kolory~~ ^{wymi} ~~ści~~
 Postacie są wyidealizowane ~~czynniki~~ ^{czynniki} ~~występuje~~ ^{występuje} tutaj
 perspektywa ~~czynniki~~ ^{czynniki} ~~wyidealizowane~~ ^{wyidealizowane} ~~architektura~~ ^{architektura}
 i ~~czynniki~~ ^{czynniki} ~~Florencji~~ ^{Florencji} ~~czynniki~~ ^{czynniki} ~~tematy~~ ^{tematy}
 religijne. Dzieło jest przedstawiane sceny biblijne
 Artysta idealizuje postaci i ~~całość~~ ^{całość} ~~obrazu~~ ^{całość} ~~obrazu~~
~~czynniki~~ ^{czynniki} ~~modelunek~~ ^{modelunek} ~~czynniki~~ ^{czynniki} ~~czynniki~~ ^{czynniki}
 czynniki ~~czynniki~~ ^{czynniki} ~~czynniki~~ ^{czynniki} ~~czynniki~~ ^{czynniki}
~~czynniki~~ ^{czynniki} ~~czynniki~~ ^{czynniki} ~~czynniki~~ ^{czynniki}
 Maluje swoje ~~czynniki~~ ^{czynniki} ~~czynniki~~ ^{czynniki} ~~czynniki~~ ^{czynniki}
 technikami

Druga praca zawiera poprawny, choć dość ogólnikowy, wstęp i słuszne wnioski. Niestety, dwa pierwsze przytoczone argumenty są nietrafne. Pierwszy dotyczy fresku Michała Anioła, drugi – obrazu Rafaela. Oba te dzieła powstały w Rzymie na początku XVI wieku. Ani pod względem czasu powstania, ani pod względem środowiska nie mieszczą się zatem w ramach tematu. Trzeci argument, dotyczący Fra Angelico, jest trafny i opracowany wnikliwie. W wypracowaniu pojawiła się wystarczająca liczba terminów artystycznych, takich jak np. szeroka paleta barwna, perspektywa zbieżna, idealizacja. Pracę napisano poprawnym, komunikatywnym językiem, nie popełniono rażących błędów składni i zapisu.

3. Wnioski i rekomendacje

1. Zadania dotyczące opisu i analizy dzieł sztuki okazały się dla zdających umiarkowanie trudne. Jednak zarówno zadania w części testowej, jak i wypracowanie były dla tegorocznych maturzystów trudne, co wskazuje na niedostateczne opanowanie niezbędnej wiedzy i umiejętności przez większość maturzystów. Można zauważyć, że zdający lepiej radzą sobie z analizą niż z przywoływaniem konkretnej faktografii. Najslabszą stroną maturzystów jest znajomość konkretnych dzieł, ich tytułów, autorów, czasu powstania i środowisk artystycznych. Szczególnie trudne okazały się zadania dotyczące sztuki najnowszej, co wskazuje na niewystarczające przygotowanie maturzystów w tym zakresie.
2. Aby zapewnić sobie sukces na egzaminie maturalnym warto podjąć wysiłek dogłębnego poznania dzieł sztuki. Jak się okazuje, często nie wystarczy jedynie przywołanie autora i stylu, ale należy też wykazać się znajomością tytułu konkretnego dzieła, czasu jego powstania (w przybliżeniu do stulecia lub jego połowy), a także środowiska artystycznego, w którym zostało stworzone. W przypadku architektury sporo uwagi warto poświęcić nie tylko fasadzie, ale także wnętrzm oraz planowi budynku.
3. Tegoroczny egzamin maturalny z historii sztuki w zakresie treści i sprawdzanych umiejętności nie różnił się zasadniczo od egzaminu maturalnego z tego przedmiotu w latach ubiegłych, różniła się nieco jego forma. Od tego roku maksymalna liczba punktów, które można uzyskać za poprawne rozwiązanie wszystkich zadań wynosi 60, za każdą część arkusza po 20 pkt. Zmianie uległ więc udział punktów, które można uzyskać za rozwiązanie zadań z poszczególnych części, w szczególności wzrosła waga wypracowania. Dlatego przygotowując się do egzaminu z historii sztuki, należy zwrócić uwagę na umiejętność samodzielnego tworzenia wypowiedzi, umiejętność swobodnego analizowania, syntezy, posługiwania się związkami przyczynowo-skutkowymi.
4. Wypracowania maturalne, wymagające od zdających erudycyjności, świadomego doboru przykładów i osadzania ich w niezbędnych kontekstach, dowodzą, że nie sposób zgłębić dziejów sztuki w oderwaniu od historii, literatury, religii czy filozofii.
5. Maturzyści powinni posługiwać się odpowiednim językiem, bogatym w terminy i pojęcia z dziedziny historii sztuki. Warto zwrócić uwagę na to, że mogą to być nie tylko terminy wynikające z poprawnie przeprowadzonej analizy formalnej, ale także nazwy technik, kierunków artystycznych czy zjawisk ogólnokulturowych.

Język łaciński i kultura antyczna

Poziom rozszerzony

1. Opis arkusza

Arkusz egzaminacyjny z języka łacińskiego i kultury antycznej na poziomie rozszerzonym składał się z trzech części i zawierał 11 zadań.

W pierwszej części maturzysta dokonywał autorskiego przekładu oryginalnego tekstu łacińskiego na język polski, a także rozwiązywał zadania, które sprawdzały znajomość realiów historyczno-kulturowych oraz literatury, filozofii i wybranych zagadnień z historii Greków i Rzymian. Druga część arkusza wymagała rozwiązania testu leksykalno-gramatycznego opartego na słownictwie oryginalnego tekstu łacińskiego zamieszczonego w części pierwszej. Celem części trzeciej było napisanie w języku polskim wypracowania na określony w zadaniu temat związany z kulturą antyczną i dotyczący rzymskiego ideału dzielności.

Zadania sprawdzały wiadomości i umiejętności opisane w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla przedmiotu język łaciński i kultura antyczna na IV etapie edukacyjnym.

Za poprawne rozwiązanie wszystkich zadań zdający mógł otrzymać 60 punktów, z czego za tłumaczenie tekstu i udzielenie odpowiedzi odnoszących się do realiów można było uzyskać 35 punktów, za rozwiązanie testu – 10 punktów, a za wypracowanie na temat kultury antycznej 15 punktów.

2. Dane dotyczące populacji zdających

Tabela 1. Zdający rozwiązujący zadania w arkuszu standardowym*

Liczba zdających		4
Zdający rozwiązujący zadania w arkuszu standardowym	z liceów ogólnokształcących	4
	z techników	0
	ze szkół na wsi	0
	ze szkół w miastach do 20 tys. mieszkańców	0
	ze szkół w miastach od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	3
	ze szkół w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców	1
	ze szkół publicznych	3
	ze szkół niepublicznych	1
	kobiety	1
	mężczyźni	3
	bez dysleksji rozwojowej	4
	z dysleksją rozwojową	0

* Dane w tabeli dotyczą tegorocznych absolwentów.

Z egzaminu zwolniono 33 uczniów w kraju – laureatów i finalistów Olimpiady Języka Łacińskiego.

Tabela 2. Zdający rozwiązujący zadania w arkuszach dostosowanych

Zdający rozwiązujący zadania w arkuszach dostosowanych	z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera	0
	słabowidzący	0
	niewidomi	0
	słabosłyszący	0
	niesłyszący	0
	ogółem	0

Przebieg egzaminu

Tabela 3. Informacje dotyczące przebiegu egzaminu

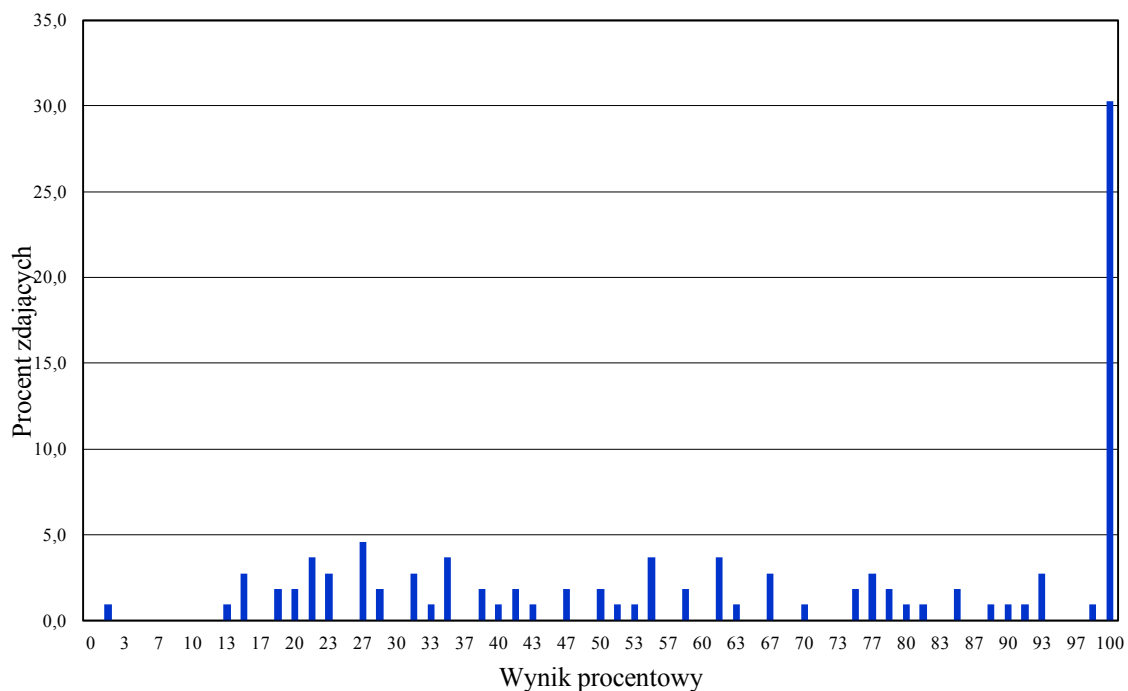
Termin egzaminu		9 maja 2017	
Czas trwania egzaminu		180 minut	
Liczba szkół		4	
Liczba zespołów egzaminatorów		0	
Liczba egzaminatorów		0	
Liczba obserwatorów ⁶ (§ 8 ust. 1)		0	
Liczba unieważnień ²	w przypadku:		
	art. 44zzv pkt 1	stwierdzenia niesamodzielnego rozwiązywania zadań przez zdającego	0
	art. 44zzv pkt 2	wniesienia lub korzystania przez zdającego w sali egzaminacyjnej z urządzenia telekomunikacyjnego	0
	art. 44zzv pkt 3	zakłócenia przez zdającego prawidłowego przebiegu egzaminu	0
	art. 44zzw ust. 1.	stwierdzenia podczas sprawdzania pracy niesamodzielnego rozwiązywania zadań przez zdającego	0
	art. 44zzy ust. 7	stwierdzenia naruszenia przepisów dotyczących przeprowadzenia egzaminu maturalnego	0
	art. 44zzy ust. 10	niemożności ustalenia wyniku (np. zaginięcie karty odpowiedzi)	0
Liczba wglądów ² (art. 44zzz)		0	
Liczba prac, w których nie podjęto rozwiązania zadań		0	

⁶Na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu przeprowadzania egzaminu gimnazjalnego i egzaminu maturalnego (Dz.U. z 2016 r., poz. 2223).

²Na podstawie ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tekst jedn. Dz.U. z 2016, poz. 1943, ze zm.).

3. Podstawowe dane statystyczne

Wyniki zdających

Wykres 1. Rozkład wyników zdających (dla wszystkich zdających w kraju)

Tabela 4. Wyniki zdających – parametry statystyczne*

Zdający	Liczba zdających	Minimum (%)	Maksimum (%)	Mediana (%)	Modalna (%)	Średnia (%)	Odchylenie standardowe (%)
ogółem	4	-	-	-	-	66	-

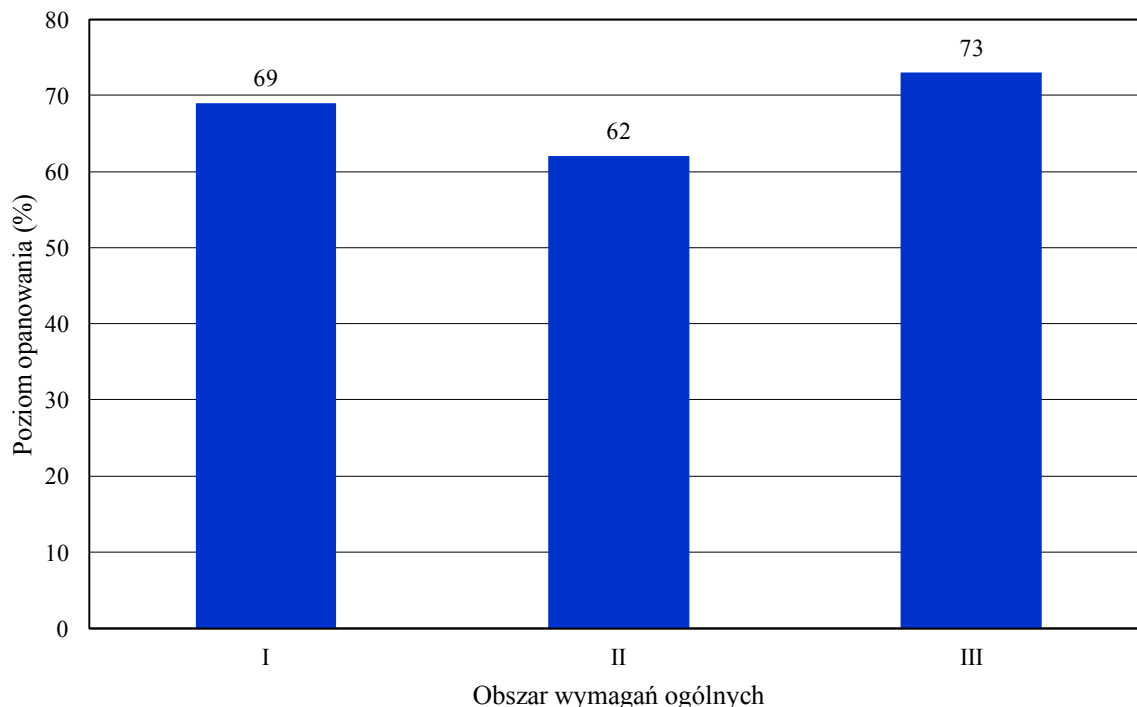
* Dane dotyczą tegorocznych absolwentów. Parametry statystyczne są podane dla grup liczących 30 lub więcej zdających.

Poziom wykonania zadań

Tabela 5. Poziom wykonania zadań (dla wszystkich zdających w kraju)

Nr zad.	Wymaganie ogólne	Wymaganie szczegółowe	Poziom wykonania zadania (%)
1.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. II. Tworzenie wypowiedzi – przekład na język polski i komentowanie tekstu oryginalnego.	Zdający: 1.1. rozpoznaje formy morfologiczne [...] oraz ich funkcje semantyczne i zastosowanie składniowe; 1.5. wykorzystuje wiedzę o antyku do odczytywania sensu tekstów oryginalnych [...] dotyczących [...] sztuki [...]. 2.1. dokonuje samodzielnego przekładu na język polski łacińskiego tekstu, korzystając ze słownika łacińsko-polskiego, oddaje w przekładzie ogólny charakter i funkcję tłumaczonego tekstu; znajduje właściwe polskie odpowiedniki leksykalne dla łacińskich wyrazów i struktur; stosuje poprawne techniki przekładu; redaguje przekład spójny i poprawny stylistycznie; 2.3. wykorzystuje posiadaną wiedzę z zakresu kultury antycznej do sporządzenia przekładu [...].	57
2.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów kultury.	Zdający: 1.5. wykorzystuje wiedzę o antyku do odczytywania sensu tekstów oryginalnych [...] dotyczących [...] życia politycznego: ustrój Aten, Sparty, Rzymu; 2.2. tworzy wypowiedzi z wykorzystaniem popularnych łacińskich terminów np. z literatury, historii.	84
3.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów kultury.	Zdający: 1.5. wykorzystuje wiedzę o antyku do odczytywania [...] literatury rzymskiej [...]; 3.1. [...] selekcjonuje wiadomości i je wykorzystuje do wykonania [...] zadań.	46
4.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. III. Analiza i interpretacja tekstów kultury.	Zdający: 1.5. wykorzystuje wiedzę o antyku do odczytywania sensu [...] życia politycznego [...]; wybranych zagadnień z życia codziennego Greków i Rzymian [...]; 2.2. tworzy wypowiedzi z wykorzystaniem popularnych łacińskich terminów [...]; 3.1. [...] selekcjonuje wiadomości i je wykorzystuje do wykonania [...] zadań.	69
5.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	Zdający: 1.2. identyfikuje charakterystyczne dla łaciny konstrukcje składniowe [...]; 1.3. dokonuje transformacji gramatycznych [...].	64
6.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	Zdający: 1.2. identyfikuje charakterystyczne dla łaciny konstrukcje składniowe [...].	61
7.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	Zdający: 1.1. rozpoznaje formy morfologiczne [...]; 1.3. dokonuje transformacji gramatycznych; [...] stopniuje przymiotniki.	78
8.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	Zdający: 1.2. identyfikuje [...] zdania podrzędne [...].	76
9.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	Zdający: 1.4. wymienia wyrazy pochodzenia łacińskiego funkcjonujące jako terminy w różnych dziedzinach;	87

		dostrzeża związki języka polskiego z językiem łacińskim [...].	
10.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	Zdający: 1.3. [...] stopniuje przymiotniki [...].	60
11.	III. Analiza i interpretacja tekstów kultury. II. Tworzenie wypowiedzi [...]. I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	Zdający: 1.5. wykorzystuje wiedzę o antyku do odczytywania sensu tekstów oryginalnych [...] dotyczących [...] sztuki [...], literatury greckiej [...], literatury rzymskiej [...]; 1.6. wyjaśnia związki kultury europejskiej [...] z kulturą antyczną – odniesienia do antyku zawarte w najwybitniejszych dziełach literatury, sztuki i architektury europejskiej [...]; 1.7. wskazuje najważniejsze osiągnięcia kultury antycznej [...]; 2.2. tworzy wypowiedzi z wykorzystaniem popularnych łacińskich terminów z różnych dziedzin, np. literatury, historii sztuki [...]; 3.1. dostrzeża antyczne źródła konkretnych zjawisk naszej cywilizacji i kultury – samodzielnie analizuje i syntetyzuje treści zawarte w tekstach klasycznych w oryginale i w przekładzie; interpretuje fakty i zdarzenia historyczne, selekcjonuje wiadomości i je wykorzystuje do wykonania postawionych zadań; 3.3. integruje wiedzę z różnych dziedzin do wyrażania i uzasadniania swojego punktu widzenia [...] (wydarzenia z dziedziny kultury).	73

Wykres 2. Poziom wykonania zadań w obszarach wymagań ogólnych (dla wszystkich zdających w kraju)

Komentarz

(na podstawie wyników wszystkich zdających w kraju)

1. Analiza jakościowa zadań

Egzamin maturalny z języka łacińskiego i kultury antycznej miał formę pisemną i trwał 180 minut. Został przeprowadzony na poziomie rozszerzonym. Sprawdzał w jakim stopniu absolwenci szkół średnich spełnili wymagania z zakresu tego przedmiotu, określone w podstawie programowej kształcenia ogólnego.

Zadanie 1. polegało na przetłumaczeniu fragmentu oryginalnego tekstu łacińskiego. Mimo, że to zadanie należy nadal do najtrudniejszych w arkuszu, to poziom jego wykonania (57%) znacząco się poprawił względem lat ubiegłych (39% w 2016 r., 42% w 2015 r.). Znacznie mniej było także całkowicie nieudanych przykładów choćby fragmentów tekstu.

Zadania od 2. do 4. dotyczyły podstawowej wiedzy z zakresu kultury antycznej. Najlepiej uczniowie poradzili sobie z zadaniem 2., które miało charakter zadania zamkniętego wielokrotnego wyboru i dotyczyło realiów politycznych republikańskiego Rzymu (poziom wykonania – 84%). Dosyć trudne okazało się zadanie 3., sprawdzające elementarne wiadomości na temat *Eneidy* (poziom wykonania – 46%). Zadanie 4. z kolei miało wyposażenie źródłowe – stanowiła je fotografia tablicy z łacińską inskrypcją o treści: „SPQR”. Zdający mieli rozwinąć akronim odczytany ze źródła i zapisać odpowiadającą mu pełną nazwę w języku łacińskim oraz jej tłumaczenie na język polski. Prawdopodobnie to zadanie rozwiązało 69 % abiturientów.

Zadania od 5. do 10. sprawdzały znajomość gramatyki języka łacińskiego. Tę część egzaminu uczniowie rozwiązywali całkiem dobrze. Należy zaznaczyć, że wszystkie zadania były związane tematycznie i leksykalnie z tekstem Cycerona i sprawdzały takie umiejętności jak: identyfikacja charakterystycznych dla łaciny konstrukcji składniowych, dokonywanie transformacji gramatycznych, identyfikacja typów zdań podrzędnych, rozpoznawanie form czasownikowych, stopniowanie przymiotników, rozpoznawanie w polszczyźnie wyrazów pochodzących z języka łacińskiego. W tej części arkusza najtrudniejsze okazało się dla zdających stopniowanie przymiotników (poziom wykonania – 60%), natomiast najmniej problemów sprawiło rozpoznawanie słów pochodzących z łaciny (poziom wykonania – 87%)

Ostatnie zadanie w arkuszu (zad. 11.) sprawdzało umiejętność tworzenia dłuższej wypowiedzi na zadany temat, który w tym roku poświęcony został idei dzielności w rzymskiej tradycji kulturowej. Zdający mieli, inspirując się załączonymi materiałami źródłowymi, wyjaśnić sposób pojmowania dzielności przez starożytnych Rzymian, oraz dokonać oceny tej wartości w kategoriach uniwersalnych. Generalnie to zadanie wypadło dobrze (poziom wykonania – 73%), jednak jak pokazuje zamieszczone poniżej przykładowe wypracowanie również i na tym polu zdający mieli problemy.

Od słowa dzieło ludźmi porządają różnymi
 cech. ~~Jedni mówią jest ono~~ Dla jednych ważna jest
 cnotliwość, a dla innych dzielność. Dzielność polega na
 nam wszystkim z myśleniem jak również odważ. Jednakże
 z biegiem czasu ideały dzielności zmieniły się. Chciałabym
 więc odpowiedzieć na pytanie na czym w Rzymskiej tradycji
 polega ideał dzielności oraz na czym polega on
 współczesnie.

U Horacego z III w. „Pisniewki” przedstawia się
 nam dokładny obraz jego wyobrażenia „ideału dzielności”.
 Podmiotem w wierszu jest chłopiec, do którego zwraca
 się sam autor. Możemy interpretować to jako, że
 Horacy daje wskazówki jak być dzielnym. W wierszu
 mówi przede wszystkim o nauce bycia dzielnym,
 szkoleniach. Mówi on również, że aby być dzielnym
 należy wyzbyć się tchorzy, żyć w samotności. Na
 końcu myślnie wniosek iż „śladko i zaszczytnie jest
 żyć za ojczyznę” co jest również obrazem dzielności.

W tekście Liniusza również ujrzenia nam się
 obraz dzielności. Przedstawiony jest kam miedziowiec,
 który chciał zmienić losy ~~kraju~~ ~~bi~~ swojej ojczyzny
 więc wkroczył się on do obozu swego wroga.
 Pomimo nieudanej próby zemsty poprzez zabicie pisarza
 a nie króla, chciał umrzeć mężnie. Tak jak w tekście

Horacego możemy zauważyć podobieństwo toku, iż w obu dziełach walczyli za ojczyznę, ale i przez, którym wyraża większej odwagi jest gotowości na śmierć za nią.

Na Rymskiej mównicy przedstawiono zostatek działalności razem z honorami. Wskazuje to, że w obu przypadkach wyżej wymienionych praca i honor idą razem w parze.

Analizując tenże wiejskość, chociażby nawet książki historyczne z okresów I oraz II wojny Światowej możemy zauważyć, że pryncypy nie zmieniły się. Ludzie byli gotowi z honorem zginąć za ojczyznę. Ponadto dużo młodych osób przekształcało się swoim oparciem do ~~komunisty~~ wypracowało od nich dużej odwagi, by później przy pomocy konsekwencji pozostać wiernymi ojczyźnie.

Podsumowując moje rozważania na ten temat łatwo mogę dojść do wniosku, że ideał działalności nie zmienił się, a jest on nawet najwyższym pryncypem i we współczesnym świecie wzorowany jest, był i będzie na starożytności. Ponadto ma on charakter uniwersalny na świecie, ponieważ ludzie od zawsze dzielnie walczyli za ojczyznę i walczyć będą do końca świata...

W powyższym wypracowaniu można zauważyć liczne błędy stylistyczne, merytoryczne (podmiotem lirycznym w wierszu jest chłopiec, a nie Horacy). Brak jest odwołań do współczesności. Praca jest streszczeniem podanych źródeł, polszczyzna jest słaba, a wnioski naiwne. Brakuje podstawowych umiejętności, które uczeń powinien nabyć na lekcjach języka polskiego.

2. Problem „pod lupą”

Tłumaczenie oryginalnego tekstu łacińskiego

Jednym z najtrudniejszych zadań na egzaminie maturalnym z języka łacińskiego i kultury antycznej jest zadanie wymagające od zdających przetłumaczenia na język polski oryginalnego tekstu łacińskiego. W tym roku obowiązkiem zdających było przetłumaczenie fragmentu tekstu autorstwa Marka T. Cyncerona *De officiis* (III, 99–100). Choć całe dzieło ma charakter filozoficzny, to trafnie wydobyto z niego anegdotę o Regulusie, która stanowi zamkniętą jednostkę narracyjną.

Dokonując przekładu, zdający musieli wykazać się nie tylko gruntowną znajomością gramatyki języka łacińskiego w zakresie fleksji i składni, ale także umiejętnym doбором leksyki oraz umiejętnością konstruowania logicznie uporządkowanej i spójnej wypowiedzi. Poniżej zamieszczono przykładowe tłumaczenie, które odsłania trudności, jakie napotykali zdający w swojej pracy nad tłumaczeniem tekstu Cyncerona.

Sędzio... postać do senatu w Afryce Marko Atiliusza Regulusa
z konsulem aby orzekinali i selsuylali cesarza Hamilkara, jeżeli
nie będzie oddany Kartagińczykom, niektórzy będą próbować go
złapać jak sam wróci na Kartaginę. Któryś z Rzymian,
widząc porony, które oświadczyły fałszywe sedy, skąd były
tak znaczne aby zostać w ojczyźnie, być w domu z żoną,
z dziećmi. Ojciec co zrobił? Pojechał do senatu, rozkaż
który otrzymał przedstawił publicznie, odmówił mówienie o
swoich podstępach, tak długo aż przysięgnął wroczom tajemnicę,
że nie był bez senatora. Także oddał jeszcze niepożytecznych
genów, tamci wiodlieni, będą dobrymi wadzami, bez nas niecierpieli
byli się złazec. Które z krągpednych obywateli tajemnicy
zapanach w nie, a sami Kartagińczycy powrócą.

Tekst nie ma jednakowego poziomu trudności. Obok zdań prostych, pojedynczych, pojawiają się zdania złożone z koniunktywem. Rozwiązanie najtrudniejszego fragmentu zostało zasugerowane w komentarzu pod tekstem. Zamieszczone tłumaczenie wskazuje na to, że jego autor nie przyswoił sobie elementarnej wiedzy z zasad przekładu tekstu łacińskiego na język polski. Nie ma też wiedzy o postawach łacińskiej fleksji i składni. Na przykład: pierwsze zdanie zaczyna się od mianownika (Nominativus) *M. Atilius Regulus...*, który jest podmiotem zdania głównego. Podstawowa zasada składni łacińskiej brzmi: „Podmiot stoi zawsze w nominatiwie. Najczęściej podmiot otwiera zdanie, a orzeczenie je kończy”. W tekście Cyncerona tak właśnie jest. Podmiotem jest Regulus, orzeczeniem

missus est. Zdania poboczne wydzielono przecinkami. Tam mamy koniunktywy, co powinno podpowiedzieć uczniowi, że są to zdania podrzędne. Analizowany przekład tego zdania jest całkowicie błędny. Rażąca pomyłką jest *iuratus* (Participium perfecti passivi od *iuro, are, avi, atum*. W słowniku łacińsko-polskim, opracowanym przez Kazimierza Kumanieckiego, jest nawet wytluszczona forma ***iuratus*** jako „zaprzysiężony”) tłumaczony jako „sędzia” (!) (w tym słowniku *iurator, oris*, ale uczniowie spotykają się z najczęstszym *iudex, icis*). *Cum consul* zostało przetłumaczone jako „z konsulem”, a przecież już na pierwszych lekcjach uczniowie poznają zasady rekcji przyimka (w zdaniu łacińskim *cum* nie jest przyimkiem, ale spójnikiem). Jeśliby był to przyimek, to powinno być *cum consule*, a w zdaniu jest *consul*. Mamy więc do czynienia z podmiotem zdania podrzędnego, zaczynającego się od spójnika *cum*. *Missus est* jest formą bierną „został wysłany”, a zdający przetłumaczył czynnie. *Imperatore Hamilcare* to ablativus absolutus, a zdający tego nie zauważył. *Carthaginam* powinno być „do Kartaginy”, zdający przetłumaczył „na Kartaginę”, a więc jakby to była wyspa, a nie miasto (składnia miast nie obejmuje wysp) itd. Stosunkowo dobrze przetłumaczone zostały jedynie najprostsze fragmenty: *Itaque quid fecit? In senatum venit, mandata exposuit, sententiam ne diceret, recusavit*. Co ciekawe, zdający nie skorzystał z podpowiedzi w komentarzu.

Przekład tekstu nie może być dosłownym tłumaczeniem poszczególnych wyrazów, niepowiązanych ze sobą w struktury logiczne i gramatyczne. Należy zwracać uwagę na liczbę orzeczeń w zdaniu, skoncentrować się na wydobyciu orzeczenia głównego, od którego należy rozpocząć pracę nad tłumaczeniem. Przekład powinien mieć formę poprawną pod względem norm językowych polszczyzny. Sama znajomość gramatyki języka łacińskiego jest warunkiem koniecznym, ale niedostatecznym udanego przekładu.

3. Wnioski i rekomendacje

Arkusze maturalne stanowiły całość pod względem tematycznym. Wszystkie zadania nawiązywały tematycznie i leksykalnie do tekstu Cycerona z dzieła *De officiis* (III, 99–100).

Największą trudność zdającym sprawiło, jak w latach poprzednich, dokonanie prawidłowego przekładu oryginalnego tekstu łacińskiego na język polski. Wydaje się, że uczniowie mają za mało ćwiczeń praktycznych na tym polu. Stąd wynikają elementarne błędy, jak nierozpoznanie części mowy, a tym samym i zdania (podmiotu, orzeczenia, przyimka, spójnika itd.), łączenie wyrazów niezgodnie z ich rekcją, nieumiejętność tłumaczenia zdań złożonych. Brak refleksji nad sensem przetłumaczonego tekstu.

Nauczyciele w procesie dydaktycznym powinni swoje wysiłki koncentrować na tłumaczeniu zdań, wspierając się tłumaczeniem zdań polskich na łacinę. Ta metoda sprawdza się znacznie lepiej w nauczaniu gramatyki, niż metoda pamięciowa. Ponadto świetnie utrwała zasady przekładu.

Zadania z kultury antycznej, związane z tekstem oryginalnym, nie sprawiały większych trudności. Podobnie zadania gramatyczne. Uczniowie mają dość dobrze opanowaną pamięciowo gramatykę – problemem jest zastosowanie jej w praktyce.

Stosunkowo dobrze wypadło zadanie 11., w którym uczniowie pisali wypracowanie. Abstrahując od słabej polszczyzny, należy docenić wysiłek intelektualny ucznia, który musiał wcześniej zmierzyć się z trudnym tekstem do samodzielnego przełożenia.